

Літаратура і Мастацтва

20 студзеня 1978 г.
№3 (2894)

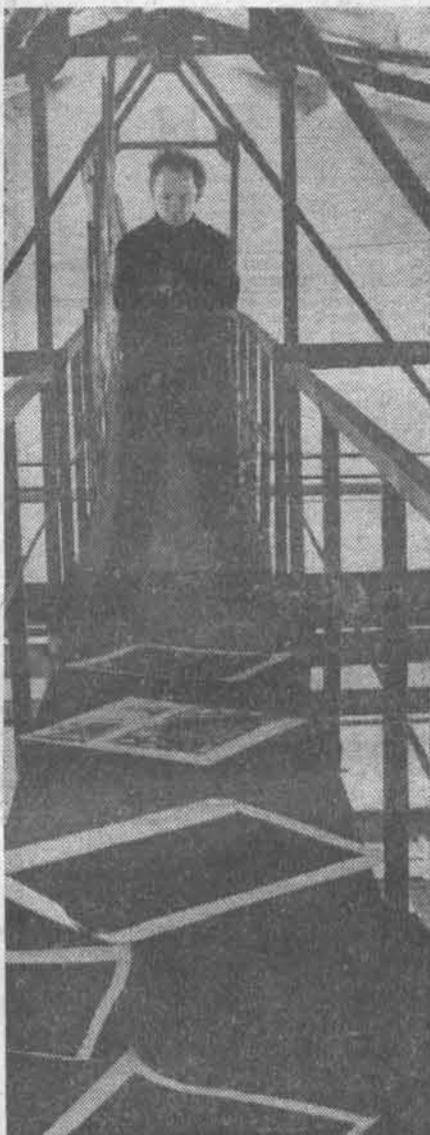
ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

Народная артыстка БССР Галіна Маркіна.

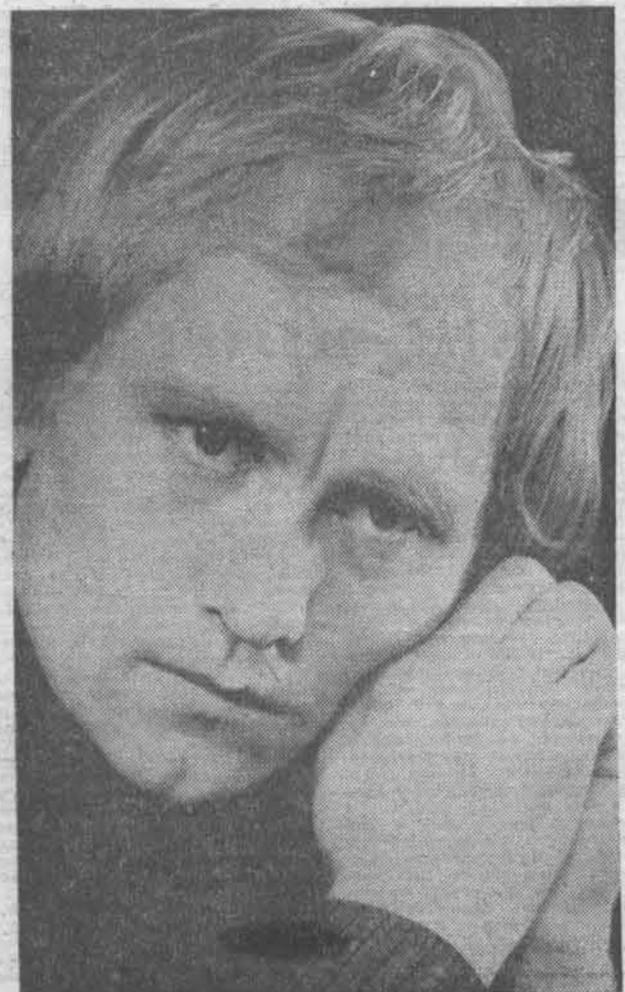
ЯНЫ З КОЛАСАЎСКАГА, З АКАДЭМІЧНАГА

Галоўны мастак Аляксандр Салаўёў.

Народны артыст БССР Іосіф Матусевіч.

Заслужаны артыст рэспублікі Баласлаў Слюко.

На франтоне гэтага будынка, які нібы глядзіць на павольны бег хваль Заходняй Дэвіны, абнаўляецца барэльеф з назвай тэатра. Ён цяпер — акадэмічны. Першы год працуюць коласаўцы, маючы штодзённы і патрабавальны арыенцір на мастацтва высокай ідэі, народнае па духу, дасканалое па форме. Яны з першых студыйных крокаў працавалі так, імкнучыся на нацыянальнай глебе і традыцыях даць рэалістычны летапіс змагання, працы, здзяйсненняў савецкіх людзей, чые вобразы заўсёды ў цэнтры іх творчай увагі.

Напярэдадні адкрыцця Другога БДТ, які спачатку называўся калентыў, Якуб Колас звярнуўся да маладой трупы са словам надзеі і веры: «Прызнаючы за тэатрам выключна важнае значэнне ў сэнсе культурнага і палітычнага выхавання шырокіх народных мас, я сардэчна жадаю Другому Беларускаму тэатру з гонарам і поспехам справіцца са сваімі задачамі». Званне «акадэмічны» — сведчанне таго, што спадзяванні народнага песняра Беларусі, аднаго з самых любімых тут драматургаў, спраўдзіліся. Праз паўстагоддзя пасля адкрыцця залонны — 21 лістапада 1926 года — калентыў заваяваў прызнанне шырокага следача нашай краіны, Беларускай дзяржаўнай ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа ўносіць ва ўсеагульную тэатральную славу савецкай сцэны свой важні і каштоўны ўклад.

Лепшыя работы коласаўцаў — гэта заўсёды плён калентыўных пошукаў, імкнення да сапраўднага ансамбля аднадумцаў у мастацтве, суладдзя ўсіх кампанентаў сцэнічнага відовішча.

Вось пяцёра з іх — з калентыўву коласаўцаў, з калентыўву цяпер акадэмічнага тэатра.

Фота М. ШМЕРЛІНГА.

Галоўны рэжысёр Валерыі Мазынскі.

ХОЧАЦЦА ПРАЦАВАЦЬ

На маім рабочым сталі ляжаць свежыя газеты, якія толькі што прынес паштальён. Зноў перачытваю Письмо ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ «Аб разгортванні сацыялістычнага спарборніцтва за выкананне і перавыкананне плана 1978 года і ўзмацненні барацьбы за павышэнне эфектыўнасці вытворчасці і якасці работы» і думаю: які велізарны зарад стваральнай энергіі і жыццесцярдзальнага аптымізму нясе яно ў народ. Асабліва хвалююць словы, звернутыя непасрэдна да нас, прадстаўнікоў савецкай інтэлігенцыі: «Няхай у рабочы рытм пяцігодкі ўліваецца творчая праца інжынера і агранома, пошук вучонага, вопыт і веды педагога і ўрача, песня і натхнёны радок пісьменніка!»

За кожным палажэннем пісьма, за кожным яго словам адчуваецца мудрасць Камуністычнай партыі, сіла савецкага народа, дыханне нашай неабсяжнай Радзімы. Сёння ўсёды чытаюць

і вывучаюць пісьмо. Яно — як маніфест мірнай натхнёнай працы, як пропуск у заўтрашні дзень.

Што ты даў сваёй Айчыне, свайму народу? Якая якасць тваёй працы? Ці знайшоў ты самыя дакладныя, самыя адзіныя словы, якія б змог узяць з сабою на працоўную вахту рабочы, у бязмежнасць Сусвету касманаўт, у нялёгкі паход салдат? Такія думкі ўзнікаюць сёння ў кожнага з нас, каму дадзена пачэснае і адказнае права працаваць на ніве роднай беларускай літаратуры.

Трэці год дзесятай пяцігодкі мы, беларускія савецкія літаратары, сустракаем у працоўным страі. Мы крочым разам з трактарабудаўнікамі Мінска і шахцёрамі Салігорска, хлебработамі Брэстчыны і хімікамі Наваполацка. Пісаць кнігі, вартыя нашага вялікага Часу, пісаць лепш — вось на якія думкі наводзіць Письмо ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ.

Радасна ўсведамляць, што беларускія

літаратура не бяднее на таленты, што яна часна служыць свайму народу, сваёй Радзіме. Спашлюся на такія сур'ёзныя здабыткі нашай літаратуры, як паэма Генадзя Бураўкіна «Ленін думае пра Беларусь» і раман Івана Чыгрынава «Апраўданне крыві».

Быць бліжэй да жыцця, ведаць жыццё і вучыцца ў яго — вось галоўная мэтральная задача сённяшняга дня. Вельмі добра, што такому мабільнаму актуальнаму жанру, як нарыс, надаецца ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі ўсё болей увагі. У серыі «Сучаснік» выйшлі з друку кніжкі нарысаў Ігната Дуброўскага, Анатоля Казловіча, Генадзя Пашкова. Але галоўная работа, зразумела, наперадзе.

Письмо ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ натхняе і абавязвае. Калі гаварыць карцей, то настрой кожнага савецкага чалавека, хто б ён ні быў, слесар ці паэт, можна выказаць такімі словамі:

Хочацца здзейсніць велічныя планы партыі і народа.

Хочацца працаваць.

Леанід ДАЙНЕКА.

НОВЫ ПОСПЕХ САВЕЦКАЙ КАСМАНАЎТЫКІ

16 студзеня 1973 года пасля выканання заплававанага даследаванняў і эксперыменту на борце арбітальнага комплексу «Салют-6» — «Саюз-26» — «Саюз-27» касманаўты таварышы Джанібекіў Уладзімір Аляксандравіч і Макараў Алег Рыгоравіч, як і было прадугледжана праграмай палёту, вярнуліся на Зямлю.

Спускаемы апарат касмічнага карабля «Саюз-26» зрабіў мяжкую пасадку ў задзежным раёне тэрыторыі Савецкага Саюза за 310 кіламетраў на захад ад горада Цалінаграда.

Самаадчуванне касманаўтаў пасля прыземлення добрае.

Работу на арбітальнай станцыі «Салют-6» працягваюць касманаўты таварышы Раманенка Юрый Віктаравіч і Грэчка Георгій Міхайлавіч.

ЗІХАЦІЦЬ І СПЯВАЕ СЛОВА

Журы Рэспубліканскага конкурсу чытальнікаў з ліку артыстаў драматычных тэатраў Беларусі прагледзела групавыя праграмы і індывідуальныя нумары. У рэпертуары ўдзельнікаў былі творы У. Маякоўскага, А. Твардоўскага, М. Шалахава, Я. Купалы, Цёткі, А. Грычэвіча, М. Машары. У абмеркаванні творчых дасягненняў лепшых артыстаў, чые праграмы былі вылучаны на апошні тур конкурсу, удзельнічалі народная артыстка СССР А. Клімава, народны артыст БССР І. Курган, кандыдат педагогічных навук А. Калыда, пісьменнік А. Бажко і іншыя. Дымплом першай ступені і першая прэмія прысуджаны групе артыстаў за выкананне праграмы «Выйдзі з сэрца, як з паходняй!», складзенай з твораў дарэвалюцыйнага часу Янкі Купалы, Валерыя Шудкевічу, заслужанаму артысту БССР Валерыю Філатаву, Андрэю Кармуціну, Вячаславу Саладзілаву (Рускі тэатр БССР імя М. Горкага), Анатолю Жуку (Рэспубліканскі тэатр юнага гледача) і Галіне Бальчэўскай (Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы). Аўтар кампазіцыі і рэжысёр — Уладзімір Матросаў, музыка кампазітара Алег Залётнева.

ПРЫВАБНАЕ СВЯТЛО РАМПЫ

Удзельнікі спэнтані ў які ўжо раз выходзілі на авансцэну, сарамліва ілганяліся зале, а гледачы ўсё не адпускілі іх, гарачымі апладысмантамі дзякавалі за падораную сустрэчу з прыгожым. Радасцю свяціліся твары артыстаў: значыць, гледачы прынялі іх «Салдацкую ўдаву», значыць, лёс герояў п'есы — шыкароў далёкай сібірнай вёскі, якія мужна пераносілі гды ваеннага ліхалецця, стаў ім бліжэй і зразумелым. Гэта і ёсць тая творчая радасць, дзеля якой спяшаюцца на рэпетыцыі пасля працоўнага дня шафёр Міхаіл Віктаравіч, панарнік Сяргей Гарбачоў, выхавальніца шнолы-інтэрната Святлана Крэк і іншыя, дзеля якой працуе, шукае рэжысёр тэатра, выпускніца Гродзенскага культасветвучылішча Алена Галаванова. Радасць поспеху разам з артыстамі падзялілі іх таварышы, якія выконвалі абавязкі дэкаратараў, асвятляльнікаў, рабочых сцэны. Яны самі афармлялі

спектань, зрабілі дэкарацыі. Новая работа дастойна папоўніла рэпертуар тэатра, у якім п'есы «Нухарна» А. Сафронава, «Паўлінка» і «Прымакі» Я. Купалы, «Папараць-кветка» І. Козела і іншыя.

Сярод сельскіх калектываў Брэстчыны Целяханскі народны тэатр па праву лічыцца адным з лепшых. Прастата і сапраўдна народнасць вынавання, непасрэднасць і натуральнасць паводін артыстаў-аматараў на сцэне, арыгінальнасць і свежасць трактоўкі п'ес прынеслі калектыву папулярнасць у мясцовага насельніцтва. Ён часты госць у бліжэйшых вёсках Крэгавічы, Выганашчы, Рудна. Вялікая творчая дружба аязвае артыстаў-аматараў з Брэсткім тэатрам імя Ленінскага камсамола Беларусі.

Цяпер на Брэстчыне працуе 5 народных тэатраў і налі 400 драматычных калектываў.

П. СУСІКАЎ (нар. БЕЛТА).

ВЕЧАР ПАМЯЦІ ДУДАРА

Яго юбілей — гэта свята не толькі гісторыкаў роднай літаратуры, якія ў часах 170-гадовай даўніны шукаюць усё новыя вытоні любові дудара Беларусі да роднага краю, вытоні яго смеласці адным з першых загаварыць па-беларуску ў літаратуры. Яго юбілей — свята ўсяго беларускага народа. Дунін-Марцінкевіч пісаў пра бацьнаўшчыну мовай чалавечай годнасці, і яе памяць прадудара вечна. Першы прафесійны пісьменнік-беларус, якому занятак творцы прыносіў адны толькі ілопаты, не скарчыўся шматлікім папрокам тых, хто трымаў народ у цемры і нястачы: маўляў, мова яго «Пінскай шляхты» штучная. І толькі адданыя слбы, якія заўсёды былі побач з ім, верай і аптымізмам сцвярджалі ў кароткім, пакарэсаным цензурай некралогі: «Удзячна і сардэчна ўспомніць яго, як пасталеюць, наступныя беларускія паналенні».

І вось роўна праз сто семдзесят зім з дня яго нараджэння «пасталелы паналенні» беларусаў сустрэліся ў прасторнай зале Дома літаратара, каб яшчэ раз аддаць даніну памяці сыну роднай зямлі.

Пра жыццёвы і творчы шлях Дуніна-Марцінкевіча гаварыў на вечары гісторык літаратуры, кандыдат гістарычных навук Генадзь Кісялёў. Музычна Ігара Лучанна ператварыў у чароўную песню адзін з лепшых лірычных вершаў Дуніна-Марцінкевіча «О Радзіма бацькоў», прасякнута замілаванай любоўю да іралавідаў маленства, гонарам за зямлю бацькоў.

Не без творчага хвалявання рыхтаваліся да гэтага вечара артысты Слонімскага народнага тэатра, якія прыехалі ў Мінск з герольмі «Пінскай шляхты». Прэм'ера спэнтані, які наанава пачаў сваё жыццё, парадавала прысутных.

Вёў вечар санратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР паэт Анатоль Вярцінскі.

ТЫ І ТВОЙ ГОРАД

Цікава і змястоўна прайшоў у школе № 4 г. Светлагорска вечар «Наша біяграфія — наш Светлагорск». На сустрэчу са школьнікамі прыйшлі перадавікі Светлагорска — завода штучнага валана імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка, цэлюлозна-папяровага завода і іншых прадпрыемстваў і ўстаноў горада. Інтэлігенцыя, ветэраны вайны і працы, знатныя людзі горада, члены літаб'яднання «Бярэзінскія хвалі», што існуе

пры раённай газеце «Агіі камунізму». Прысутным быў паказан кінафільм пра Светлагорск, створаны кінааматарамі студыі завода штучнага валана.

Вядучая вечара, завуч шнолы В. Плотніцава, расказала прысутным пра наш цудоўны горад, пра яго будучыню. Гучалі аершы і песні. Гасцям былі ўручаны кветкі.

М. ШЫХАУСКІ.

ПРЭМІІ «ОГОНЬКА»

Рэдакцыйная калегія часопіса «Огонек» адзначыла прэміямі і граматамі аўтараў лепшых твораў, якія былі змешчаны на яго старонках у 1977 годзе.

Сярод наававых аўтараў — уласны карэспандэнт «Огонь-

ка» на Беларускай ССР Аляксандр Шчарбакоў. Ён праміяваны за нарысы «Бал за бал», «Смак бульбы», «Аперыцыя «Зямля», напісаныя на беларускім мятэрыяле.

3 ДНЕМ НАРАДЖЭННЯ, «МАРА»!

У Коханаўскім Доме культуры створаны новы калектыв мастацкай самадзейнасці «Мара» — спадарожнік лаўрэата Усесаюзнага з'езду самодзейнай мастацкай творчасці працоўных агітбрыгады «Ляно» Талачынскага раённага Дома культуры. «Мара» вытве сваю першую канцэртную праграму. Кіруюць яе пастаноўцай артысты-аматары з агітбрыгады.

У Талачынскім раёне цяпер працуе звыш 200 самадзейных калектываў. Сярод іх — два народныя: хор налгаса «І Мая» і гэтэр раённага Дома культуры.

У «ЛИТЕРАТУРНОМ ОБОЗРЕНИИ»

У дванаццатым нумары часопіса надрукавана рэцэнзія на кніжкі вершаў «Дзень» і прозы «Крыло цішыні» лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Я. Сіпакова. Аўтары рэцэнзіі А. Аўдзееў і А. Аўчарына.

Адзначаецца, што «лірычныя вершы Я. Сіпакова набываюць грамадзянскае гучанне, калі ён выходзіць на прасцяг вялікіх абагульненняў, што ўвогуле «ўся творчасць Янкі Сіпакова захাপляе тонкасцю мастацкага шывта...»

У «ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ»

У першым у сёлетнім годзе нумары літаратурна-крытычнага і бібліяграфічнага часопіса «Детская литература» сярод іншых матэрыялаў змешчана і рэцэнзія Варлена Бечына на зборнік вершаў і казак Станіслава Шушыневіча «Красавік», які выйшаў летась у выдавецтве «Народная асвета».

ГОСЦІ МІНСКА

МАЙСТАР-ПЯВУЧЫЯ РУКІ

Ён не гартаў партытуру, не рассякаў паветра палачкай; не было ў руках палачкі, не было перад ім нотнага пульта. Ён выйшаў «проста так» і неаі незаўважна «уключыў» аркестр.

Ужо ва ўступе да «Трыстана і Ізолды» Р. Вагнера наш Дзяржаўны сімфанічны, якім кіраваў мінскі госць, уразіў вынааўчай страснасцю, дакладнай акрэсленасцю дынамічных адценняў. Праўда, музыканты быццам яшчэ «разварушваліся»: там-сям гэта чулася праз несінхроннасць унісонаў. Больш зладжанаму і гнуткаму выкананню «Мора» К. Дэбюсі бракавала ўсё ж чананага эфенту гукавыявапісу. Тым не менш, пасля 1-га аддзялення меркаванні пра дырыжора былі высокія, а пра аркестр гаварылі, што яго, у лепшым сэнсе, як падмянілі.

А госцем Мінска быў у той вечар нядаўні выпускнік Ленінградскай кансерваторыі, цяпер — станюр Юрыя Цемірнанава Валерыя Георгіеў. Лаўрэат леташняга Міжнароднага конкурсу «Фонд Караяна».

удастоены гонару выступіць са славуным аркестрам Герберта фон Караяна. Вынааннем Шостакай сімфоніі П. Чайкоўскага ён узрушыў конкурсную публіку, прадэманстраваўшы выдатную тэхніку, тонную музычнасць, заразлівы тэмперамент. Твор гэты — яго «канёк». На мінскім канцэрце лепшымі былі, бясспрэчна, мінуты гучання 3-й часткі сімфоніі. Аркестр, зала жылі адзінай эмоцыяй злавеснага снерца-марша. Кампазітар і дырыжор вялі за сабой. І здавалася зусім блізкаю мяня экстатычнага стану. Пасля жалобнай безвыходнасці фіналу некалькі хвілін доўжылася цішыня. Нерухама стану дырыжор; застыў аркестр; маўчала зала...

Канцэрт вабіў тытулам гасцрапабра: ішлі пабачыць нейкага абстрактнага ўладальніка «гучнай» прэміі. А пасля канцэрта сотні удзельных сэрцаў адрасталі сваё «брава!» не тытулам, а рэальнаму майстарству маладога дырыжора Валерыя Георгіева.

С. ВЕТКА.
Фота У. КРУКА.

РЭПАРТАЖ З ПЯРЭДНЯГА КРАЮ

Своеасаблівым рэпартажам з пярэдняга краю плячгодзіна ста- ла Усеаюзная маладзёжная выстаўка «Краіна родная»...

Маладыя мастакі знаёмцы глядачоў з героямі, якіх яны адкрылі на далёкіх новабуду- лях Сібіры, на БАМі і НАМАЗе...

БЕЛТА.

Вакальна-інструмен- тальныя кампазіцыі, што палюбіліся ўжо слухачам, новыя апрацоўкі беларускіх народных песень...

Фота Ю. ІВАНОВА. (БЕЛТА).

ЛЕНИН І КНІГА

Праўленне добраахвотнага Таварыства аматараў кнігі БССР сістэматычна выпускае брашуры ў дапамогу лектарам і актывістам...

Нядаўна трохтысячным тыражом выпушчана брашура з метадычнымі рэкамендацыямі для правядзення чытаньняў па тэме «Ленін і кніга».

Першая публікацыя ленінскай працы ў Беларусі адносіцца да 1904 года, калі падпольная друкарня Палескага камітэта РСДРП выдала два першыя раздзелы брашуры У. І. Леніна «Да сялянскай бедна- ты» тыражом 3500 экзэмпляраў.

Пазней, у 1917 годзе, тут выходзіць яго работы «Зямельнае пытанне», «Да мананту», «Аб сялянстве», «Палітычныя партыі Расіі і задачы пралета-

рыяту», «Руская рэвалюцыя і грамадзянская вайна», «Урокі рэвалюцыі».

Спачатку, у першыя гады пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, творы У. І. Леніна друкаваліся на рускай мове, а пачынаючы з 1925 года, у адпаведнасці з пастановай ЦК Кампартыі Беларусі, пачалі друкавацца на беларускай.

Прайшло шэсцьдзесят гадоў. За гэты час у рэспубліцы выдадзена 396 назваў кніг Уладзіміра Ільіча Леніна агульным тыражом 4250 тысяч экзэмпляраў.

Кнігалобы з'яўляюцца актывістамі прапагандыстамі ленінскай спадчыны, асабліва сярод моладзі, якая толькі пачынае свой шлях і для якой кожны твор У. І. Леніна — адкрыццё, пазнанне вялікага стваральнага працэсу.

А. ЛАЗОВІЧ.

У ТВОРЧЫХ САЮЗАХ

ПІСЬМЕННІЦКІМ ВЫСТУПЛЕННЯМ — ВЫСОКУЮ ЯКАСЦЬ

Адбылося пасяджэнне савета Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР. Абмяркоўвалася пытанне аб выніках работы бюро за 1977 год і задачы на 1978 год.

Зацверджаны тэматычны план работы Бюро прапаганды мастацкай літаратуры на 1978 год, у якім прадугледжаны шэраг мерапрыемстваў насустрач 60-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі.

У гаворцы прынялі ўдзел старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Мансім Танк, сакратар праўлення Іван Чыгрынаў, старшыня савета Бюро прапаганды Аляксей Русецкі, члены савета Мікола Аўрамчын, Анатоль Грачанікаў, Віктар Дайліда, Васіль Зуйнак, Пятрусь Манька, Павел Місько, Ванкарэм Нікіфаровіч, Мікола Татур.

На пасяджэнні была тансэма зацверджана новая рэдакцыя «Палажэння аб рабоце Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР».

В. ПЯТРОУ.

ГОСЦІ МІНСКА

...І, вядома, Чыю-Чыю-сан

Зала слухае так, быццам ба- іцца спалохаць чужоўную му- зыку Глініці, памножаную на трапятлівае хараставо вершаў Міцкевіча.

А яна, сама, М. Віешу, як успрымае сустрэчу з мінскімі меламаманамі?

— Мінск для мяне наогул шчаслівы горад, — расказвае Марыя Лук'янаўна. — Тут адбыліся мае першыя ў жыцці сольныя канцэрты.

(1967 год стаў годам вялікага поспеху спявачкі. Менавіта тады на першым конкурсе «Мадэдам Ватэроўскай» у Японіі яна атрымала першы прыз).

— Марыя Лук'янаўна, а ці даводзілася вам выконваць творы беларускіх кампазітараў?

— На жаль, амаль што не даводзілася. Я выконвала адзін раманс Анатолія Багатырова, вось, здаецца, і усё. Але з задавальненнем сустрэлася б з новымі творами сучасных беларускіх кампазітараў, асабліва з творами, напісанымі паводле народнай тэматыкі.

радасцю ўключыла б у свой рэпертуар.

— А малдаўскія песень шмат у вашым рэпертуары?

— Так, вядома! Але на кожным канцэрце я выконваю іх не вельмі многа: усё ж такі людзі прыйшлі слухаць ары, раманы. Цяпер я завярнула да аднаго вельмі багатага матэрыялу: старажытных малдаўскіх рамансаў.

— Усе мы, слухачы, добра ведаем, што зроблена народнай артысткай СССР Марыяй Віешу. А вось што, на ваш погляд, Марыя Лук'янаўна, ён яшчэ не зроблена?

— Не зроблена нуды больш, чым зроблена! Нельга хацела падлічыць, колькі мне патрэбна будзе часу, каб спець усё ары, усё рамансы, усё песні, якія выканаць вельмі хочацца. Вынік аказаўся несучаснальным.

Гутарку вёў Б. ГЕРСТАН, Фота У. КРУКА.

ПІСЬМО У РЕДАКЦЫЮ

А Д НА В І Ц Ь ВYДАННЕ КАЛЕНДАРА

Рэдка знойдзецца сям'я, якая б не мела насценнага календара. Ужо ў летніх месяцах з'яўляецца ён у продажы і пад во- сень знікае.

нуць у адно выданне звесткі, якія тычацца ўсіх саюзных рэспублік, немагчыма. Вось чаму большасць з іх выдае свае ўласныя насценныя календары на роднай мове з улікам спецыфічных і прыродных асаблівасцей свайго краю.

хуткі разышліся насценныя ка- лендары, выдадзеныя ў Латвіі і Літве, Украіна выдала шмат- мільённы тыражом яшчэ два насценныя календары.

Ад галоўнага рэдактара насценнага календара Грузінскай ССР М. Бахтадзе я даведаўся, што іх выданне на 1978 год разышлося ў колькасці 400 000 экзэмпляраў.

У Беларусі насценны календар выходзіў да Вялікай Айчыннай вайны. Пасля вайны выданне календара не аднавілі. Спачатку, відаць, з-за слабай паліграфічнай базы, а затым, калі яна пабагацела, проста па інерцыі.

Думаю, што нам трэба адра- дзіць выданне свайго календара на беларускай мове. Упэўнены, што ён знойдзе шырокага чы- тача, стане з'явай у культур- ным жыцці рэспублікі.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

Славянскіх моў высокае таўро!
Магутнай звонкай плыні пастаянства.
Так словы родныя народ бярог,
Як дух нязломны вольнага славянства.
У блізкіх мовах блізкасць родных душ,
Адзінай дружбы чыстыя крыніцы,
Калі даводзілася сустракаць бяду
І разам паўставаць супроць чужынцаў.
Славянскіх моў дыханне на вякі
Агнём святальным сэрца апаляла,
І нараджала волатаў такіх,
Як Пушкін, як Міцкевіч, як Купала.
Зноў недзе каля Віслы ці Дняпра,
У Празе, у Сафіі ці ў Бялградзе
Спявае па-славянску дзетвара
І па-славянску гульні свае ладзіць.
Не, я не супраць іншаземных моў,
Але мне роднай гук заўсёды мілы.
І я — падданы беларускіх слоў,
Тых, да якіх Радзіма прычасціла.

Дрэвы

Зара ўстае над паплавамі,
Блішчыць маланкаю кассё...
Так дні міналі і спывалі,
А дрэвы памяталі ўсё.
Салдат рады ў баях раздзелі
Пад лямант крумкачоў і соў,
Сыны ж раслі, нібы надзея,
І дрэвы памяталі ўсё.
Гарэлі грозныя штандеры
І палымнелі твары сёл,
Зноў новы дзень ўставаў з пажараў,
І дрэвы памяталі ўсё.
...Зноў, як калісьці, птушак спевы
У кронах голасна звіняць,
Як многа памятаюць дрэвы,
Як мала могуць расказаць.

Яўген ВЕРАБЕЙ

У верасні прыцемак пахне туманам,
Туман пахне рунню і полем бульбяным.
А чым жа ён пахне зімою сцюдзёнай?
Не хлебам духмяным?
Не рунню зялёнай?
Зімой гэты прыцемак пахне дымамі,
Што ў небе пльывуць над усімі дамамі.
А дым, што расцецца ў змроку туманам,
Запахне і бульбай, і хлебам духмяным.

Мастацтва

Як туман, што бялее, — няўлоўнае
І таемнае, як туман, толькі з'явіцца — і замілоўвае,
Заварожвае сэрцы нам.
Вырывае тайком з будзённасці,
Адрывае ад крыўд, няўдач, Кеб занесці ў свет задумёнасці,
Дзе яны ажывуць як бач.
Дзе як радасць дык радасць велічы
Незвычайнага адкрыцця,
Дзе іначай жыць нельга, як верачы
У бяссмерце свайго жыцця!

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Імёны

Шчырай душы дынаміт — Лейтнант Шміт,
Веры святой лязо — Сяргей Лазо.
Мужнасці стэла — Мікалай Гастэла...
Іны — не былі. Есць!
Рэвалюцый вечная маладосць.

Кацярынка

«Дзе час бавіла, Кацярынка!
Даўно адгрукала вечарынка...»
«Беглі полем мы, спатыкаліся,
У канюшыне ножкі заблыталіся...»

На мяне ты, мамачка, не крыўдуй,
Прыгарні да сэрдаўка, пашкадуй,
Бачыш, зоркі падаюць і згараюць,
Не б'юць жа іх, не «караюць».

Міхась КАЗАКОУ

Станцыя Цёмны Лес

Манатонна грукочуць колы.
З верхняй лаўкі таропка злез,
Правядніцы пачуўшы вясёлы
Голас:
— Станцыя Цёмны Лес.
Я выходжу з вагона: «Домо!»
Лес...
Сцяжынка вядзе да луга...
Усё знаёма і незнаёма
Пасля доўгай разлукі.
Колькі новага, вуліц новых!
І усё — за некалькі год.
Побач з домікам Івановых
У рыштванні Стаіць завод.

Хлопец русы
Злез з рыштвання
І палявае па плячы:
— Што будзеца тут?
Пякарня,
Бабы хлеба не хочуць пячы...

Крочу радаснай вуліцай весняй.
Знік за лесам жаўты экспрэс
І гучыць у вушах светлай песняй:
— Вось вам
Станцыя Цёмны Лес!

Восень цёплая, вёска, ранне —
Як дзяцінства майго адгалоскі...
Па грыбы —
На ціхае паляванне —
Запрашае лес вераснёўскі.

У кашы — адны сыраежкі.
Пад нагамі — апаўшае лісце.
І пяцяюць ласіныя сцэжкі,
Не знаходзячы
З лесу выйсця.

Правядзіце мяне, калі ласка,
Да мясцін,
Што грыбамі багаты,
Да старой леснічоўкі з казкі,
Да палян —
Дываноў стракатых.

І прабачце за тое,
Што госцем
Сёння ў родных краях едчуваю...
Я хаджу,
Як згубіўшы кагосьці
Вельмі блізкага,
І не знаю,

Дзе шукаць,
На якіх дарогах.
Мо ля той леснічоўкі з казкі?
Да яе правядзіце парога,
Правядзіце мяне, калі ласка!

Лета ў Кіеў прыйшло нечакана
Для мяне.
Як прывабна яго краса!
Дагараюць белыя свечкі каштану,
А таполі скідаюць
Парашутны дэсант.

Уздыхае гудкамі Дняпро-рабацяга,
Баржы з грузам трымае
На сініх плячах.
І прыводзіць зара,
Палымнеючы сцягач,
Новы дзень у стваральны,
Вясёлкавы шлях.

...Я стаю на Уладзімірскай горцы
І гляджу з захапленнем
На цуды-масты,
На раку і дзяўчат у бялюткай маторцы —
І здаецца, што ты,
Веларусь мая,
Ты Прада мною раптоўна паўстала,
Быццам радасць,
Якую і ў сне не чакаў,
Што з табою ніколі
Разлук не бывала...
— Підем, Міша, додому, —
Таварыш сказаў
Украінскай плявучаю мовай.
Усміхнуўся:
— Дадому? Дадому — пара,
...Тут заўжды
Я сябе адчуваю, як дома;
Украіна —
Маёй Беларусі сястра.

Аляксея КАУКО

**Над Дабрыцай-
ракой дзяцінства**

Кругі мае над ціхаю вадой,
У шаптанні траў, у подыху вятрыскі.
Развітваюся, родная, з табой,
Падаючыся зноў у свет няблізкі.
Злучае нас даверлівая ніць
Суціснай ноччу ці спакойным раннем,
Калі душа спрагнёна зашчыміць
Па хвалях, іх глыбокаму маўчанню.
Яна імкліва — ціха даплыве
На плыні хуткацечнай, несупынай, —
Ракіт журботных ласкавы павеў
Маю тугу самотную супыніць.
Настрой вяртання на свае кругі —
Надзеі, веры і любові адзінай
Дапамагае сплываць мне доўгі
За матчыныя клопаты радзімы.

**Чытаючы
Янку Брыля**

Замест рэцэнзіі на кнігу
«Акрэцц хлеба»

Мазоль і мудрасць, свет шырокі —
Народ, што скінуў кайданы,
Сам дух радзімы сінявокай
Явіла вёска Байдуні.

У Маскве, за кужальным абрусам,
Бы ціхапльынная рака,
Цячэ аб лёсе беларусаў
Гаворка мовай Янука.

Крынічкі свежасць, пах сасновы,
Аблокі, сполахі зары
Сюды данеслі тое слова,
Якім наш Колас гаварыў.

І успрымаюцца нанова
У будзённым пошчаку падзей
Сярмяжны боль, святло адновы —
Жыццё людзей, святло надзей.

Есць што сказаць, у чым прызнацца
Ім, зведаўшы дабро і зло, —
Людзям. Людзямі ўжо сталі звацца,
Узняўшы яснае чало.

Ці ж не у тым адзнака веку, —
Свой ясны дзень народ спаткаў!
Мастак жыве і ў чалавеку,
І ў родным слове Мастака.

Смугою млявай лёгкія аблокі
Засмуціліся у паднябесці сінім,
Душу працяўшы таямнічым токам,
Спадоханы зашаляцеў асінік.

Спакойна праслухоўваецца сэрца,
І зашчыміць працята спакваля,
Як на трывожны покліч адзавецца
Яго падтрымка, — родная зямля.

Святлана ЛОБАЧ

Чым пахне сена?
Ліпавым мядком
Ці канюшынаю
Бела-ружовай?
Сухім рамонкам,
Жухлым палыном,
Ці сырадоём
Цёплым ад каровы?
Мо бражкаю,
Што пеніцца ракой,
Прыпаркамі,
Што клала мне бабуля?
Чым пахне сена?
Потам і зямлёй,
Бацькоўскай
Прапацелаю
Кашуляй.

Лядок хрумсціць, як цукар на зубах.
Уздыдзе сонца — ён адразу ж тае.
Апошні ліст счарнелы на дубах
Усё з надзеяй нечага чакае.

За бацькавай спіной, як за сцяной...
А трэба крок зрабіць — і адарвацца...
Магчыма, холад пройдзе стараной?
І восень пажадае затрымацца?

Якое слова горкае: бывай!..
Згарыць усё — не цепліць попел шэры.
І ты ўжо нікога не чакай,
І ён, жаданы, не адчыніць дзверы.

І бор зялёны не табе шуміць,
У жухлых травах конік не стракоча...
Ну, што рабіць, ну, што з сабой рабіць,
Калі цябе любіць так сэрца хоча?

І чуцен звонкіх санак бег...
Фота А. ГЛІНСКАГА.

А, можа, проста сціснуцца ў камляк,
Сабраўшы рэшткі мужнасці і волі?
Але ж заўсёды застаецца знак,
Як пройдзе тхосьці па ўзараным полі.

І лісцяпад замеў мае сляды,
Каб я цябе ніколі не спаткала...
Чаму так многа ў возеры вады?
А сонца стала мне чамусьці мала...

І я ад ценю уцякаю прэч.
Там, дзе Дзвіна-рака, як стужка ўецца...
Дзе арабіны дастаюць да плеч
І так палаюць, як агонь у сэрцы...

А ты скараў мне горкае: бывай!

Уладзімір МАРУДАУ

Ля Вечнага агню

Я знаў агонь сляпым,
Ды бачыў ён, як пах
Кастроў патухлых дым
У партызанскіх снах.

Я знаў агонь глухім,
Ён чуў, хоць голас знік,
Праз столькі летаў-зім
Зацяты матчыны крык.

Я знаў агонь нямым,
Напружу толькі слых —
Гавораць сэрцы ім
І мёртвых, і жывых.

І вось апошняя трывога
Ад сэрца ціха адлягла,
Я зноў ля роднага парога,
Зноў ля гаючага цягла.

І, пэўна, нельга не вярнуцца
Да гэтай шчодрэе зямлі.
Тут сэрцы тых, што не прагнуцца,
Травінкай кожнай прараслі.

Мікола ЯНЧАНКА

Май

Кусцісты бэз шугае ля акон
І пенай квецён франтоны беліць.
Хоць белы колер кліча на спакой,
Прыемны пах мае пачуцці хмеліць.

Дарэмна шэпчуць здрадліва лісты:
«Спускайся, браце, на зямлю
з-пад хмары,
На скроні глянь — ужо сівееш ты, —
Даволі гнацца за няўлоўнай марей.

То ўсё падман, дык не мані сабе...»
Ад водару сумнення змрок радзее,
Нібыта за акном маім не бэз,
А ў бела хустцы светлая надзея.

Апалі познія ажыны,
І сонца гутарыць услых.
Перад адлётам на чужыну
Танцуюць белыя буслы.

Краёк залітай сонцам пожны,
На клёне дрэмле ліст разны.
Самазабыўна, грацыёзна
Танцуюць белыя буслы.

Яшчэ не раз у час трывожны
Успомню край, дзе мы раслі,
Дзе на залітай сонцам пожны
Танцуюць белыя буслы.

ГЭТАЯ фундаментальная праца, прызначаная ў асноўным для ўсесаюзнага чытача, — вынік шматгадовай пошукаў і даследаванняў вядомых беларускіх літаратуразнаўцаў.

Выданне падобнага тыпу, з'яўляючыся лострам літаратуры, адначасова — паказчык узроўню і магчымасцей самога літаратуразнаўства. «Гісторыя» пераконаўча сведчыць, што ў вырашэнні складаных пытанняў, якія датычаць класавай прыроды мастацтва, яго нацыянальнай спецыфікі, асаблівасцей гісторыка-літаратурнага працэсу ўзаемазвязі літаратур, традыцый і наватарства, беларуская крытычная думка стаіць на ўзроўні патрэб часу і вызначаецца творчай самастойнасцю і сталасцю.

Пытанне аб утварэнні дзяржаў і фарміраванні народаў для гісторыка літаратуры мае важнае, можна сказаць, метадалагічнае значэнне. Працы савецкіх гісторыкаў (У. Пічэты, У. Пашуты, І. Грэкава, М. Улашчыка, З. Капскага і інш.) пераконаўча раскрылі ролю эканамічных фактараў у фарміраванні і распадзе такіх дзяржаўных адзінак, як старажытная Русь, Полацкае княства, Вялікае княства Літоўскае. Аслабленне ўлады кіеўскіх князёў і распад «Імперыі Рурыкавічаў» (Маркс) былі выкліканы з'явамі сацыяльнага прагрэсу, эканамічным ростам ускраіні. Рапа адасобілася Полацкае княства — адна з найбольш самастойных палітычных адзінак у старажытнай Русі. Прыклад яго ўзвышэння прыпадае на XI стагоддзе. На тэрыторыі полацка-мінскіх земляў рапа пачалі складвацца све школы жывапісу і архітэктуры.

Наватарскія рысы выразна выступаюць і ў літаратуры. Смела адступіў ад канонаў рафінаванай школы «зело книженіи» і ўчитель философ великий Клімент Смаліціч. Ён нават не баўся абірацца на язычнікаў-філосафаў антычнага свету. Сілай лірычнага пачуцця Кірыла Тураўскі пераадоляў схематызм і эмблематычнасць традыцыйнага «слоў», ствараючы першыя ў гісторыі нашай літаратуры самазвышны пейзажныя малюнкi — патхнёныя карціны вясновага адраджэння прыроды.

У пачатку XIII ст. было напісана «Жыццё Ефрасініі Полацкай». Яго маналогічны насычаны вядкай эмацыянальнай сілай, аўтар пераадолявае ўладу канонаў і перадае галасы чалавечых сэрцаў. Каля 1240 г. было напісана «Жыццё Абраамія Смаленскага», у якім, вельмі даражы заўважана ў «Гісторыі», створаны «новы тып хрысціянскага героя, які ўступае ў канфілікт не з нечасцівымі язычнікамі, а з фанатычным натоўпам адзінаверных гараджан і духавенства». У святле гэтых і многіх іншых фактаў прынцыповае значэнне набывае праблема наватарства ў такіх шэдэўрах, як «Слова аб палку Ігаравым». Твор гэты, агульны помнік усходнеславянскіх літаратур, арганічна звязаны з літаратурным працэсам у паўднёва-заходніх землях. Не выпадкова М. Багдановіч асаблівасці яго вобразнай сістэмы, ёмікіх паэтычных вобразаў звязваў з характарам мысленай народа, што жыве ў дрымучых пушчах сярод балот і сусімі думкамі, усім рухам жыцця свайго прыкуты да хлебаборства».

У літаратуразнаўстве бываюць выпадкі, калі аналіз наватарскай сутнасці твораў падмяняецца кампліментарамі аўтару.

Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры. На рускай мове. Мінск, «Навука і тэхніка», 1977.

Аўтар жа раздзела В. Чамярыцкі пайшоў іншым шляхам. Разглядаючы «Слова» ў цеснай сувязі з перспектыўнымі лініямі літаратурнага развіцця, ён адзначае ўзрастаючую ролю гуманістычнага прынцыпу. У «Слове» пераадолены схематызм рыцарскай аповесці. Тут выказаны новы для свайго часу погляд на чалавека, на рыцарскую годнасць. Яна — не абсалют для аўтара. Не выпадкова ў «Слове» асаблівасце месца займае вобраз Усяслава Чарадзея. У яго абмалёўцы выразна адчуваецца адыход аўтара ад трафарэтных, аднаколёрных партрэтаў, увага да сунярэчнасцей чалавечай прыроды, да якой была зусім абыякавая

ваў час, на рубяжы эпох ён імкнуўся сінтэзаваць усе здабыткі культуры, аднак у яго не было яшчэ таго радаснага пачуцця самасвярджэння, якое вядома М. Гусоўскаму; — «герайчна-народнай, жыццярадаснай самасвядомасці, падтрыманай пачуццём адзінай палітычнай сілы» (Вясёлюскі).

Хочацца звярнуць увагу на яшчэ адзін момант: «Быў праправаваны таксама своеасаблівы летанісны стыль, лаканічны, выразны, блізкі да мовы дзелявага пісьменнасці Вялікага княства Літоўскага таго часу». Стыль гэты вельмі блізкі да прыгожага стылю суровай аналітычнай прозы нашага часу. «Гісторыя» пераконвае, што

змагара, прарока праўды». Зусім слушна заўважыў і М. Мухомінскі, што эстэтыка дэкаданса «не знайшла ў перадавай беларускай паэзіі спрыяльнай глебы», што ў народзе жыву «аўтарытэт грамадзянскай паэзіі, публіцыстычнага мастацкага слова».

Жыццёстайкасць літаратуры ў крытычныя моманты гісторыі — адна з самых сімпатычных яе якасцей, але даецца яна не з неба, а выпрацоўваецца на зямлі на працягу стагоддзяў. І заслуга тут не толькі рэнесанснага мастацтва, але і народнай эстэтыкі, якую літаратура жывілася.

Не менш важную ролю адыграла літаратура перыяду баро-

гутарках XIX стагоддзя. «Дука беларуская» Ф. Багушэвіча, адзначае М. Грынчык, «адкрываецца прадмовай, блізкай па форме і публіцыстычнаму зместу да адозваў К. Каліноўскага». М. Ярош слушна заўважыў, што купалаўская «Жалейка» таксама разгортуе на-новаму магчымасці «жаўраў, да якіх раней звярталася беларуская літаратура: публіцыстычных і лірычных вершаў, баек, прывячэнняў, гутарак».

Дабавім, што разгорнутыя маналогі ў прозе К. Чорнага — гэта таксама гутарка ў своеасаблівым мастацкім свеце, з'ява сінтэзу ва ўзаемадзеянні жаўраў. «Мужыцкае барока» сарыентавала літаратуру на зямное, будзённае жыццё. Яго асваенне стала крыніцай сілы для высокага рамантычнага ўздыму ў пачатку XX ст., што ў сваю чаргу вядо да пашырэння ахопу рэалістычнасці, да філасофскага яе асэнсавання. «Непераходная іх каштоўнасць, — гаворыць Ю. Пішаркоў пра бытавыя апавяданні Я. Коласа, — заключаюцца галоўным чынам у тым, што штодзённым быт, клопаты, трылогі і хваляванні пісьменнік зрабіў прадметам вялікай літаратуры і тым самым адкрыў шырокія перспектывы нацыянальнай прозе на шляхах эстэтычнага асваення рэалістычнасці».

У працы падоўжна раскрываецца станаўленне герайчнай канцэпцыі ў беларускай літаратуры. Раскрываючы супярэчлівы характар творчасці Дуніна-Марцінкевіча, В. Жураўлёў разам з тым выказаў надзвычай перспектыўную думку, што прыёмы ідэалізацыі нельга разглядаць толькі як адмоўную з'яву: «Ідэалізацыя мінулага ўспрымаецца ў яго творах як непрыняцце існуючых парадкаў».

У Ф. Багушэвіча (а ён таксама часам карыстаўся прыёмам ідэалізацыі) быў ужо іншы чытач, і таму ён сцвярджаў прынцып «адкрытага супрацьдзеяння сілам рэакцыі і прыгнёту». Гэтае выказанне М. Грынчыка, як і яго заўвага наконт адкрытага сацыялагізму, свядомага прыбліжэння мастака да сінкрэтызму народнага мыслення, зроблена з праекцыяй на пэўныя тэндэнцыі ў літаратуры нашых дзён і мае глыбокую тэарэтычную значнасць. Сінкрэтызм у Ф. Багушэвіча — гэта імя кніжнае да дзейнага слова, да сінтэзу. Практыка — гэта і ёсць сінтэз дзеяння ідэальнага і прадметнага. Сапраўдная літаратура не можа задаволіцца псіхалагічным натуралізмам там, дзе патрабуецца герайчнае змаганне. «Калі апаходзяцца людзі, гатовыя аддаць жыццё за інтарэсы калектыву, то, значыць, калектыву перастаў быць натоўпам», — гэтая сіцэля і глыбокая заўвага Ю. Пішаркова ў адносінах да апавядання «Неманаўдар» характарызуе істотную рысу літаратурнага працэсу XX ст. наогул. Герайчныя тэндэнцыі адзначаны таксама і ў творчасці Я. Купалы, М. Багдановіча, М. Гарэцкага і іншых пісьменнікаў.

У «Гісторыі» беларуская дакастрычніцкая літаратура асэнсавана як пэўная эстэтычная сістэма і тым самым глыбока раскрываецца яе роля ў справе герайчнага самасвярджэння народа. Карыстаючыся выпадкам, хочацца сказаць і пра тое, што многія творы дакастрычніцкай літаратуры неадступна чытачу, што існуе вострая патрэба іх выдання ці перавыдання.

Аляксей РАГУЛЯ.

рафінаваная школа пісьма. Манументальная фігура Усяслава Чарадзея становіцца ў агульны шэраг наватарскіх вобразаў старажытнай літаратуры, але і вылучаецца сярод іх, з'яўляючыся нібы праваобразам манументальнай фігуры Вітаўта ў рэнесанснай паэме М. Гусоўскага «Песня пра зубра». У «Гісторыі» справядліва адзначаецца, што трактоўка вобраза Усяслава Чарадзея ў «Слове», супадае з яго трактоўкай у фальклору і разыходзіцца з аднабаковай адзінай яго летанісцам.

Рэнесансна-рамантычная індывідуалістычная канцэпцыя аказала вялікі ўплыў на развіццё літаратуры на працягу стагоддзяў, але і ўзнікла яна не раптоўна. У «Гісторыі» ўдала вылучаны характэрныя асаблівасці літаратурных з'яў, што дазваляе перайсці да плённых абагульненняў гісторыка-тыпалагічнага характара.

Аўтары шмат увагі аддалі пытанню ўзаемазвязі літаратуры і фальклору. Некаторыя нават вельмі аўтарытэтыя даследчыкі схільны бачыць у фальклору сістэму ўнутрана нерухомаму, замкнёную. На справе ж беларускі, як і ўсялякі іншы, фальклор быў чутым рэзанатарам грамадскага жыцця.

У XIII — пачатку XV ст. літаратура не змагла плённа разгарнуць лепшыя здабыткі папярэдняй эпохі. На руінах Полацкага княства ў зацятай барацьбе з татарамі і крыжаносцамі паўстала новая дзяржава — Вялікае княства Літоўскае. Аснову яе эканамічнай і ваеннай магутнасці складалі беларускія землі. У «Статутах» развіталіся першапачатковыя традыцыі агульна-рускага права. Творы герайчнага гучання — летаніс і паэма — узніклі пазней, а пакуль іх замянялі герайчныя жанры фальклору — балада, казачны эпас. Падобныя назіранні ў «Гісторыі» праліваюць святло на адзін з самых істотных момантаў станаўлення творчай індывідуальнасці і герайчнага эпаса.

Аўтар «Слова аб палку Ігаравым» шмат у чым апырэдж-

прагрэс літаратуры знаходзіцца ў непасрэднай сувязі з характарам дзяржаўнага будаўніцтва і палітычнай актыўнасці народа.

Пільная ўвага да канкрэтных асаблівасцей гісторыка-літаратурнага працэсу пралівае святло на самыя складаныя, а падчас і забытыя даследчыкамі «старой загартоўкі» з'явы ці нават перыяды.

Разглядаючы жанры гісторыка-мемуарнай і палемічнай літаратуры, свецкай філасофскай і інтымнай лірыкі, аўтары раздзелаў А. Коршунаў, В. Чамярыцкі, А. Мальдзіс надзвычай удала паказваюць іх сувязь з часам, раскрываюць нацыянальную спецыфіку, што ў сваю чаргу дае магчымасць выразна акрэсліць сувязь беларускай літаратуры з агульнаеўрапейскім працэсам.

Раскрыццё гістарычна абумоўленай спецыфікі і форм ідэалагічнай барацьбы на Беларусі ў перыяд Рэнесансу, Рэфармацыі, контррэфармацыі і Асветніцтва пралівае святло таксама на пытанне аб традыцыях у літаратуры пазнейшага перыяду. Няспеласць грамадскіх адносін абумоўліла пералічэнне раннехрысціянскіх і рэнесансных элементаў у светапоглядзе Ф. Скарыны. А гэта было прычынай таго, што індывідуалістычная тэндэнцыя ў дзеячэй беларускага Адраджэння не знайшла свайго крайняга выражэння. Грамадскае самасвярджэнне асобы ў іх, раскрываецца не толькі ў сутычках са змрочнымі сіламі, але і ў адзінстве і ўзаемазлучэнні з усім паспалітым людам». Тут на памяць прыходзіць вельмі многазначны вывад, зроблены В. Барысенкам у адносінах да літаратуры пачатку XX стагоддзя: «Перадкастрычніцкая рэвалюцыйная эпоха сфарміравала новы тып пісьменніка, цесна звязанага з жыццём і вызваленчай барацьбой прыгнечаных і эксплуатаемых народных мас, народнага

ка. Сам факт яго вылучэння як этапу ў гісторыі нашай літаратуры — гэта ўжо дасягненне. Звяртаецца ўвага на барока «высокае» і «нізкае». Думаецца, што ёсць падставы ў беларускай літаратуры вылучыць перш за ўсё «барока мужыцкае».

Стыль барока ўласцівы не толькі XVII стагоддзю. Паэзія канца XVI стагоддзя, палемічная літаратура, гісторыка-мемуарныя творы, у тым ліку і «Баркалабаўская хроніка» з яе якасця новым характарам умоўнасці і новымі прынцыпамі арганізацыі эмацыянальнага ўздзеяння, напісаны ў стылі барока. А. Коршунаў адзначае імкненне да «алітаратурвання» дзелявых запісаў як адну з характэрных рыс у развіцці пісьменнасці. Адшуканы ім і вядомыя раней «Дыярышны» патэнцыяльна нясуць у сабе магчымасць авантурнага рамана, рамана жыццёпісанняў, што будзе рэалізавана на-новаму ў аўтабіяграфічным рамане з сюжэтам вандравак аж у 20-х гг. нашага XX ст.

Падобныя з'явы ў «Гісторыі» ацэнены ўсебакова і грунтоўна. Яны маглі б быць асветлены яшчэ больш ярка, калі б была магчымасць аддаць больш увагі дзелявым запісам і жанрам палітычнага красамоўства. «Сеймавыя прамовы некаторых паслоў і радаў у гэтых дыярышных чытаюцца як высокамастацкія творы», — адзначае на стар. 202.

Палемічная літаратура раскрывае супярэчнасці ідэалагічнага характара, у сеймавай прамове адлюстраваны супярэчлівы характар тагачаснай палітычнай барацьбы. Характэрна для літаратуры барока народнага на сеймавую прамову — яшчэ адзін доказ стылявой распрацаванасці жанру, пакуль што мала даследаванага.

Традыцыі высокага стылю таксама не згинулі бяследна. Адозвы К. Каліноўскага ўвабралі ў сабе і грамадзянскі нафас палітычнага дзеяча, і мужыцкую скаргу, што жыве ў «Баркалабаўскай хроніцы», і ў

СТАРОНКІ БІЯГРАФІІ ЖАНРУ

Нацэрт для фартэпіяна з аркестрам... Жанр музычнага мастацтва, які нязменна выклікае ў нашай памяці імёны праслаўленых кампазітараў усіх часоў і народаў. Моцарт і Ветховен, Лист і Шопэн, Чайкоўскі і Рахманінаў, Пракоф'еў і Шостакавіч, Хачатуран і Кабалеўскі, Хрэнінаў і Шчадрын... Сёння мы можам з упэўненасцю працягваць гэты спіс імёнаў стваральнікаў беларускага фартэпіянага канцэрта, пераканальнае таму сведчанне — творчыя набыткі ў гэтым жанры Г. Вагнера, Я. Глебава, А. Янчанкі, Р. Буцвілюскага, С. Карцэса, Д. Смольскага і іншых.

У чым прыцягальная сіла інструментальнага канцэрта? Чым вабіць кампазітара гэты «святочны» жанр? У чым, нарэшце, асабліваці яго развіцця, будовы, нацыянальнай прыналежнасці?

На гэтыя і многія іншыя пытанні, звязаныя з беларускім фартэпіянным канцэрта, можна знайсці адказ у новай кнізе музыказнаўцы І. Назінай «Беларускі фартэпіяны канцэрт».

На старонках манаграфіі аўтар паслядоўна паказвае этапы ўзнікнення, становлення і развіцця фартэпіянага канцэрта ў нашай рэспубліцы. Ад першага нацыянальнага твора гэтага жанру — канцэрта до-мінор А. Клумава — і этапных твораў 40—50-х гадоў — канцэртаў Д. Камінскага, Я. Цімоцкага, Э. Тыманд — да значных твораў Г. Вагнера, С. Карцэса, Д. Смольскага 60—70-х гадоў.

Эвалюцыю беларускага фартэпіянага канцэрта аўтар разглядае ў непасрэднай сувязі з агульнымі працэсамі развіцця беларускага прафесійнага мастацтва, найбольш значымі з'явамі культурнага жыцця рэспублікі. Паслядоўнае правядзенне прынцыпу гістарызму дало магчымасць І. Назінай дэталізаваць і, бадай, упершыню ўсебакова прааналізаваць вельмі важны пласт гісторыі музыкі Беларусі. Між іншым, лічыць работы ў беларускім музычназнаўстве прысвечаныя канцэртнаму жанру. Буйнейшыя сродкі — нарысы К. Сцепанавіч «Беларускі канцэрт». Таму выхад з друку цікавай кнігі, у якой глыбока і паслядоўна разглядаюцца шляхі развіцця аднаго з самых папулярных жанраў у беларускім музыцы, безумоўна, адпавядае самым надзённым запатрабаванням сучаснага музыказнаўства рэспублікі.

Прынцыповасць у вызначэнні не толькі мастацкай вартасці таго ці іншага твора, а і пэўных недахопаў, творчых пралікаў і асобных драматычных нядач дэталіза аўтару пазбегнуць аднабоковых меркаванняў аб шляхах развіцця беларускага фартэпіянага канцэрта. Зразумела, што такі падыход да прадмета даследавання вызначае і розную ступень аналізу музычных твораў, мастацкіх з'яў.

У кнізе многа, на наш погляд, менавіта музыказнаўчых арыгінальных назіранняў. І, можа, адзін з найлепшых прыкладаў прыкладнага, вобразнага, дакладнага і глыбокага аналізу — вылучэнне рыс тантанасці ў фантазіі Д. Камінскага «Юрачна». Гэтыя старонкі чытаюцца, як цікавыя сюжэты твор, насычаны невялікімі і раптоўнымі, але значымі і цікавымі адкрыццямі. Арыгінальна, напрыклад, думка аўтара пра аніцыяленне Д. Камінскім новай формы сувязі з нацыянальным музычным фальклорам у танца. І такіх адкрыццяў у кнізе нямаюць, і можна толькі пашчадаваць, што не ўсе творы, якія трапілі ў поле зроку музыказнаўцы, атрымалі такую ж цікавую характарыстыку.

Яшчэ адна асаблівасць музыказнаўчага почырку І. Назінай — шматлігія аналогіі і параўнанні. Можна нават сказаць, што мы з'яўляемся сведкамі ўтварэння пэўнай сістэмы аналогій — з творами заходнеўрапейскіх, рускіх і савецкіх аўтараў, з творчасцю беларускіх кампазітараў, з іншымі творами аднаго і таго ж аўтара, нарэшце, параўнанні з народнай фальклорнай першакрыніцай. Даследчы прыём, які ўжывае І. Назіна, дазваляе чытачу ў знаёмых творах убачыць новыя рысы, якія да гэтага часу заставаліся непрыкметнымі. Напрыклад, разглядаючы элементы балетнасці ў Першым канцэрте для фартэпіяна з аркестрам Г. Вагнера, І. Назіна праводзіць паралель з творчасцю С. Пракоф'ева, у якой рысы балетнага мастацтва праглядаюцца вельмі яра. Далучэнне сімфанічнага аркестра ў канцэрт таго ж твора Г. Вагнера параўноўваецца з аналагічным прыкладам у Трэцім канцэрте С. Рахманінава. Такі прыём музыказнаўчага аналізу не новы. Але ў кнізе І. Назінай вабіць дакладнасць, пэўны тант і густ у параўнаннях і прыкладах, якія даюць магчымасць убачыць выток канцэртнага жанру на Беларусі.

І яшчэ аб адной прывабнай рысе манаграфіі. Метадычная накіраванасць асобных частак кнігі дазваляе разглядаць яе і ў якасці навуцальнага дапаможніка. Варта адзначыць, што аналіз твораў з пункту гледжання іх ролі і месца ў канцэртным і педагогічным рэпертуары можа быць нарысным як для пачынаючых піяністаў, так і для сталых выканаўцаў. Вось гэтая цесная сувязь з выканаўчым бокам твораў, іх жыццёвым і канцэртным бытам — адна з найбольш моцных, на наш погляд, якасцей. Галоўную каштоўнасць даследавання мы бачым у тым, што знаёмства з кнігай вынікае жаданне пачуць усе беларускія фартэпіяныя канцэртны ў адным аб'яменце.

У бурным росквіце беларускага музычнага мастацтва канцэртны жанры займаюць адно з першых месцаў. Выхад даследавання І. Назінай надзвычай сучаснаму. Добрую, патрэбную кнігу атрымалі і спецыялісты, і аматары музыкі.

Вадзім ЯКАНЮК,
загадчык кафедры музыкі Мінскага педінстытута
ім. А. М. Горнага.

І. Назіна. Беларускі фартэпіяны канцэрт. На рускай мове. Мінск, «Навука і тэхніка», 1977.

ПОСПЕХ выхавання маленькага чалавека немагчымы без сапраўднай любові дарослых. Менавіта сапраўднай, бо яшчэ часта з боку бацькоў, старэйшых назіраецца звычайнае патурашце дзеця, сюсюканне з імі, якое нічога добрага не дае, а толькі садзейнічае таму, што з цягам часу з добрага і мілага «чамучкі» можа вырасці эгаіст і самалюбец.

Патрабавальная, умелая любоў да дзіцей вельмі і вельмі патрэбна пісьменнікам, тым, хто прызванне сваё, талент прысвядзіў самай важнай і высакроднай справе — фарміраванню чалавечай асобы, выхаванню ў ёй якасцей будучага будаўніка камуністычнага грамадства.

І прыемна, калі сустракаеш такую дзіцячую кніжку, якая ад першай да апошняй старонкі напоўнена вольнай любоўю, цеплыняй чалавечага сэрца, шчодрасцю душы, шчырай зацікаванасцю. Есць такія творы і ў Паўла Місько, пісьменніка, імя якога мы часцей за ўсё прыгадваем у сувязі з «дарослымі» кнігамі. А ён жа нямаюць напісаў для дзяцей. Прытадаем тут яго апавесці «Падарожжа ў калгас», «Чырвоная неба», «Зямля ў нас такая...». А

а, наадварот, усё больш узрасце. У гэтым лёгка пераканацца, калі назваць толькі першыя некалькі раздзелаў (дарэчы, усе назвы гэтыя вынесены і ў пачатак апавесці): «Былі сляпыя, сталі відучыя. Хто каго выбраў. Нас пачынаюць блытаць. Мы ідзем гуляць самі. З неба штосьці ляецца. Першы мамін урок. Знаёмства з Генкам. Генка — несур'ёзны чалавек? Прыгоды на рацэ. «Дзеці, падароўкайцеся з бацькам!». Другі мамін урок. Толя прапаў!..».

«Расказ» Булькі вельмі насычаны падзеямі, нечаканымі, неверагоднымі. Аднак аўтар у кожным канкрэтным выпадку перш за ўсё клапаціцца пра тое, каб дзеці, прычытаючы апавесць, не толькі шчыра насмяяліся (гумар — адна з характэрных, вызначальных рыс творчасці П. Місько — дзіцячага пісьменніка), а і навучыліся любіць «брат'ев нашых меншых». Вось чаму «ўрокі», якія дае мама Пальма Бульку і Бобу, з'яўляюцца сапраўднымі ўрокам і для дзяцей.

«Як на нашы імяніны...» — своеасаблівы працяг першай апавесці. Мы зноў сустракаемся з хлопчыкамі — блізнятмі Колям і Толем.

ПАТРАБАВАЛЬНАЯ ЛЮБОЎ

колькі радасці прынесла маленькім знаёмства з дасціпнай, хораша і цікава аформленай, арыгінальна выданавай кніжкай «Наваселье, або праўдзівая, часам вясёлая, часам страшнаватая кніга пра незвычайны месяц у жыцці Жэні Мурашкі?»!

Умес пісаць для дзяцей П. Місько! Любіць ён іх, дапытлівых, патрабавальных і ў той жа час крыху капрызных «чамучак». І любоў сваю перадае не падакучліва-дыдактычна, а спяваля, паціху, як гэта робяць па-сапраўднаму строгія бацькі.

Цікавай, жыццёвай, а разам з тым і па-свойму «педагагічнай», павучальнай атрымалася і новая кніжка пісьменніка «Прыгоды Бульбабаў», якую можна назваць творчай удачай не толькі самога аўтара, а і мастака П. Драчова. Вокладка да яе, малюнкі строга вытрыманы ў духу дзіцячай фантазіі, перадаюць той сміяшліва-вясёлы і разам з тым на дзіва сур'ёзны свет маленства, у якім заўсёды так шмат выдумкі, прыгод, нечаканасцей.

Нечаканасці гэты падсцерагаюць ужо з самой вокладкі: двое сабачанят з сімпатычнымі, засяроджана-задумлівымі мордачкамі нібыта рухаюцца на чытача. Першыя крокі, безумоўна, рабіць цяжка, і хлопчыкі падтрымліваюць Бульку і Боба.

Булька і Боб... Застаецца толькі крыху пафантазіраваць і... Дык воль адкуль узлясць гэтае дзіўнае слова — «Бульбабаў»? А прыгоды — наперадзе. І расказвае пра ўсё, што адбылося, не аўтар, не Коля і не Толя — гаспадары Булькі і Боба. Не трэба забываць, што апавесць называецца «Прыгоды Бульбабаў». Амаль фантастычная гісторыя, якую расказала сабачаня.

Булька ж — надзвычай шчыры, адкрыты, і адвотна дзеліцца з хлопчыкамі і дзіўчынкамі ўсімі сваімі... сабачымі радасцямі, падрабязна «расказвае» пра тое, як яму з братам упершыню адкрыўся дзівосны свет жыцця з усімі яго нечаканасцямі, калі, як кажуць, патрэбна вушы востра трымаць.

Дзеянне ў апавесці развіваецца паступова, але напружана. Зацікаўленасць да таго, пра што расказваецца, у маленькіх не аслабляецца,

П. Місько. Прыгоды Бульбабаў. Апавесці, апавяданні. Для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

Праўда, у «Прыгодах Бульбабаў» пра іх жыццё, штодзённыя справы расказалася мала, тут жа яны — асноўныя дзейныя асобы, і трапляюць у перыпетыі і сітуацыі, якім могуць пазайздросціць нават... Булька з Бобам. Пачалося ж усё з таго, што на дзень нараджэння, перад самым першым верасня, бацькі купілі хлопчыкам хамяка і акварыум. Прайшоў дзень, другі — і спакой у кватэры быў парушаны...

Як і «Прыгоды Бульбабаў», апавесць гэтая чытаецца з захапленнем. Пісьменнік умела будзе сюжэт, выкарыстоўвае сітуацыі смешныя, аднак жа гаворка ў апавесці вядзецца важная, патрэбная і актуальная. Пра самастойнасць уяўную і сапраўдную ў паводзінах дзяцей, пра судасносны «можна» і «нельга», пра так неатрэбную «ўсёдазволенасць», якую, на жаль, часам яшчэ дапускаюць некаторыя бацькі, пра адказнасць за кожны свой учынак...

Аповесці ўдала дапаўняюцца апавяданнямі, аб'яднанымі аўтарам агульнай назвай «Лясныя пацеркі». Шчыра кажучы, гэтым лірычна-ўвясёламу, усхваляванаму шырку пра родную прыроду, яе характэрныя, раслінны і жывёльны свет хочацца даць іншы загалавак — «Лясная сімфонія». Першыя акорды яе, спачатку ледзь улоўныя, задумненыя («Дом родны», «Сініца прысароміла», «Лясныя дзівосы», «Сольны канцэрт»), нека неўпрыкметку набіраюць гучанне, новыя нюансы і адценні («Фарсуха паласкавала», «Мініраваны лес», «Рэкардменка»), і воль ужо трывожыць сэрца мелодыя, у якой так шмат да болю роднага, дарагога і блізкага табе («Рэха лета», «Добры пося»). Міжволі спыняюцца ў здзіўленні, сцінаюцца, прыслухоўваешся, і ўжо гучыць песня пра бацькоўскую зямлю, пра людзей, што любяць яе («Добры чалавек», «Дотык зямлі»).

Дарэчы, пачатковыя літары назваў апавяданняў мастаком выдзелены і музыка слоў ператвараецца ў гукі: «До-сі-ля-соль-фа-мі-рэ-до!».

...Сёння я шчыра зайдрушчу таму школьніку, які ўпершыню возьме ў рукі гэтую новую кніжку працаіка. У яго яшчэ ўсё наперадзе. І сустрача з Булькам і Бобам, з Колям і Толем. І незвычайныя прыгоды, і нечаканыя сітуацыі. Адным словам — адкрыцці таго свету, назва якому Маленства.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ДУМКА ЧЫТАЧА

З ГЛЫБІНЬ ПАМЯЦІ І СЭРЦА

Аповесць «Сценкі» Алесь Пальчэўскага — хвалюючы і змястоўны расказ пра даўнія і цяжкія гады маленства, пра колішні нялёгкай шляхі з яго ў вялікі свет жыцця.

«У кожнага чалавека свае жыццёвыя сцяжыны, сценкі, дарогі, — гаворыць аўтар у прадмове. — І чым далей будзеш адыходзіць ад той першай сцяжыны, тым больш і больш будзе іх перад табою: вузкіх і шырокіх, изотных і доўгіх, пакружастых і роўных, крутых і гладкіх... Дзіўна інакш раз даваўся!»

то не мог прыпомніць прозвішча чалавека, з якім пазнаёміўся учора, то да малюсенькіх драбніц паўставаў перад вачыма падзеі далёкага маленства.

І гэтая якасць чалавечай памяці, канечне, натуральная: у дзіцінстве — душа самая шчырая, прагна да спазнання, да радасці, дабыні, адчувальная і да зла, у дзіцінстве закладваецца той душэўны набытак, з якім чалавек будзе ісці праз усё жыццё і які будзе вызначаць яго чалавечую годнасць.

Адчуваецца, што А. Пальчэўскі вынасіў гэты твор. Пісьменнік, відаць, яшчэ ў задуме адмовіўся ад хранічнальнай паслядоўнасці, апісання года за годам, дня за днём, падзеі за падзеяй, што адбываліся на працягу звыш дзесяці гадоў яго жыцця. Ён абраў іншы шлях: расказаў нам пра

сваё маленства вачыма хлопчыка Алеські, расказаў у форме невялічкіх, на першы погляд, зусім асобных, але на самой справе звязаных між сабою навел. Гэта дазволіла выбраць з багатых тайнікоў памяці, з даўніх вясковых і не толькі вясковых з'яў і падзей самае ярае, адметнае і ўражлівае.

Пісьменнік паступова, разгортваючы малюнак за малюнкам, паказвае, як хлопчык Алеська спазнае свет. Гэтае спазнанне пачынаецца з млі, бацькі, сястры і братаў — з першай навелы «Разбітае шкло», у якой апісваецца, як, змучаная нялёгкім жыццём, маці сядзіць на лаве ў цёмнай хаце і латае латаны-пералатаны бацькаў кажух і, каб пазбыцца гаротнасці і нека забавіць дзятку, расказвае ім розныя гісторыі. Хлопчык уважліва слухае іх, захапляецца, фантазіруе...

Разам з Алеськам мы нібы праходзім па тагачаснай вёсцы, бачым, як яна яна далёкая ўжо, незнаёмая для нас, перажываем хваліненне і ра-

дасць, калі наш любімы герой упершыню ідзе ў школу, уваходзіць у вялікі свет навукі, і спачуваем яму, калі без пары абрываецца гэтая радасць: пачынаецца першая сутветная вайна. Наш герой сталее, бачыць бяду, якую прынесла вайна, параненых, гора тых, у каго нехта загінуў з родных, адчувае трывогу за самых блізкіх. Алеська становіцца пастушком, праходзіць іншую — жыццёвую — навуку.

Так назіраюцца ўражання, назіранні. Адна з навел гэтага цыкла — «Бежанка Зося», у якой паказана салідарнасць людзей розных народаў, пачуцці героя да дзяткіны — напісана з асаблівым лірызмам, па сапраўднаму ўпрыгожвае старонкі кнігі.

Думаецца: кожнага ўзрушаць тыя старонкі, у якіх паказаны надыход рэвалюцыйных падзей, калі Алеська, адзін з першых у вёсцы, даведаўся, што «турнулі з трона нашага Мінзашкуну»...

У перыяд панавання Часовага ўрада, у грама-

дзясную вайну, у час пільсудскай акупацыі, у пару «нейтралітэцтва» адбываецца грамадзянскае станаўленне падлетка Алеська, узмацняецца яго цяга да новага жыцця, расце ўсведамленне, што гэтае лепшае жыццё можа даць толькі Савецкая ўлада. І ён ужо — актыўны змагар за яе: пмагае лівідуюцца непісьменнасць сярод насельніцтва, становіцца агітатарам, настойліва працягвае вучобу і адчувае патрэбу сказаць сродкам літаратуры пра пераможца. Пра гэта добра расказана ў навеле «Абуджэнне».

Пра сваё дзіцінства і юнацтва пісьменнік расказаў цікава, добрай мастацкай мовай, з грунтоўным веданнем тагачаснага жыцця, з глыбокім яго філасофскім і псіхалагічным асэнсаваннем. Гэтыя аналітычныя робяць кнігу вартай увагі нашага малодшага чытача, які, на вялікае шчасце, не зведаў тых нягод, але павінен адчуць іх сэрцам, каб адначасна ўсё тое, ча-

го дамагліся мы за гады Савецкай улады.

Марыя ДАЛІДОВІЧ,
ст. лабарант
НДІ педагогікі.

ПРАЎДЗІВА, УСХВАЛЯВАНА

З вялікай цікавасцю пазнаёміўся я з кнігай «Две повесті» лаўрэата прэміі Ленінскага камсомола Вітара Казьмо, якая выйшла ў выдавецтва «Мастацкая літаратура». Абодва творы — «Аповесць аб беспрытульным наханні» і «Цёмны лес — тайга густая» — захапілі мяне той праўдзівасцю, з якой празаік расказвае пра жыццё сваіх герояў.

Асабліва ўражала «Аповесць аб беспрытульным наханні». Праблемы выхавання чалавека, яго маральна-этычнага станаўлення вырашаюцца аўтарам цікава, хвалююча, пераканаўча.

С. ДАШКЕВІЧ,
Беранавічы.

«3 РОДНАЙ ПЕСНІ...»

Край з калыскі любімы:
Калі сцэжні чабор,
Жар асенняй рабіны
У бланіце азёр.

Бор палае на ветры
У сузор'і зарніц...
Як жа край гэты светлы
Нам з табой не цаніці!

Зместам і настроем гэтых радкоў, бадай-што, вызначаецца паэтычны свет новага зборніка Уладзіміра Карызна «Цеплыня». Простыя, напеўныя словы — паэт нібы падкрэслена піша ў традыцыйным ключы, — але яны западаюць у душу, абуджаюць у ёй светлае і дарагое. Можна, менавіта ў песенным жанры і прызнанне паэта? Не выпадкова, мабыць, тое, што ў яго ўжо каля паўсотні дзесень, напісаных разам з Багатыровым, Семіякам, Лучанком, Смольскім і іншымі кампазітарамі. Некаторыя з іх сталі папулярнымі.

«Мы адсюль, з роднай песні, павыходзілі ў свет», — сцвярджае Карызна ў адным са сваіх вершаў, і гэтая думка з'яўляецца дамінуючай у многіх творах паэта. Яго вершам уласціва песенная будова: усхваляваны зачыні, у аснове якога звычайна вобразнае, маляўнічае слова («Зару запалілі суніцы ў бары. Прышоў да цябе я, лес — дружа стары»), нарастанне эмацыянальнага зместу («Сасна, гэта ты, дарагая, у ваіну дзяцінству майму прыкрывала спіну!») і канцоўка-вывад, зварот-жаданне («Шумі, дарагая, пад яснай зарой: у думках маіх і ў песні маёй!»).

Так пабудаваны верш «Сустрэча з сябрам». Гэты ж песенны лад і ў вершах «Бульба», «Вечар», «Калі захварэю...», «Вясковы музыка», «Слухаючы «Паэму Фібіха», «Цябе сустрэў...», «Усе спежкі зіма замяла...», «Ты — летняе сонца...». Творы гэтыя могуць стаць песнямі. Хочацца толькі пажадаць паэту шырэньшага асваення паэтычных форм.

Ёсць у зборніку і 26 вершаў, на якія кампазітары ўжо напісалі музыку.

У песнях, як і ў вершах Карызна, асноўнымі з'яўляюцца паняцці Радзіма, маці, зямля. Вось толькі некаторыя назвы: «Якая ты цудоўная, Радзіма», «Песня родная», «Прыходзяць дзяўчаты бярозкамі», «Адтуль пачалася Радзіма», «Недзе ў кожнага з нас, каля возера між лугоў...». Гэтыя паняцці ў паэтычнай мове ляжаць на паверхні, а захаваны глыбока ў сэрцы. Менавіта з глыбіні душы і нараджаецца песня. Хоць, на першы погляд, можа каму падацца, што ў яго вершах і песнях якраз наадварот — рэальнаму свету аголены. У яго, маўляў, не знойдзеш сучаснага падтэксту, а ўсё проста, адкрыта — як на далоні. Змяшчае гэта першааддучае. Ну хіба не хораша напісаныя песні «Вуслы», «Недзе ў кожнага з нас...», «Жаночая ласка», «Прыходзяць дзяўчаты бярозкамі», «Зорка вячэрняя»?

І сум, і боль снегам таюць,
Вясна душу шчасцем росіць...
Здаецца, што прарастае
Жывым лістом на бярозе.

Праўда, у творчасці Карызна ёсць і свае выдаткі. Часам паэту шкодзіць залішня, без меры, эмацыянальнасць. Можна, з гэтай прычыны з'яўляюцца рыторыка (зашмат клічнікаў, як кажуць, з нічога — «На золку выпаў снег! Ідзем у чысты снег!») і алагізмы («Я іхні вершаў... Я. Х.») — донар. А патрэбна будзе (?), усё, што маю, шчыра, без мані (?), я ім аддам, хай толькі служыць людзям). А хіба дасюль пісаліся творы ў паэтычнай манерзе? І не патрэбна была шчырасць?

У пачатку зборніка змешчана паэма «Бацька» — самы грунтоўны твор у кнізе. Да вобразна бацькі звярталіся многія — амаль кожны паэт. Скажам адразу, Карызна не шукаў нейкіх арыгінальных ходоў, а пісаў шчыра, проста, так, як падказвала яму сэрца.

Галоўнае ў паэме — вечная знітаванасць дэсаў сына і бацькі, вярнасць яго справам, шчырае адчуванне хуткаплыннасці жыцця: «Як цябе, тата, мне не хапае, як не хапае цябе другім...». «Ты родную песню мне заспявай...». Гэтае жаданне паэта, думецца, збылося ў яго новай кнізе «Цеплыня».

Яўген ХВАЛЕЙ.

У. Карызна. Цеплыня. Вершы і паэма. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

У 1935 годзе савецкі народ урачыста адзначаў трыццацігоддзе літаратурнай дзейнасці Янкі Купалы. У бібліятэцы імя У. І. Леніна ў Мінску ў гонар юбіляра была арганізавана выстаўка. Увагу наведвальнікаў прыцягвала фотакопія вершаваных радкоў на мове фарсі, аўтарам якіх быў вядомы паэт сонечнага Таджыкістана А. Лахуці.

Тады ж побач з іншымі матэрыяламі, прысвечанымі песняру Беларусі, твор гэты ў рускім перакладзе Ц. Бану быў надрукаваны ў «Літаратурнай газет».

Ц. Бану ўспамінае, што Лахуці быў проста зачараваны купалаўскімі радкамі, і на адным дыханні напісаў свой верш-адказ «Кастрычнік і паэт», які складаецца з сямі строфаў. Першыя пяць пабудаваны ў форме дыялогу Кастрычніка, што выведзены ў вобразе магутага рыцара, і Я. Купалы:

— Хто зямлю гэту радаваў песняй,
Сэрца чыё да яе тан палала,
Хто яе ў горы і ў радасці песціў?
(Пер. М. Хведаровіча).

У адказ гучыць: «Янка Купала». Паэт

стрычніка здзейснілі, і сацыялістычная рэвалюцыя ажыццявіла мары народнага заступніка:

Пыркнуў з палону салоўка на волю,
Сіла магутага льва забыла,
Болей не ведае смутку і болю,
Болей не плача наш Янка Купала.
Песня жалобна больш не ліецца,
Радасцю песня яго загучала,
Ружа яго зацвітае, смялецца,
Што за шчаслівец, наш Янка Купала!

Прытрымліваючыся традыцый персідскай паэтыкі, таджыкскі сябра адгукнуўся на твор Купалы вершам, напісаным у тым жа памеры, захававшы свое-

«ВОСЬ ЁН, ГЛЯДЗІЦЕ, ЯНКА КУПАЛА»

а ў перакладзе М. Хведаровіча — у «Звяздзе».

Якая ж гісторыя стварэння гэтага верша? Адказаць на гэтае пытанне нам дапамагла жонка А. Лахуці — Ц. Бану, таленавітая перакладчыца і актыўны прапагандыст яго творчасці, успаміны якой, а таксама пісьмо ад М. Турсун-Задэ дапоўнілі цікавымі фактамі наша ўяўленне пра выдатнага паэта.

Напярэдадні юбілею Іван Дамінікавіч падарыў Лахуці, з якім пазнаёміўся ў Маскве ў час падрыхтоўкі да стварэння Саюза савецкіх пісьменнікаў, кнігу сваіх выбраных твораў на рускай мове.

Асабліва блізка да сэрца ўспрыняў Лахуці верш «Я не паэта...» «Гэты твор, — прызнаваўся ён, — быццам уваскрасіў перад маімі вачамі ўсю гісторыю беларускага народа і ўсё жыццё таго, хто свае заповітныя думкі і песні прысвяціў роднай Беларусі».

прызнаецца Кастрычніку, што беззапаветна любіць родную зямлю, што заўсёды быў яе палымым песняром, і калі б яму «нават смерць пагражала», ён бы не здрадзіў сваёму краю і сваёй песні.

Такі адказ прыйшоўся па душы Рыцару Кастрычніка. Ён лічыць правільнымі дзеянні паэта, захпляецца высакроднасцю яго пацужыў. Рыцар прарочыць паэту і яго Радзіме светлае ішчасце і новую славу:

— Родны твой кут, у бядзе заняпалы,
Мы аднавілі рукамі сваімі,
Наб шчасна спываў наш Купала.
Хай твая песня высокая ўзвіецца,
Так, каб зямля цябе ўся прывітала.
Хай выкажа кожны з радасцю ў сэрцы:
— Восць ён, глядзіце, Янка Купала.

У заключных строфах А. Лахуці гаворыць ад свайго імя, што прароцтва Ка-

асабліваць рыфмоўкі. Існуючыя пераклады на рускай і беларускай мовах, на жаль, не могуць перадаць усю прыгажосць арыгінала. Справа ў тым, што там з імем Купалы рыфмуецца словы, якія заканчваюцца доўгім гукам «а», што прыдае вершу асабліваю плаўнасць, выключную напеўнасць. М. Турсун-Задэ ахарактарызаваў гэты твор як цудоўны.

«Верш «Кастрычнік і паэт» атрымаў шырокае распаўсюджанне ў сярэдне-азіяцкіх рэспубліках. Лахуці, па яго ўласнаму прызнанню, ганарыўся тым, што ён пабач «далёка на Усход імя вялікага беларускага паэта». Пяцяр сонечнага Таджыкістана быў цвёрда ўпэўнены, што «не змоўкіне ў свеце слава беларускага салаўя, як не завяне ніколі ўслаўленая ім ружа — свабодная Беларусь».

Цімох ЛІЯКУМОВІЧ.

І ВЯНЕЦКІЯ ТА ЯМНІЦЫ

Жыве ў Івянцы, гэтым старадаўнім беларускім мястэчку, самадзейны мастак-рэзбяр па дрэву Апалінар Фларыянавіч Пупко. Дамок яго на цяжкі Камсамольскай вуліцы ведаюць не толькі ў нашай рэспубліцы, але і за яе межамі. Адны ён вабіць як месца, дзе колісь нейкі час жыў партыйны і рэвалюцыйны дзеяч Міхаіл Фрунзе, пра што паведамаў мемарыяльная дошка. Іншых прываблівае тымі мастацкімі рэчамі, якія вырабляе яе гаспадар з дрэва.

Мяне ж зацікавілі ў гэтым гасцінным доме і кнігі, выданыя яшчэ да рэвалюцыі, якімі Апалінар Фларыянавіч, дарэчы, даражыць не менш, чым сваімі драўлянымі скульптурамі. Сярод іх нямала рэдкіх выданняў.

Дзве кніжкі мяне асабліва зацікавілі. Гэта «Кароткая гісторыя Беларусі» з сарака малюнкамі, выдана ў 1910 годзе ў Вільні, і першая беларуская граматыка Браніслава Тарашкевіча, друкаваная лацінкаю.

— Гэта кнігі не мае, — сказаў Апалінар Фларыянавіч. — Гэта кнігі братавы... Брат мой, Вацлаў, захпляўся рознымі слоўнікамі і даведнікамі. І, як я цяпер здагадваюся, пісаў у «Нашу ніву».

Аднаго разу да мяне прыязджаў намеснік дырэктара маладзечанскага музея Генадзь Куханоўскі і пытаўся, ці не ведаю я, хто такі «Хвэлька з Івянца». Тады я нічога яму пэўнага не мог сказаць. Зараз магу смела зазначыць, што гэтым Хвэлькам быў мой брат Вацлаў. Адкуль я даведаўся? Пачаў я пасля візіту Куханоўскага ў людзей напываць, ці не памятаюць яны

якога-небудзь Хвэльку, каб у газету пісаў. А адна кабетка, да якой я хадзіў высвятляць, — Яніна Галубовіч, стрычаная сястра Фэлькі Галубовіча і кажа: «Чаго далёка хадзіць і шукаць... Гэта ж твой брат Вацлаў... Дзеда вашага як звалі? Хвэлька... Ну дык і вось!» І праўда, дзед наш зваўся Хвэлькам... І Вацлаў узяў яго імя за псеўданім... А нядаўна, — працягваў Апалінар Фларыянавіч, — я знайшоў на гарышчы і некалькіх братавых рукапісаў. Паглядзіце...»

Я з хваляваннем узяў у рукі пахульня паперы. На адной з іх, пісанай лацінкаю: «Наіўка». Перада мной пейзажная імпрэсія, гімн вясне, прыродае, чалавеку. Сугучны ёй і абразок «lastauki». Сярод рукапісаў, пісаных лацінкаю, аказаўся адзін, пісаны кірыліцай, адэкватны імпрэсіі «Галубка». Менавіта на ім у канцы буйнымі літарамі выведзена прозвішча аўтара «В. Пупка».

— Мабыць, газета ці часопіс, для якіх рыхтаваўся рукапіс, выхадзіла двама алфавітамі, а машынкi не было, таму даводзілася пісаць ад рукі, — каменціруе Апалінар Фларыянавіч. — Паглядзіце, як выпісаны літары... Нібы друкаваныя...

І сапраўды, кожная літарка выведзена старанна, выразна, дыялогі падкрэслены. Звяртае ўвагу і папера, на якой напісаны творы. Гэта доўгія, як газетныя калонкі, палоскі, выразаныя з розных аб'ектаў, адозваў. А шостая старонка імпрэсіі «Ластаўкі» наогул напісана на службовым бланку паўнамоцнага прадстаўніка цэнтральнага камітэта краёвай сувязі ў Вільні.

Наш старэйшы брат — Эдвін, — тлумачыць гэты факт Апалінар Фларыянавіч, — быў сувязістам. — Ад яго Вацлаў, відаць, і ўзяў фірменны бланк. Ён, я вам скажу, быў знаёмы з Лявіцкім, з Ядвігіным Ш. Знаёмства гэтае ў яго было даўняе, яшчэ ці не з нашаніўскай пары. Працавалі яны разам і ў «Беларускай хатцы». Яны былі людзі аднаго накірунку. Знаёмства іхняе працягвалася і ў пазнейшую пару.

— Я таксама, — раскажыце далей Апалінар Фларыянавіч, — аднаго разу бачыўся з Лявіцкім. Было гэта ў Вільні, у рэдакцыі нейкай газеты... У якім гэта было годзе — не ўспомню, але памятаю — у Вільні збіраўся якісьці з'езд... На тым з'ездзе гаварылі пра адраджэнне Беларусі. Гэта быў нейкі гістарычны момант. Брат і мяне прыцягнуў, прыслаў запрашэнне. Вось тады я і пачаўся з Ядвігіным. Пазнаёміў мяне з ім брат. Пагутарылі крыху. Ён сказаў, што Івянец ведае добра, быў там, і не адзін раз. Раскажыце, як заходзіў да нас. Мне ён запомніўся як чалавек вельмі культурны, інтэлігентны, акуратна апрануты. Спакойны, не мітусляў...

Я нагадаю Апалінару Фларыянавічу, што сваю вандроўку ў Івянец Ядвігін Ш. апісаў у дарожных нататках «Лісты з дарогі». Адну мясціну з гэтых «Лістоў» зачытваем разам, Вось тыя радкі, што нас зацікавілі абодвух: «У Івянцы, — пісаў у 1904 г. Ядвігін Ш., — спаткаўся я з некаторымі людзьмі, што шчыра спагадуюць беларускай справе; ніяна слядзяць за ўзрастаннем і працоўнасцю над беларускай граматыкай. Памачы ім божа!»

— Ці не Вацлава таксама меў тут на ўвазе Ядвігін Ш.? — пытаюся ў Апалінара Фларыянавіча.

— Хто яго ведае, — адказвае ён. — Вельмі магчыма... Я ж казаў... Вацлаў любіў корпаца ў розных даведніках і слоўніках... Той экзэмпляр граматыкі, які ў мяне ацалёў, таксама ўвесь у паметках... Мабыць жа, працаваў, нешта абдумваў...

Я дзякую Апалінару Фларыянавічу за цікавыя паведамленні, за знойдзеныя рукапісы і кажу, што ў нас будзе цяпер больш поўнае ўяўленне пра нашаніўскіх карэспандэнтаў з Івянца. Да раней вядомага імя Лотыша Міхаіла Пятровіча (псеўданім М. Петрукоў — расійскай вандроўкі яго Г. Куханоўскі) мы можам дадаць і яшчэ адно — Вацлава Пупкі. Між іншым, Апалінар Фларыянавіч, пачуўшы імя Лотыша, сказаў:

— Я ведаў Лотыша... Ён быў у нас за валаснога пісара... І мне ўяўляецца, што Лявіцкі, падчас свае вандроўкі ў Івянец, хутчэй за ўсё і начаваў у Лотыша, як у карэспандэнта «Нашай нівы», адрас якога ён меў.

На развітанне Апалінар Фларыянавіч паабяцаў пашукаць іншыя рукапісы Вацлава.

— Некалі схаваў я іх надта шмат, — сказаў ён. — Але не памятаю дзе... Вось як крыху падганю свае справы, тады пашукаю, — яшчэ раз запэўніў ён.

Вельмі магчыма, што пад страхой гэтага старога дома тоіцца яшчэ не адна старонка з гісторыі нашай культуры нашаніўскай і пазнейшай пары.

Уладзімір СОДАЛЬ.

МІЦЬКА збіраўся ў прочкі.
— Давай мне... маю тысячу! Аддавай тысячу — і нагі мае тут больш не будзе! Пайду! Па-айду! — Міцькаў голас задрываў, мабыць, ад жалю да самога сябе: яму, старому чалавеку, які і хату выбудаваў, і абрабіў усю дамоўку, які трымае добрую гаспадарку, даводзіцца сярод ночы сыходзіць з дому, як таму жабраку, а іншая рада не служыць.

— Ці яна мне трэба, твая тысяча? Каб была пад рукамі, то аддала б. Схаджу заўтра на пошту, аддам тваю тысячу.

Міцькава жонка, Маня, худая, высакаватая жанчына з цёмнымі ад работы рукамі, у кашулі і камізэльцы стаяла пасярод хаты. Яе спагадлівасць і памаркоўнасць збівалі мужа з панталыку, не давалі за што прыдрацца, каб лаяць або соваць пад нос кулакі.

— Аддавай! Усё мае аддавай! А не — я дэпутата прывяду!

Міцька тупнуў нагою, паддаў сабе злосці і жалю, заморгаў пачырванелымі павекамі, бліснуў вачыма, як далёкімі, заблудзіўшымі ў тумане, а таму слабымі агеньчыкамі.

— Або ж я табе не даю! Бяры, што хочаш бяры!

— Посцілку мне давай! — Міцькаў голас сарваўся на плач.

Маня выйшла на кухню, прынесла з палка посцілку — у вялікія клеткі, якую ткала сама, пасля вайны, калі не хапала крэмліны. Тады зімою ў хатах у людзей стаялі кросны. Яна прыпынілася на нейкі момант, успомніла, як староннім вокам убачыла, і сябе, маладую і лёгкую за кроснамі, і Міцю, чорнавалосага, з насмешлівымі карымі вачыма, пачула, як мяккім драўляным постукам пастуквала сукала, на якім Міця сукаў цэўкі. І Зінка іхняя, маленькая яшчэ, як дражнілася з бацькам, прыстаўляе палец да цэўкі, якая прыёмна слакоча яго, і ўсміхаецца...

— Посцілкі шкода? Поедам мяне ўсю жыццё ела, усю жыццё мне загубіла! Век як парабак у цябе быў, і цяпер як парабак з хаты выпраўляеш!

Міцьку шкода было самога сябе, свайго жыцця, якога назад не вернеш і якое змарнавалася, а вінавата ў гэтым была толькі жонка, якая не любіла яго, якой ён патрэбен быў толькі як парабак. Зараз гэта Міцька ведаў цвёрда.

Раней ён не мог пайсці з дому, бо шкадаваў дачок, трэба было выгадаваць іх. Дочкі параслі, замужам ужо. Цяпер яго нішто не звязвала, цяпер яму можна ісці.

— Пайду! — уголас крыкнуў Міцька.

— Ага. Ну ідзі. Я ж нічога не кажу, — пакорліва згадзілася Маня.

Добра, што Міцька не задзіраўся і не кідаўся біцца.

Зыбаючыся, Міцька разаслаў на падлозе посцілку, загадаў:

— Падавай мне ўсё мае!

— То мо сам бяры?

— Я табе сказаў: падавай!

— Падам, падам, не крычы.

Падыходзячы да шафы, новае, цяперашняе, на трое дзверцаў, Маня мелькам убачыла сябе ў старым псалівавым люстры, якое вісела на сцяне, — маршчыністую, худую, азірнулася на мужа — сухенькага, з худым вастраватым тварам, парослым сівым, як соль, шчаціннем, з рыжаю старою вушанкаю, адно вуха якое матлялася, як у дураслівага шчанюка, у картовых, выцягнутых на каленях пухірамі штанах, у літых гумавых ботах. Няўжо гэта ўсё, што засталася ад таго чарнявага вясёлага мужчыны, якога яна любіла і ад якога нарадзіла і з якім выгадала і выправіла ў людзі Зіну і Клаву! Успомніла дачок, абедзюх гараджанак, якія, здаецца, ніякага дачыннення не маглі мець да іх, дваіх старых, якія разводзіліся сёння сярод ночы...

— Што, перадумала ўжо, ведзьма? Шкода стала? Давай я сам, сам усё забяру!

Міцька папхнуў жонку ўбок, шарахнуў насцеж дзверцы шафы, што яны аж ляпнуліся аб падаконнік, і на падлогу выпаў з замка ключык з чырвонаю стужачкаю.

— Усё мае! Нічога не пакіну! Усё забяру! Сядзі ў голых сценах, як Хама той!

Міцька кідаў на посцілку з шафы і касцюмы, якія прывозілі яму зяці, і пінжакі, і рубашкі. Прывезенае адзенне Міцька пакідаў на пазней, бярог, хадзіў у абшарпаным пінжачку да таго часу, пакуль Маня не выкідала яго куды, каб не знайшоў.

— Яшчэ ж і той пінжачок забірай, з медалямі. А то на памінкі як пойдзеш, другі раз не пусцяць без медаляў! — прыпомніла Міцьку Маня, як ён аднаго разу хадзіў на памінкі з медалямі.

— А, сцэрва! Ты яшчэ смяешся? Пасмешышча найшла? Я цябе... Я цябе абдзяру як дзіку, я цябе правучу, як родзіну любіць! Паржывеш без Міцькі!

— Хіба ж я не даю табе чаго? Усё забірай. Хоць і ложкі з хаты павывалакай.

— Усё павыношу... Я цябе правучу!..

— Дзіва што правучыш! Я і не сумняюся. Каторы год ужо вучыш.

— Маўчы!..

— Маўчу. Я табе ўвесь век маўчу.

— Пайду па дэпутата! Калі ты такая сволач! Пайду, пры дэпутата падзялюся! І нагі мае больш тут не будзе!

Міцька шмаргануў носам, азірнуўся навокал, угледзеў пад сталом сваю фуфайку, шырока расставіў убакі рукі, як куру ловачы, нагнуўся, падняў яе, доўга цялаў у рукаў, цяжка соп і, калі справіўся з работаю, яшчэ пагразіў:

— Я цябе на ўсю жыццё правучу!

Маня чула, як выйшаў ён на двор, грукнуў дзвярыма, смаркаўся і нешта бубніў сам сабе.

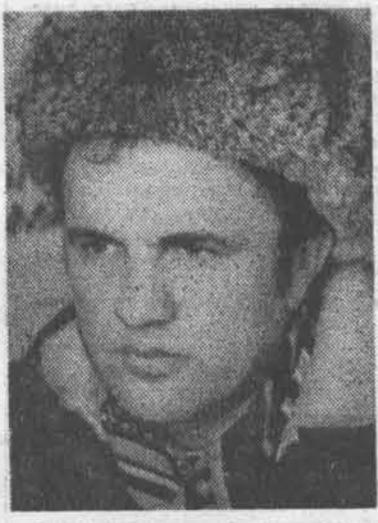
II

Маня абышла вакол клунка. Яна ведала, што Міцька нідзе не дзенецца, пашлутуецца па вуліцы, па двары — і вернецца. Сама вясна, гразь і холад, гэта не лета, што можна альбы-дзе пераспаць. А позна ўжо, спяць людзі. Ды і непершыня гэтакія, ягоная бура, гэтакі спектакль у хаце. Прывыклі гэтыя сцены і нагледзеліся ўсякага.

Але нешта не давала спакою. Нібыта чужымі вачыма яна глядзела і на недарэчны клунак пасярод хаты, і на сябе, старую, сіваю. Маня азірнулася наўкруг: іна чыста аклееныя новымі шпалеркамі сцены, і на гардзіны, і на тэлевізар, і на блішчастую, па-

Алесь ЖУК

ПРОЧКІ

лакіраваную падлогу, як упэўнівалася, што і хата — як зван, і ў хаце — як у вулі — усяго. Маня выключыла святло ў зале, пакінула толькі на кухні, прыслухалася, ці не чуваць гаспадары на дварэ. Але на дварэ шумеў толькі густы вясновы вецер.

Маня вярнулася ў спальню і прылегла на ложка. Яна толькі ўчора вярнулася ад Зіны. За гэтыя тры дні Міцька прапіў пакінутыя яму грошы і палавіну свае пенсіі, не карміў ні карову, ні парсюка. Маня вярнулася дадому не ў пару: Міцькава нутро яшчэ не змаглося ад гарэлкі, і ён не жадаў яшчэ бачыць жонку.

Жыла дачка ў новай трыпакаёвай кватэры вокнамі на лес. Сама высокая, як маці, хударлявая, па бацьку чарнявая, хоць мела пад сорок ужо, выдавала маладжавую і лёгкую, хоць у валасах пракліснуліся першыя срэбныя пробліскі. Старшы даччын хлопец служыў ужо ў войску, меншы хадзіў у васьмы клас. Ведаючы Міцькаў нораў, Маня прыехала да дачкі на дзень, але заседзела аж на тры: утульна і спакойна было ў даччынай сям'і. І цяпер, лежачы на пасцелі, Маня ўспомніла, як, прагнуўшыся рана, убачыла, што дачка хадзіць па кватэры ў пантофлях і халаце, нешта перастаўляе, пагрукае посудам на кухні, потым вярнулася ў спальню да мужа. У праціненныя дзверы відно было Мані, як спаў зяць, звесіўшы з ложка зялікую, шырокую ў далоні шафёрскую руку. Зіна прысела побач на ложка, па-мацярынску, шкадуючы будзіць, глядзела на мужа, асцярожна, як сына, паглядзіла па галаве. Ён усміхнуўся скрозь сон, не расплюшчваючы вачэй, павярнуўся, вобмацкам знойшоў жончыну руку, прытуліў яе да шчакі, пацалаваў. І пасля Маня бачыла, як, выходзячы, Саша пацалаваў жонку. Яна нават падумала тады, што старыя ўжо людзі, а як маладзёнкі якія...

Нібы тасцьці пераварочвалася ў душы ў Мані ад гэтага ўспаміну. І цяпер здавалася, што і не ў сваёй хаце, не на сваім ложку ляжыць яна. Каб гэта хто пасля таго, як адышоў немец, сказаў ёй або яе мацеры, што гэтакія хата будзе ў іх пад бляшаным дахам і гэтакія ўся дамоўка выбудавана! Тады жылі яны ў пограбе, які толькі і ацалеў на сядзібе, пасля таго, як нямецкія танкі з шашы стралялі па вёсцы і спалілі яе. Тады ж асколкам параніла ў грудзі маці. Асколак прайшоў навулет. Маці ўсё кволілася, што нешта баліць у грудзях, і памерла скоро пасля вайны. Бацька так і не вярнуўся з партызанаў, магіль-

нават нідзе не засталася на зямлі — загінуў у балоце, у часе апошняе блакады.

Міця таксама быў у партызанах, адтуль пайшоў на фронт і, як скончылася вайна, вярнуўся дадому, пад восень ужо. Старыя бацькі яго згарэлі разам з хатаю, у якую трапіў снарад. Маніна маці і ўгледзела яго на пажарышчы, прывяла да сябе.

Вечарам пры газоўцы — у бутэлечку ўстаўлены кудзельны knot, — якая стаяла на перавернутай уверх дном бочцы, што замяняла стол, ляжала прынесеная Міцем яда. Сам Міцька наліваў з флягі ў конаўку спірт, піў, нічога не еў і ўсё дапытваўся ў маці:

— Цётка, скажце вы, чаму так несправядліва на свеце? Чаму тыя, каго дома чакаюць, пабітыя асталеся і ў блакадзе, і на фронце? А я — жывы...

Пазвоньвалі медалі на грудзях у яго, і ён стагнаў ці то з гора, ці з болю ў параненай руцэ, якая яшчэ не загінула зусім...

Маніна маці памірала ўжо ў хаце. У першай, скіданай дачасна, каб толькі выбрацца з пограба. Маці памірала лёгка, спакойная за дачку — яна тады ўжо жыла з Міцем і хадзіла першым дзіцем...

III

Маня ачулася ад успамінаў, бо на двары загава-рылі мужчыны, пагрукалі ботамі на прыступках пры верандзе. Ужо з сянец Маня пачула Міцькаў голас:

— Ну зайдзі! Калі я кажу, што трэба, зайдзі! Маня ўстала, выйшла на кухню.

Першым увайшоў Федзя Адасеў, які вучыўся не-

калі разам у школе з маладзейшаю Манінаю, з Клаваю. Цяпер ён рабіў звенявым на трактарах, даглядаў бульбу, за гэта яму далі ордэн і кожнага года пісалі ў раённай газеце, як ён даглядае і ўбірае бульбу.

— Чаго вы мяне ў хату ведзяце? Вядзецца ў леў, — патрабаваў Федзя, павітаўшыся з Маняю.

— Пачакай, Федзя! Я табе ўсё раскажу, усю маю жыццё і ўсю маю абіду, каб ты ведаў!

— Ноч, дзядзька, ужэ!

— А што гэта ён ад цябе хоча? — запыталася Маня ў Федзі.

— А, нарыца! Не спіцца? Баішся, што ўсё забяру? Забяру, вымету!.. — Міцька грукнуў кулаком па стала. Цяпер было перад кім выступаць яму, хацелася паказаць сябе перад староннім чалавекам, сваю мужчынскую ўладу і незалежнасць.

— Давай усё мае! Казаў, што дэпутата прывяду — і прывёў!

Міцька ўсхапіўся з-за стала, грукнуў кулаком, як пацвярджаючы свае словы, аж прысеў-чэкнуўся.

— Дзе мой клунак?

— Тут клунак, чаго ты крычыш? Ляжыць на падлозе.

Федзя крыху збянтэжана пазіраў то на Маню, то на Міцьку, здагадваючыся, што да чаго, і не ведаючы, што рабіць.

— Аддавай маю тысячу! Пры дэпутата гавару — аддавай! — зноў пачаў зрывацца на плач Міцькаў голас.

— Ціха, дзядзька, брыдка гэтак, — няўпэўнена абазваўся Федзя.

— Я ж табе казала ўжэ, што грошы на кніжцы. Заўтра знімеш і забярэш.

— Аддавай кніжку!

— Вам жа, дзядзька, ніхто з кніжкі не дасць. Яшчэ і ў міліцыю завязуць, — уступіў у гаворку і Федзя.

— Мянэ? У міліцыю? Я кроў за Савецкую ўласць праліваў! Хто пасмее мяне ўзяць у міліцыю? Месца таму на зямлі не астанеца! Ты знаеш мяне, Федзя!

— Чаму ж не знаю, дзядзька.

— Скажы гэту сцэрве, хай аддае мне мой клунак, усё мае! Не хачу, каб і нага мая тут больш была! Госпадзі, каб і не бачыць нічога! Я ж парабак тут. На ўсіх век рабіў і рабіў, і ўсім усё мала!

— Бяры, бяры! Я ж табе і пінжак твой з медаллямі ўвязаю, будзе ў чым па сталых поламі месці!

Маня не стрывала: брыдка было перад староннім чалавекам, які ў дзеці ім гадзіўся, за ўсё, што тварылася ў хаце. Ды і не баялася Міцьку, што кінецца цяпер да яе з кулакамі.

— Федзя, сыноч! Ты бачыў, якая сцэрва? А я з ёю жызню жыў!

Міцька лягнуў аб зямлю шапку і не стрываў, заплакаў з жалю да самога сябе.

Федзя скрывіўся, пераступіў з нагі на нагу: прыкра і непрыемна ўсё гэта, але і пайсці раптам, нічога не сказаўшы, не выпадала. А Міцька шморгаў носам, грукнуў кулаком па сталае, ківаючыся з боку на бок. І на яго цяжка было глядзець, як на калеку, якога і шкода і якому нельга нічым дапамагчы.

— Маўнаці! Хто смее з жызню мае прапашчае смяцца? — Міцька ваяўніча падхапіўся на ногі.

— Ніхто і не смяецца. Паплач, паплач сабе.

— Гэта не слёзы! Гэта кроў я сваю плачу!

Міцька зноў шмаргануў носам ад жалю, што вылакае ўсю сваю кроў.

— Гарэлка гэта плача, а не ты плачаш.

— Смяешся? Пайду, у свет пайду! Нажывешся без мяне, нацешышся! Паглядзім, як ты без мяне папапуеш! Пайшли, Федзя! Ты скажаш усім, як яна мяне жыўцом з хаты выжыла.

Міцька насцеж шаснуў дзвярыма ў залу, шмаргануў за клунак, але не змог падняць яго, стаў ракам, патупаў нагамі, мацуючыся, зыбнуўся і сеў на клунак.

— Дзядзька, дзядзька! Як вам не брыдка! Дзеці гэтакія параслі, гэтакія ўнучкі ўжэ. Зяці на машынах прыезджаюць. Вам жа толькі цяпер жыць і радуйся. А вы за гарэлку свету божага не бачыце, светам гнюсіце. Дзядцей бы пасаромеліся! Як вам не брыдка прыйсці паднімаць мяне з пасцелі, гаварыць, што карова захварэла. Мне раніцаю на работу, а я к вам, як на пажар, бягу! Лажэцца ды праспеецца, да троха падумаць!

— Федзя, сыноч, і ты мяне вучыш? Я сам каго хочаш навучыць... Думаеш, я не ўзяў бы ўнучка за руку да не паўё бы ў лэст? Я ж на ўсіх колькі жыву, толькі і раблю. Ты от уласць і ты мне скажы, чаму мне на старасць толькі і радасці тэе асталося, што гарэлка вочы заліць, чаму гэта дзеці мае ўсе ў некія людзі, усе ў некія людзі... Ты мне скажы, раз ты ўласць!

Міцька намёрэся, цяпло і гарэлка бралі сваё. Мякка і добра сядзелася на клунку, нават песня не выходзіла залівацца, а больш напрошвалася нешта працяжнае, жаласлівае:

Памру-у-у, у чужой зямлі за-а-ароюць.

Міцька заплакаў, заспяваў, прыслухоўваючыся да свайго падвывання. Яму, мабыць, здавалася, што жалкуе яго песня над усёю зямлёю.

— Закапаюць, закапаюць, а як жа ты думаеш? Без канца светам паскудзіць будзеш! Выеш, як воўк, сам сябе шкадуючы, — нападуючы пагразіла на мужа Маня. Яна ведала, што цяпер ужо Міцька бушваць не будзе, што наспяваецца, наплачацца і засне. — Ты ж, Федзя, хаця людзям нічога не раскажвай. І не злуй на яго. Бач, як прапаў чалавек на старасць год. Ён ужэ ўгамоніцца, конь гэты!

— Да не, цётка... З цвярозым ім я пагавару, — супакой Маню Федзя і пайшоў.

Маня замкнула на засаўку сенцы, пастаяла, паслухала, як галасіў Міцька, як нешта бубніў, на яе, на жонку. Холад у сенцах, трэба было ісці ў хату.

Калі ўвайшла ў хату, Міцька, развязаўшы клунак, ляжаў на сваім дэбры.

— Ідзі мо на палок ляж. Там ужэ пападаеш нагамі ў печ.

— Пацалуй... хітрая на маю голаў знайшлася! Я дабро сваё пільнаваць буду! А раніцаю па-а-айду!

— Пойдзеш, каб з цябе душа выйшла, не набабур толькі на гэтае дабро!

Маня выключыла на кухні святло, зайшла і легла на ложка, чула, як яшчэ мармытаў, заспеваў гаспадар, пакуль не сусцінуўся і не супакойўся.

IV

Ціха стала ў хаце, як у вуху. Маня нават дзіву далася, што гэтак можа ціха быць у вялікай будыніне. Ні шашалю не чуваць, ні мышы за шпалерамі. Хаця мышэй ніколі не было ў іх: пазы пазамазваны глінаю, падлога добра прыпушчана да сцен, і столь добра прыдрана. Хата як звон! Век яшчэ прастаіць. Ад думкі пра хату, пра той век, які стаяць ёй, схаманулася — а самой колькі ж жыцця засталася? Маленькі нейкі асколачак ад усяго, як ільдзінка, якая растае, растае на сонцы. Якое то сонца, колькі тэе ільдзінкі? А ўсё жыццё нестала часу, усё спяшаць, спяшаць трэба было. Цяпер, як можна прыпыніцца, аглядзецца і жыццю падзівіцца, аказаецца, жыць больш і не засталася часу. Колькі пра смерць гаварылася, лёгкі і проста: што ўсё там будзем, што на ўсё свае пара і свой час. І гаварылася, і думалася, як пра нешта недасяжна далёкае... А цяпер вось ён, краёк. Хочаш — прыпыніся, агляніся, супакойся душою, калі зможаш...

Маня села на ложка, прыслухалася. Вясная ноч густа шумела ў раскошным бярозавым веці. Скура ўжо адступіцца зямля ад марозу, заварушыцца, пойдзе пад карою халодны, жывы сок, набухнуць пупышкі. Ночы тады будуць цёмнымі, як сажа, а зоркі чыстымі, святочнымі. У гэтую пару і ў чалавека кожна года працянаюцца, ажываюць невядомыя сілы, у якім бы веку ні быў чалавек, нават у старога зварухнецца нешта ў душы, як знясіленая доўгім выраем птах.

Маня ўстала, прайшла па хаце. Хацелася хоць да каго сказаць слова і ведаць, што яго пачулі. Крыўдна

падцяла душу: усё рабіць умела, век рабіла, выбудоўвалася, дзядцей у людзі выводзіла, багацця не жыла. А на самым краі жыцця няма каму сказаць слова, а на самым краі жыцця, азірнуўшыся, — і не было жыцця, толькі чаканне яго і спадзяванне на тое жыццё і на шчасце, бо колькі ні жыве чалавек, як ні жыве ён, а спадзяецца на шчасце.

Міцька сонна застагнаў, цяжка, як ад доўгага болю. Маня за апошнія гады прывыкла да яго выпівак, да ягоных выбрыкаў, але не магла прывыкнуць да гэтых доўгіх стогнаў. Яна памкнула падысці да гаспадара, але ён заціх, і яна моўчкі стаяла. Трэба ж было, каб гэтак раптам перавярнулася перад ёю ўсё жыццё... Абкрадзенае вайною дзязоцтва, нішчымныя, з работаю, ад якое набягаюць крывёю вочы, паспяваенныя гады... Але ўсё роўна як прыгрэтая, пазалочаная сонцам аблачынка на далёкім небасхіле, нешта цёпла і радасна варухнулася ў душы, нейкім слабым, далёкім успамінам успомнілася тая Міцева ласка, тая ночы. Аж горача зашумела ўвушшу ад маладых успамінаў — і сорамна, і солідка зрабілася...

Маня раптам успомніла і той вяспновы надвечорак. Ніколі не ўспамінала, а цяпер нібыта перад вачыма ён устаў. Ціхі быў надвечорак, хораша заходзіла сонца, пахла чуць душнавата маладою травою, лісцем, упарыстаю, цёпляю раллёю. Яна тады падгрэбла двор, на якім, хоць і прыбірава ўжо раз, засталіся трэскі, маленькія, насохлыя — бойся ступіць нагою. Тае вясныя яны толькі ўлезлі ў хату. Сцены яшчэ свежа пахлі дрэвам і мохам, які нават не заканапачаны ў пазях заставаўся. Прыбраўшы на двары, яна ўзяла мяшок і пайшла на бераг рэчкі, дзе ўзяліся расці кусты маладое крапівы, нажаць яе свінням.

Калі вярнулася дадому, убачыла, што Міця прыбраўся ў чыстае: у прынесенае з войска галіфэ і суконную даўгаватую — тады мода гэтакая была — гімнасцёрку, чакане яе.

— Дзе гэта ты ходзіш? Жывы будуць свінні. Збірайся...

— Куды гэта? — яна здагадалася, успомніла, што Юрай сёння, што трэба на росу ісці. Але яе заела за жывое, што Міця нічога не робіць, быццам і работы няма дома, а выфранціўся і сядзіць, чакане.

— На росу.

— От гэтакія бяседа, што няма як і не пайсці! Змітровічы, Жаўрыдавы і той год не былі. Не гэтакія мы багатыры, каб на ўсе бяседы дастацаць. Ідзі дзядцей лепш дадому прыштыр.

— Пачакай, як гэта?

— О вот так! Прыбраўся!

— А што ж мне і век зжываць у лапленых штанах? Я і па лясках бадзюся, і на фронце стаяў! А цяпер каб не мець як і з людзьмі пасядзець? Ты што, саўсім ужэ абнаглела з гэтаю работаю? Збірайся!

— Ото спужалася!

Яна не баялася яго, ведала, што зробіцца гэтак, як яна захоча. І таму не стала больш і гаварыць, завярнулася і пайшла ўходжацца, карміла свінней... А калі аглядзелася, Міці не было дома.

Паклаўшы дзядцей спаць, яна таго вечара сядзела, чакала Міцю. Але не дачакалася, на злосць яму падперла з сярэдзіны калом дзверы — хай папросіцца, пастукае, калі яго на гулі гэтак пацягнула. І не магла заснуць — маладая, паскавая ноч ішла, што, здавалася, грэх і спаць.

Спрасонку чула яна, як прыйшоў Міця, як першы раз упэўнена, моцна плячом штурхануў у дзверы, потым, як дзівячыся, памацаваў асцярожна. Але дарэмна яна чакала — не крануў больш, не стаў ні прасіцца, ні гразіцца, ні лезці ў хату...

З таго вечара і не стала між імі добрага слова, нават у вочы развучыліся глядзець адно аднаму. Работу рабілі, дабро нажывалі, бо трэба было рабіць.

І ўспамін быў, як другі бераг, далёкі ад сённяшняга яе берага. А між гэтымі берагамі як бытта чорная прорва, таму і берагі счужэлі.

Маня абышла вакол гаспадара, прыслухалася. Ён часта і цяжка дыхаў. Нагнулася, правяла рукою — ці не ўткнуўся тварам у лахманы, вярнулася да ложка, легла.

Шумела, плыла ў ветры вяспновая ноч, недзе высокая ляцелі дзікія гусі, гэтак высокая, што відны былі ім зоркі, якіх не ўгледзіш з зямлі, закрытае воблакамі. Доўгая яшчэ ноч, многа можна перадумаць старому чалавеку. Як пра добрае думаць — неўзаметку ноч праміне, а пра горкае — годам здоўжыцца...

V

Прачнула Маня пазнавата. Міцька прачнуўся раней за яе, схадзіў на парог ганка, напіўся вады, клунак схаваў пад палок, зняў боты, акрыўся фуфайкаю і лёг на палок дасынаць.

Іншым разам Маня дала б яму працуханца — цвярозы Міцька рук не распускаў. Але гэтае раніцы ўходжвалася ціха. Гэта і ўстрывожыла Міцьку, не дало спакойнага сну.

Маня несла вядро мяшанкі свінням, калі пачула знаёмы голас:

— Добрае раніцы, цётка Маня.

Брыгадзір, малады, з чырвоным, як рыжык, тварам, стаяў ля варот.

— Я хацеў, каб дзядзька пайшоў памог сечкі ўрзаць, а то няма каму.

— Добра, Міхаіл, скажу.

— Скажэце, што я прасіў.

Міцька тым часам стаяў ля акна, чуў жончыну гаворку з брыгадзірам: быць таго не можа, каб жонка не прывяла брыгадзіра паглядзець на яго, як звычайна. Але Маня пайшла да хлява. Міцька разгублена мацнуў за кішэню, дзе ў яго засталася яшчэ траячка, ухмыльнуўся, узяў у сенцах кажухок і наўпэўнена палез на печ.

Івану АНОШКІНУ ~ 50

Спаўняецца 50 гадоў з дня нараджэння праіка Івана Аношкіна. У сувязі з гэтым праіленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Іван Архіпавіч!

Прывітае нашы шчырыя віншаванні з выпадку Вашага п'яцідзесцігоддзя.

Перад тым, як прыйсці ў літаратуру, Вы шмат працавалі на ніве журналістыкі — былі адназначным сакратаром Суражскай раённай газеты, рэдагавалі чэрынаўскую райгазету «Сацыялістычная перамога», а з 1959 года няўменна працуеце ў рэдакцыі абласной газеты «Магілёўская праўда». Багатыя уражанні ад паездак па раёнах, сустрэчы з людзьмі далалі і даюць Вам ціннае матэрыял для апавяданняў і гумарэсак. Свае творы Вы часта друкуеце ў «Вожыку», «Маладосці», газетах «Звязда», «Літаратура і мастацтва» і іншых перыядычных выданнях.

Першая Ваша кніжка прозы выдана ў 1959 годзе. Добра сустрэты чытачамі, крытыкай і наступныя Вашы кнігі — «Старыя знаёмыя», «Лішні мінус», «Навічок», «Брантазаўр», «Компас паказвае на захад», «Аленчыні сакрэт».

Жыццё вёсні і горада, фарміраванне ў працоўных буднях асобы чалавека і яго характару — вось асноўныя матывы, якія гукаць у Вашых творах.

Жадаем Вам, Іван Архіпавіч, новых творчых здзяйсненняў, добрага здароўя, шчасця!

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае юбіляру доўгіх год жыцця, новых творчых поспехаў.

Элегія.

Фота І. АБРАЎЦА.

З МУЖНАСЦЮ І АДВАГАЙ У СЭРЦЫ

У гады Вялікай Айчыннай вайны Мінскі падпольны абком партыі сістэматычна засылаў у паўночную частку вобласці, у тыл ворага, невялікія групы байцоў, у задачы якіх уваходзіла арганізаваць новыя партызанскія атрады. Абком практыкаваў таксама пасылку ў тыл ворага груп і адзіночак-разведчыкаў для азнаямлення з дзеяннямі партызанскіх атрадаў, падпольных партыйных, камсамольскіх, антыфашысцкіх арганізацый; з жыццём мірнага насельніцтва, з дзеяннямі акупацыйных улад і інш.

З падобным заданнем у канцы жніўня 1942 года ў Лагойскі райком і завітаў Уладзімір Карпаў. З'яўленне ў нашых мясцінах незнаёмага чалавека заўважылі камсамольцы-падпольшчыкі вёскі Калачы. Яны сталі назіраць за ім, а адзін з іх прыбег у Якубавічы і паведаміў аб гэтым партызанскаму пасту. Партызаны з падпольнага Лагойскага РК КП(б)Б прывялі Уладзіміра Барысавіча на базу райкома.

Да гэтай сустрэчы мы адзін аднаго не ведалі. Перакрыжаванымі пытаннямі пры знаёмстве правяралі праўдзівасць выказванняў. Праз невялікі ж час мы сталі баявымі сябрамі.

Я расказаў, якія атрады і спецыяльныя дзейнічаюць на тэрыторыі Лагойскага і заходняй часткі Пleshчаніцкага раёнаў. Мы пабывалі на месцы Валянцінаўскага бою, у тэрыторыі партызанскага атрада «Мсцівец», наведалі Янушкаўскую партыйную і камсамольскую падпольныя арганізацыі, сельскую кузню, дзе рамантавалася партызанская зброя, пабывалі на месцы спаленай вёскі Рудня. У многіх вёсках гутарылі з мясцовым насельніцтвам.

Усё ўбачанае і пачутае Карпаў простым алоўкам, нейкімі значкамі і літарамі, толькі яму аднаму зразумелымі, занатоўваў у свой бланкот. Я ж спісаў цэлы школьны сшытак інфармацыяй і нашымі просьбамі і папрасіў Валодзю перадаць яго І. Клімаву.

Развіталіся мы ў вёсцы Жардзяжка, калі я быў упэўнены, што прайдзены ўсе небеспечныя пасты. Уладзімір Барысавіч пайшоў на ўсход, а я на захад.

Праляцела восень. Ндзішлі доўгія зімовыя ночы, халодныя дні. Лагойскія падпольныя РК партыі і камсамол асталася зімаваць на беразе Дзікага возера, па дарозе паміж вёскамі Рудня і Пуцілава. Тут, у бары, былі пабудаваны зямляныя, бліндажы, баявыя пункты, а вакол — назіральныя вышкі і пасты. На базе падпольнага райкома партыі заўсёды знаходзілася дастатковая колькасць партызан для яе аховы. Тут жа працавалі рэдакцыя і друкарня, майстэрня па вырабу мін, неслі службу радзіскі.

У адзін з марозных лютаўскіх дзён з янушкаўскага назіральнага пункта паведамілі, што з-за лініі фронту прыбыў нейкі Валодзя і просіць, каб яго звязалі з падпольным райкомом партыі. Увечары мы ўжо сядзелі ў цёплай райкомзўскай зямлянцы, асветленай дванаццацілінейнай газавай лямпай. Уладзімір Барысавіч расказаў нам аб тым радасным настроі, які ахапіў саветскіх людзей у сувязі з грандыёзнымі поспехамі Чырвонай Арміі па разгрому фашыстаў пад Сталінгра-

дам, на Паўночным Каўказе, пад Ленінградам.

Расказаў Валодзя доўга, але яго уважліва слухалі члены, інструктары падпольных райкомаў партыі і камсамол. Тут, на базе падпольнага райкома, Уладзімір Барысавіч і ўладкаваўся. Ён падружыўся з інструктарамі, часта хадзіў з імі па вёсках, наведваў прыватныя падпольныя партыйныя і камсамольскія арганізацыі. Выступаў з дакладамі ў партызанскіх атрадах, у вёсках перад мірным насельніцтвам, прымаў удзел у баявых аперацыях дыверсійных груп па мініраванню шасейнай дарогі Астравыцкі Гарадок — Радашковічы, у рабоце рэдакцыйнай калегіі па выпуску раённых і партызанскіх газет, запісаў зводкі «Совинформбюро».

Асабліва Валодзя цікавіўся паведамленнямі сувязных і разведчыкаў, што працавалі ў Мінску і яго ваколіцах, дзе Лагойскі падпольны райком арганізаваў разведвальна-дыверсійныя групы, меў разведчыкаў-інфарматараў. Амаль кожны дзень даводзілася слухаць інфармацыю аб дзеяннях праціўніка ў горадзе. Уладзімір Барысавіч седзячы побач са мною, уважліва слухаў расказы, задаваў мноства пытанняў, аналізаваў факты, дамагаўся, каб інфармацыя была праўдзівай і не выклікала сумненняў. «Лепей мечы, — часта казаў Валодзя, — але перадаваць на Вялікую зямлю толькі праўдзівую інфармацыю».

Нарэшце, у адзін з лютаўскіх вечароў Уладзімір Барысавіч завіў мне, што сам хоча пабываць у Мінску і пабачыць усё сваімі вачамі, пагутарыць з мінчанамі. На наступны дзень у падпольны райком партыі былі выкліканы лепшыя баявыя сувязнікі-камсамольцы Іван Лудкі і Зоя Куніцкая, пра якую казалі, што гэтая чарнавокая прыгажуня і сярод ворагаў адчувае сябе, як рыба ў вадзе.

Так, гэта была разважлівая, смелая дзяўчына, якая сотні разоў хадзіла з Янушкавіч у Мінск з рознымі даручэннямі.

— Вяня і Соня, — сказаў я. — Гэта — Валодзя. Вам давядзецца нежкі час працаваць разам. Даю вам тры-чатыры дні на падрыхтоўку. Пагаварыце, пабываце адзін у аднаго ў гэтых, праездных партызанскіх сцэжках ад Янушкавіч да Беларуч, а праз тры-чатыры дні паведаміце мне, ці гатовы вы ехаць у Мінск.

У гэты ж дзень тэрмінова выехалі ў Мінск Валодзя Сарока — са спецыяльным заданнем: звязца на біржы працы з Міколам Махначом, а ў гарадской управе з Захарам Галам (Зорыкам) і атрымаць у іх інфармацыю аб тым, што намячаюць прадрывіць акупанты ў Мінску ў бліжэйшы час. На другі дзень позна ўвечары ён вярнуўся. Ён нават не заехаў дадому, а прама накіраваўся ў падпольны райком. Сарока быў стомлены і дакладваў павольна. Тут жа быў і Уладзімір Барысавіч — я запрасіў яго, каб ён выслухаў інфармацыю нашага сувязнога.

Абстаноўка ў горадзе была складаная.

— Можна, Уладзімір Барысавіч адкладзеш сваю «камандзіроўку» ў Мінскі Пацяплев. Вяскою больш зручна. Можна пераначаваць у любой разваліне, а завоз зіма. Падумай.

(Заканчэнне на стар. 12).

Марыя Міхайлаўна Карпава, жонка вядомага пісьменніка Уладзіміра Карпава, айгара раманаў «За годам год», «Нямігі крывавага берагі», «Вясеннія ліўні», «Сотая маладосць» і іншых твораў, рытуе да друку кнігу ўспамінаў. Два з іх штодзённыя «Літаратура і мастацтва» прапануе ўвече чытачоў.

ЯГО ГОРАД

Да больш блізкага знаёмства я ведаў Уладзіміра Барысавіча па яго крытычных артыкулах у друку па тэмы драматургіі і тэатральнага мастацтва ў 40—50-х гг. Што і казаць, складаным быў той перыяд для крытычнай думкі. Вульгарны сацыялагізм даваў сябе адчуваць даволі-такі балюча. Артыкулы ж Уладзіміра Барысавіча стваралі ўражанне аб ім, як аб крытыку са свайм, адметным бачаннем прыроды мастацтва. Тым і выклікалі яны цікавасць. І не толькі ў мяне. Добра памятаю, якую жывую рэакцыю выклікалі многія яго артыкулы і рэвіззіі ў тэатральных калектывах.

Мне ён уяўляўся добрым і тонкім знаўцам сцэнічнага і драматургічнага мастацтва. Таму аднойчы я прынёс на яго суд сваю п'есу «Галоўная Стаўка». На той час Уладзімір Барысавіч працаваў у рэдакцыі «Полымя» і публікацыя п'ес была якраз па яго «веданству». Я не вельмі спадзяваўся, што п'еса будзе надрукавана, бо яшчэ калі пісаў яе, некаторы таварышы перасцерагалі мяне — каго будзе цікавіць, а тым болей хваляваць лёс царскага генерала Бонч-Бруевіча і яго прыдворных папчэвікаў?.. Я і сам пачаў сумнявацца, не раз перапынаў работу над п'есай. Але напісаў жа Б. Лаўрынеў пра царскага адмірала («Разлом»), які перайшоў на бок рэвалюцыі... (Дарэчы сказаць, Б. Лаўрынеў першым падтрымаў у друку маю п'есу, калі яна была выдана ў Маскве). І я ўсё ж закончыў п'есу, бо іначай не мог — яна хвалявала мяне. Думалася — хай хоць для пісьмовага стала, але апрастача ад яе трэба.

Тым не меней я ўсё ж прынёс яе Уладзіміру Барысавічу, ведаючы, што ён быў вышэй прыміўнага сацыялагізму ў тагачаснай крытыцы. І я не памыліўся. Я знайшоў у ім свайго аднадумца. Праўда, ён папярэдзіў мяне: «У рэдакцыі мала прыхільнікаў, каб друкаваць п'есу, але буду настойваць». І надрываў, папярэдне прымусіўшы мяне грунтоўна працаваць над канчатковай рэдакцыяй, за што я і па сённяшні дзень глыбока ўдзячны яму. Імяна з яго лёгкай, а дакладнай — прыязнай рукі п'еса была адлапачана прэміяй на ўсесаюзным конкурсе, а спектакль па ёй стаў лаўрэатам Усесаюзнага фестывалю, прысвечанага 40-годдзю Кастрычніка. Каб не Уладзімір Барысавіч, можа б, і сёння п'еса была б у «рэпертуары» толькі майго пісьмовага стала.

Хіба ж такое забываецца ці забудзецца калі-небудзь? Пасля Уладзімір Барысавіч прызнаўся мне:

— Мне імпануе, што ты пісаў п'есу з любоўю да твайго Магілёва... У кожнага чалавека павінен быць свой Магілёў...

Ну, канечне, я любіў і люблю свой Магілёў, хоць нарадзіўся я ў вёсцы на Магілёўшчыне.

Пасля я дазнаўся, што і ў Уладзіміра Барысавіча быў свой горад, хоць нарадзіўся ён вельмі далёка ад яго. Гэтым горадам быў Мінск. Але ён меў вялікае права назваць Мінск сваім, кроўным, родным... І нарадзіўся ён з ім у цяжкія гады фашысцкай акупацыі, калі працаваў у падполлі, звязаным з Мінскам. Дазнаўся пра тое я спачатку не ад яго. У мему-

арнай літаратуры я прачытаў пра смелыя, смяротна-рызыкаўныя аперацыі Уладзіміра Барысавіча ў Мінску і пад Мінскам. Толькі пасля я пачаў распытваць яго, а ён сціпла і сцісла расказаў мне сваю, скажу шчыра — гераічную барацьбу ў падполлі.

Ці трэба казаць, наколькі глыбокімі сталі мае павага і сімпатыі да гэтага чалавека. Ды ці толькі ў мяне. Я не забуду, як у дзень пахавання да труны Уладзіміра Барысавіча прыйшла і стала ў цяжкім жалобным смутку група пажылых мужчын і жанчын. Гэта былі яго саратнікі па падполлі... Іх ужо мала засталося. І вось яшчэ аднаго яны праводзілі ў апошні шлях... З глыбокім жалем яны стаялі ля труны і кожны з іх, відаць, успамінаў у гэтыя хвіліны ўсё, што іх звязвала з Уладзімірам Барысавічам у гераічным падполлі...

Нельга было без вострага і шчырага хвалявання глядзець на гэтых людзей.

Між іншым, успомніў я і адзін выпадак. У той жа мемуарнай літаратуры пра мінскае падполле, я сустрэў прозвішча даваеннага ждановіцкага лесніка Ксяневіча. У яго хаце была падпольная яўка, дзе часам бываў і Уладзімір Барысавіч. Сам Ксяневіч з дачкой былі сувязнымі ў падполлі і загінулі ў заспечках мінскага СД, калі іх злавілі ў Мінску з падпольнымі лістоўкамі. Пасля вайны я адно ці два разы жыў з сям'ёй у Ксяневічы. Сама яна была замкнутая, негаваркая, і я, канечне, разумеў яе цяжкае гора, таму не лез у душу жанчыны з распітамі, каб лішні раз не крапаць душыўны боль.

І толькі праз колькі гадоў, і толькі з кнігі, я дазнаўся пра сувязь Ксяневічаў з Уладзімірам Барысавічам. Я сказаў яму, што добра ведаю саму Ганну Ксяневічычу, ведаю, як яна жыве і як яе здароўе. Жанчына была ўжо ў гадах і ёй цяжкавата стала дбаць пра сваё жыццё. Уладзімір Барысавіч адразу загарэўся думкай — забяспечыць яе пенсіяй, як жонку загінуўшага падпольшчыка. Праз свайго былога камандзіра падпольнай групы ён аформіў неабходныя дакументы, я падаў іх у Мінскі абласны адзел сацзабеспячэння і неўзабаве Ксяневічычы была вызначана персанальная пенсія.

Пасля я не раз перадаваў Уладзіміру Барысавічу сардэчную падзяку Ксяневічыхі за яго клопат. Яе не столькі ўразіла матэрыяльная дапамога, колькі тое, што Савецкая дзяржава не забыла яе цяжкае гора.

І мне да болю было шкада, што ў той групе былых падпольшчыкаў, што стаяла ля труны Уладзіміра Барысавіча, не было маленькай старой жанчыны — Ганны Ксяневіч, якая ведала і помніла яго...

Так, Уладзімір Барысавіч меў поўнае права сказаць пра Мінск — «мой горад». Ён гатовы быў аддаць сваё жыццё за Мінск, за гонар горада-героя. Можна, таму ён, бадай, усю сваю творчасць прысвяціў баявым і мірным будням шматпакутнага горада, які натхніў яго на барацьбу і на творчасць.

Кастусь ГУБАРЭВІЧ.

СПЯВАЙ, ПАЛЕССЕ!

Мінаючы разчынае перарыжыванне, імкліва асфальтавая стужка да рогі, абстаўлена абалал «лікамі» нафтавышак, што зырна пераліваюцца трапяткімі агеньчынамі ў сінечы марознага адварочка, робіць нырца ў паўзмрочны лясны тунель, якому, здаецца, не будзе канца. Магутныя поесткі старажылаў-дубоў, хоці — па-палішучку сутулыя, воляхі — шэрыя ад балотнай мінушчыны... Ціхмяная стоенасць лесе неўпрыкмет нараджае ў душы шчылівае адчуванне меланхаўскага Палесся. Тут яно пачынаецца, і пачынаецца не звычайнай, ледзь прыкметнай на ціскай лясной дарозе шыльдай «Хойніцкі раён», а нечым больш значным, хвалюючым — святлом любові да яго песняра. І разумееш: твая дарога суды лясчыцы праз лягонае сэрца.

Палессе... Цяжка ўцяміць у сядносінах з часам, што Ганна — даўно ўжо сівай высювай бабулька, за памяццю лкой засталася і непраходны дрыгачышчы, і хісткія грэблі — атрыбуты старога Палесся. Письменнік падараваў яму вечнасць. І прыходзіць яно з яго старонак дзівоснае і непаўторнае, як тал песня пра вербы ў канцы грэблі, пра міленькага, які паехаў у Адосу, бо лкой там глыбока адчула Ганна ў горкі час росці з любым. Яна лілася тут з веку ў век, чаруючы сэрцы пакаленняў, стала неўміручай душой народа. І сёння, як паўнапраўная гаспадыня, прыйшла яна ў высювай дамы культуры і клубы, займела пастаяннае месца сваёй працісі.

Вёска Навасёлкі на Хойнішчыне, бадай, як кожная вёска Палесся, мае гістарычную повяз з меланхаўскімі Куранямі. Стаяла тут некалі паўтара дзесятка хат на востраве. Аднак перамога чалавек над багнай вызначыла лёс і яе жыццароў: вёска адбудавалася, увайшла ў склад адной з буйнейшых гаспадарак раёна — калгаса імя ХХІ з'езда КПСС. А ўнукі яе старажылаў, дазнаўшыся, што і «за Гомелем людзі е», махнулі ў шырокі свет — маўляў, годзе адасабляцца ад вялікіх спраў Радзімы, жыць па-дзедаўску. Едуць і ў Навасёлкі маладыя спе-

цыялісты: інжынеры, аграномы, настаўнікі... Аднак скарб народны застаўся тут непадуладным пльінаму часу і звычайнам моды. З песняй, шчырай і задзішэнай, сяброуюць у Навасёлках здаўна.

— Збярэмся, бывала, на прыбзе ў старога Ігната, бабы суседнік, — прыгадвае адна са старэйшых удзельніц Навасёлкаўскага хору Ева Савельеўна Дрончанка, — пра ўсе перагаворым... Крыўды выкажам, бо ўсяляк бывала — і свіння ў чужы агарод улезе, і гусі... Сумна ад гаворак такіх стане, бачым, што сёй-той і зваду ўжо затаіў. Тут нехта і пачынае: «А ў лузе каліна стаяла...» Усе далучаюцца, пра злосць забываюць. Вось так і п'ём. А слухаюць нас ці не слухаюць — нам усё адно. Толькі на душы некай лёгка робіцца...

Іх пачулі. Завітаў некай у Навасёлкі работнік раённага Дома культуры, самадзейны кампазітар Уладзімір Спірыдонавіч Мердаў. Тады ўсіх галасістых і запрасілі ў сельскі клуб. Жанчыны засаромеліся: «Выступіць на сцэне? Ды з гэтымі песнямі? Іх жа ў Навасёлках усе змалку ведаюць, усе п'юць...» Доўга пераконваў Уладзімір Спірыдонавіч будучых удзельніц хору, што песні павядаюць іх далёка з Навасёлкаў. Арганізаваў хор, стаў яго кіраўніком. «У Хойніцкі раённы агляда мастацкай самадзейнасці прыехалі, — успамінае ён, — вось тут і пасмялелі наваселькаўцы, бо ўбачылі, што не толькі ў іх вёсцы народныя песні п'юць. А праспявалі — глядачы гулам апладысмантаў праводзілі».

З таго часу мінула каля двух дзесяткаў год. За гэты час Навасёлкаўскі хор заваяваў пачэсную славу ў раёне. Яго удзельнікі частыя гоці ў суседніх гаспадарках, неаднаразова выступалі на раённых, абласных аглядах-конкурсах, па Беларускаму тэлебачанню. З Гомеля, як пераможцы конкурсу, тэлевізар прывезлі. «Не так даўно ўсім хорам Глінішчанскія вясоркі глядзелі, — гаворыць загадчыца клуба Марыя Пятроўна Літвін. — Слаўна распеліся аднавяскоўцы Мелена. Свае рыхтуем».

Хто яны, удзельнікі хору? Як дбаюць пра іх у

раёне? Пра гэта цікавіўся я і ў Навасёлках, і ў Хойніцкім аддзеле культуры.

— Мы без песні, як рыба без вады, — палішучкім жартам адмахваюцца наваселькаўцы. — Вазьміце, напрыклад, нашу Марыю Пятроўну — загадчыцу. Усіх у хор прывяла — і мужа, каб не сох у адзіноце, і дачок — Алену і Таццяну. А наш старэйшына Сцяпан Фёдаравіч Раманенка! Восемі дзесяці дзеду, а збіраемся на ферму з канцэрта, дарога гракая, адпачні, гаворым, а дарні заяўляюць: як не прыедзе Фёдаравіч, то і глядзець не пойдзем... Калгас нам ва ўсім памагае. За народныя нацыоны дзякуй, машыны дае...

Георгій Канстанцінавіч Прыван глядзіць на гэты пытанні з пункту гледжання загадчына аддзела культуры райвыканкома. Глядзіць не без трывогі, і, галоўнае, што турбуе яго — недахоп падрыхтаваных спецыялістаў на культурна-асветніцкай ніве. Вельмі неахвотна прыязджаюць яны ў раён. Дый матэрыяльная база не адпавядае належнаму узроўню: не хапае і сродкаў, і транспарту. Самадзейнае мастацтва ў раёне ў значнай меры трымаецца на энтузіязме ўлюбёных у народную песню. Аднак жаннасці — Георгій Канстанцінавіч спадзяецца — часова. Большасць з іх і выклікана тым, што ў раёне паўсюдна назіраецца рост мастацкай самадзейнасці. Не так даўно адсяцнавалі народжанне Бабчынскі хор, дзівочы вакальны ансамбль у вёсцы Віць. Існуюць самадзейныя мастацкія калектывы ў Амелінаўшчанскім, Глінішчанскім, Барысаўшчанскім, Паселіцкім, Руданоскім, Стралічаўскім і іншых дамах культуры і клубах раёна. Так і што работні на ніве культуры ў раёне дастаткова, і многія яшчэ, наменне, здзейсніцца...

«Няма таго міленькага», — задзішэна, у стыні палескага надвечорна, лілася песня над Навасёлкамі. Мілагучны дзівочы голас... І падалося, што недзе побач, на бярвеннях, удумлява і сцішана слухае яго меланхаўская Ганна, слухае і сумуе па сваім каханым.

М. МЯТЛІЦІ.

ХОР ЮНЫХ З ЭСТОНІІ

Сярод студэнтскіх канцэртаў, якія выклікалі асаблівае цікавасць мінскіх слухачоў, быў канцэрт хору хлопчыкаў і юнакоў Дзяржаўнага акадэмічнага мужчынскага хору Эстонскай ССР. У той вечар філармонія наведвала не толькі дарослыя, але і школьныя. Па іх тварах, па энтузіязму, з якім яны сустракалі кожны нумар праграмы, можна было меркаваць, што гэты канцэрт стаў для хлопчыкаў і дзяўчынак прыкметнай падзеяй у дні школьных канікул.

Пасля канцэрта ў артыстычны пакой прыйшлі шматлікія слухачы, каб падзякаваць юным артыстам і абалынаму дырыжоры — мастацкаму кіраўніку хору хлопчыкаў, заслужанаму дзеячу мастацтваў ЭССР Вена Лаулу. Зразумела ж, былі пытанні пра тое, калі арганізаваць калектыв, які адбіраюцца ў яго юныя спевачы, дзе ўжо выступалі, калыні гадоў хлопчыкам і г. д.

Наш харавы калектыв узнік у 1971 годзе, спачатку як эксперыментальны, — расказаў Вена Лаул. — Але першыя ж канцэрты паказалі, што наша пачынанне добрае. Таму што, акрамя задач музычна-аэстатычнага выхавання, мы вырашалі праблему папулення асноўнага калектыву — Дзяржаўнага акадэмічнага мужчынскага хору ЭССР.

У гэтай нашай гастрольнай паездцы — не ўсе удзельнікі хору хлопчыкаў, а толькі трэцяя частка найбольш падрыхтаваных. Усёго ў хоры спявае 120 хлопчыкаў са шматлікіх агульнаадукацыйных школ Эстоніі. Сярод больш дарослых харыстаў ёсць ужо і прафесійныя спевачы — маладыя артысты мужчынскага хору — тэнары і басы, якіх мы запрашаем на найбольш адназначны выступленні. Дзякуючы такому змяшчэнню сілаў, у якім хлопчыкі п'юць парты сапрадна і альту, а юнакі — тэнару і басоў, мы можам выконваць буйныя вакальна-сімфанічныя творы. Так, у нашым рэпертуары — кан-

таты Баха і Моцарта, «Рэквіем» Фара, Фантазія Бетховена, Акрамя таго, мы спяваем шмат мініячур кампазітараў-класікаў, сучасных савецкіх і замежных аўтараў для змешанага хору.

У нашай рэспубліцы такі харавы калектыв пакуль што адзін. І шырока выканаўчы магчымасці яго вабяць шматлікіх вядомых эстонскіх майстроў дырыжорскага мастацтва. З намі выступалі ўжо Нэме і Вала Ярві, Оле Войя, Эрык Лас і іншыя.

Спяваць нам давялося ўжо ў некалькіх гарадах Савецкага Саюза, у тым ліку ў Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Апошня, самая значная падзея ў нашым жыцці, — гэта ўдзел у вялікім канцэрте, які адбыўся ў Ірамлёўскім палацы з'ездаў у час XXV з'езда нашай партыі.

Мы з вялікім хваляваннем прыехалі ў Мінск, таму што ведаем пра поспехі вашага хору хлопчыкаў СМШ пры Беларускай кансерваторыі, з майстэрствам якога, напэўна, добра знаёма ваша публіка. Але нас вельмі зноша сустракалі мінскія слухачы, мы дзякуем ім і будзем рады новай сустрэчы!

У праграму гэтага вечара ўвайшлі дзве складаныя сачыненні, сярод якіх былі хоры А. Аліб'ева, І. Штрауса, амерыканскія і негрыянскія народныя песні, творы эстонскіх аўтараў. А ў другім аддзяленні канцэрта ў выкананні хлопчыкаў і юнакоў прагучала «дарослая» партытура — «Вясенняя кантата» Моцарта, у якой саліравалі народны артыст ЭССР Тэа Майста, заслужаны артыст рэспублікі Ляйнэ Мустасаар, артысты Марэ Пыгэва і Антэ Кола. Амаль усе творы праграмы выконваліся двойчы — «на біс».

Высокая выканавчая культура, артыстычнае інтэрпрэтацыі і артыстычная абалынанасць — усё гэта дазваляе аднесці выступленне эстонскіх артыстаў да ліку самых цікавых падзей у музычным жыцці Мінска.

Данат ЯКАНЮК.

З МУЖНАСЦЮ І АДВАГАЙ У СЭРЦЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 11).

Уладзімір Барысавіч адказаў: «Гэта добра, што вы падрабязна азнаёмлілі мяне са становаішчам у горадзе. Для мяне стала зразумела, на што звярнуць увагу. Дазвольце нам раніцай ехаць у Мінск, Ваня з Соняю падрыхтавалі ўжо сакі. На адны наклалі дроў і вяснікі сена, а на другія — два мяхі бульбы і зноў жа сена. Вось з гэтым грузам пад выглядам сялян мы і паедзем на Камароўскі рынак».

У Мінску Уладзімір Барысавіч спыніўся на кватэры ў Луцкіх. Сям'я ў іх была вялікая. Усе дарослыя. Самому меншаму, Паўлу, тады ішоў семнаццаты год. Валодзя даваў ім заданні, і яны разыходзіліся па горадзе. Шэсць разведчыкаў з ад-

ной кватэры — Ваня, Соня, Анточ, Ганна, Паліна, Павел — прашчупвалі розныя раёны горада.

На другі дзень знаходжаня Уладзіміра Барысавіча ў Мінску ўся група Івана Луцкага — Яша Шымановіч, Эдуард Шчасны, Мікалай Саўчык, Вікенцій Шацько, дацэнт Сяргей Прылуцкі, урачы Яўген Зязін, Варвара Плавінская, шэсць членаў сям'і Луцкіх і іншыя — працавалі па заданню Валодзі. Трэба адзначыць, што кожны з іх у сваю чаргу меў яшчэ групу з трох-пяці чалавек. Усе яны збіралі звесткі аб праціўніку і перадавалі Валодзьку. Нам было вядома, што ў Мінску размешчаны органы акупацыйных улад, якія атрымлівалі карэспандэнцыі праз дзвесце дзве паштовыя скрынкі. Была пастаўлена задача: на праця-

гу трох-пяці дзён зафіксаваць усе апазнавальныя знакі на аўтатранспарце, што праходзіць праз Мінск, падлічыць перамяшчэнне войск і матэрыялаў праз чыгуначны вузел Мінска на Захад і Усход.

Уладзімір Барысавіч сустрэўся з прафесарам Я. Клумавым, прафесарам М. Дарожкіным, дацэнтам С. Прылуцкім, дактарам Я. Зязіным, В. Плавінскай, а потым з падпольшчыкамі, якія працавалі ў Доме доўку і пазней забяспечылі нас шрыфтамі і паперай. Кіраваў там падпольшчыкамі стары член партыі латыш Аляксандр Якаўлевіч Платаіс, які даў Валодзьку аўтамашыну, каб ён змог некалькі разоў праехаць па вуліцах горада, прыгледзецца да таго, што адбываецца ў ім.

Пабываў Карпаў і сярод падпольшчыкаў, якія працавалі на Балотнай станцыі, сустрэўся з салдатамі нацыянальных фарміраванняў, якія пасля гэтага знішчылі свайго шэфэ і перайшлі да партызан.

Падпольшчык Вікенцій Шацько (Агнёў) падрабязна пазнаёміў У. Карпава з тым, як яго група праводзіць дыверсійныя работы на мінскім чыгуначным вузле.

Усюды Уладзіміра Барысавіча радасна сустракалі сазецкія партыі. Са спызам радасці і

хваляваннем слухалі мінскія падпольшчыкі мужанага байца, пасланца з-за лініі фронту.

Умацаваўшы сувязі, арганізаваўшы новыя, Уладзімір Барысавіч, Іван Луцкі і Соня Куніцкая шчасліва вярнуліся ў лагер Лагойскага падпольнага райкома. Яны тут жа, па свежых слядах, селі за напісанне словаздачы. Разведчыку не патрэбна запісная кніжка — яму патрэбна вострая памяць. Такой памяццю валодаў Валодзя. Але, як кажа народная прыказка: «Адзін розум — добра, а два лепш», Валодзя рашыў напісаць справаздачу аб вылазцы ў акупіраваны Мінск разам са сваімі спадарожнікамі.

У пачатку сакавіка 1943 года мы развіталіся з У. Карпам на Бягомльскім аэрадроме, пажадаўшы адзін аднаму ні пуху, ні пер'я. Ішлі дні, тыдні, месяцы зацятай барацьбы. Вясной сорак трэцяга мы правялі баі з карнай экспедыцыяй. Надзішло лета, яно кожны дзень прыносіла нам радасць перамог. Чырвоная Армія біла фашыстаў на франтах, а партызаны з засад на шасейных і чыгуначных дарогах.

Для гітлераўцаў наступілі чорныя дні. Азвэрэлы вораг перайшоў да гангстэрскай метады, бясшумнага, на брыкоўным палёце, нападу на сёлы і ла-

геры партызан. Фашысты палілі, бамбілі, забівалі людзей. Непадалі на вёскі каля шасейных дарог, рабавалі, хапалі дарослых і дзяцей, знішчалі будынкі.

У той жа час новыя сотні людзей уключаліся ў барацьбу, шукалі сувязей з партызанамі, каб са зброяй у руках змагацца з фашызмам. У такіх абставінах мне давялося ў трэці раз сустрэцца з Уладзімірам Барысавічам у Янушкаўскіх лясах. На гэты раз ён быў не адзін, а прыйшоў з групой чэкістаў «Мсціўцы».

Спецгрупа правяла вялікую работу з насельніцтвам зоны, выканала шэраг вельмі складаных баявых апераций. Прыклады асабістага гераізму паказваў і У. Карпаў. Гэта ён разам з таварышамі выманіў і прывёў у лагер фашыскага паслугача — «спадара прафсаюза».

Той, хто сустракаўся ў час вайны з Уладзімірам Барысавічам, пераканаўся, што гэта быў мужны, энергічны воін, які любіў сваю Радзіму, як родную маці. І, абараняючы яе свабоду, годнасць, быў гатовы аддаць жыццё.

Іван ЦІМЧУК, Герой Савецкага Саюза, былы сакратар Лагойскага падпольнага РК КП(б)Б.

І ГРА Е «РЫЧЭРКАР»

Адбылося ўжо два выступленні створанага ў Мінску новага камерна-інструментальнага ансамбля пад назвай «Рычэркар». Спачатку ва ўтульнай зале Дома кіно, потым у Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі прагучаў твор І.С. Баха, які рэдка выконваецца, — «Музычны падарунак». Па сутнасці, адбыліся дзве прэм'еры сачынення, якое раней выконвалася ў Савецкім Саюзе толькі аднойчы, у 1975 годзе ў Маскве.

«Музычны падарунак», або «Музычны дар» — гэта цыкл поліфанічных п'ес на адну тэму, якая была прапанавана кампазітару прускім каралём Фрыдрыхам II «для апрацоўкі». Каралеўскую мелодыю, сухую і абстрактную, І.С. Бах напоўніў жывым дыхам і абаяннем свайго таленту. З 12-ці п'ес складанейшай і віртуознейшай поліфанічнай тэхнікі кожная з'яўляецца адкрыццём, здзіўляючы прастаю і лёгкасцю пільні музычных думак, натхнёным лірызмам.

Музыка І.С. Баха — невычэрпная крыніца духоўнага ўзбагачэння. Звернутая да нас з глыбін XVIII стагоддзя, яна істотна ўплывае на вобразную будову сучаснага мастацтва, на паўняе і ўраўнаважвае нейкія вельмі важныя моманты ў духоўным жыцці сённяшняга чалавека. Што і казаць, XX век, разбураючы тысячагадовую інерцыю, перакроіўшы увесь свет і знешне, і ўнутрана, унёс у светаадчуванне чалавецтва ўстрывожанасць, заклапочанасць лёсам не толькі свайго дома, але і ўсяго свету. XX век прынёс свае імклівыя тэмпы, вострыя рытмы і інтанацыі ў мастацтва. Музыка імгненна адлюстравала ў гуках гэтыя павышанае эмацыянальнае напружанне. Збалансаванасць гучнасцей няўстойлівых і стрыманых, стыхійна ўзбуджаных, наўмысна рэзкіх і спакойных, ураўнаважаных, існуе ўсё ж у акалючым нас гукавым асяроддзі дзякуючы, бадай, той сур'ёзнай ролі, якую іграе ў ім мастацтва мінулых гадоў. Не выпадкова павялічваецца колькасць ансамбляў, якія ўжо не ў парадку стылізаванай шлягерскай апрацоўкі, а зусім усур'ёз выконваюць старажытную музыку, прапагандуючы часам забытыя, але цудоўныя творы музычнага мінулага.

Крыстаецца заслужаным аўтарытэтам, у музыкантаў-прафесіяналаў і любоўю шырокай публікі маскоўскі вакальна-інструментальны ансамбль «Мадрыгал». Выступленне камерных аркестраў з праграмамі, прысвечанымі старажытнай музыцы (у іх ліку і калектыву пад кіраўніцтвам Ю. Цырука), Мінскага камернага хору, якім кіруе Л. Яфімава, — заўсёды падзея радасная і хваляючая. Бо разам з характарам музыкі, здзіўляючы шчырым і ўзышаным, у спалучэнні чыстых тэмбраў інструментаў быццам адраджаецца атмасфера даверлівых, ненадакучлівых зносін далёкіх адзін ад аднаго гукавых светаў. А першае выкананне ў нас «Музычнага падарунка» знамянальна яшчэ і нараджэннем новага, арыгінальнага ансамбля камернай музыкі.

Не кожнаму аркестраванаму калектыву, нават камернаму, па сіле ансамблевай ігра, дзе кожны выканаўца трактуецца як саліст. Ніякай дубліроўкі інструментаў, ніякай падтрымкі дырыжора або суправаджэння. Усё вырашае высокая прафесійная тэхніка, але не яна адна. Разам з ёю — і неабходны запас музычнай інтуіцыі, які дазваляе пранікнёна ажыўляць гукавыя вобразы музычнага мінулага.

У адрозненне ад іншых, «Рычэркар» — гэта ансамбль з дзевяці салістаў, акцэнт у ім перанесены са сферы ансамблевай ігры на яркае індывідуальнае выступленне. У канцэртных праграмах, падрыхтаваных ансамблем, з якіх кожная прысвечана творчасці 1-2 кампазітараў, музыканты, іграючы сола або ў дуэце, трыо, квартэце, быццам імкнуцца прадэманстраваць максімум вартацей свайго інструмента або ансамбля. Такім чынам, поўнацю апраўдваецца жанр выступлення — канцэрт, што ў першапачатковым сэнсе азначае «спарбніцтва».

Назва новага камернага ансамбля — «Рычэркар» — зусім адпавядае яго характару. Нясмыслены пошук (ісгсгар) — як творчае крэда — характарызуе і рэпертуар, і склад удзельнікаў, які вызначаўся не адразу і не канчаткова, і, нарэшце, сам працэс выканання. На канцэртах «Рычэркара» слухач міжволі ўключачаецца ў атмасферу як бы шпалернага, відэаважнага пошуку новых тэмбраў спалучэнняў, «ансамбля ў ансамблі», самага яркага рашэння, у якім арганічна злучалася б задума аўтара з асаблівасцямі тэмбраў і індывідуальнасцю трактоўкі. «Рычэркарам» названы ў І.С. Баха 2 творы з «Музычнага падарунка». Так што назва ансамбля яшчэ і сімвалічна замацавана яго першай канцэртнай праграмай.

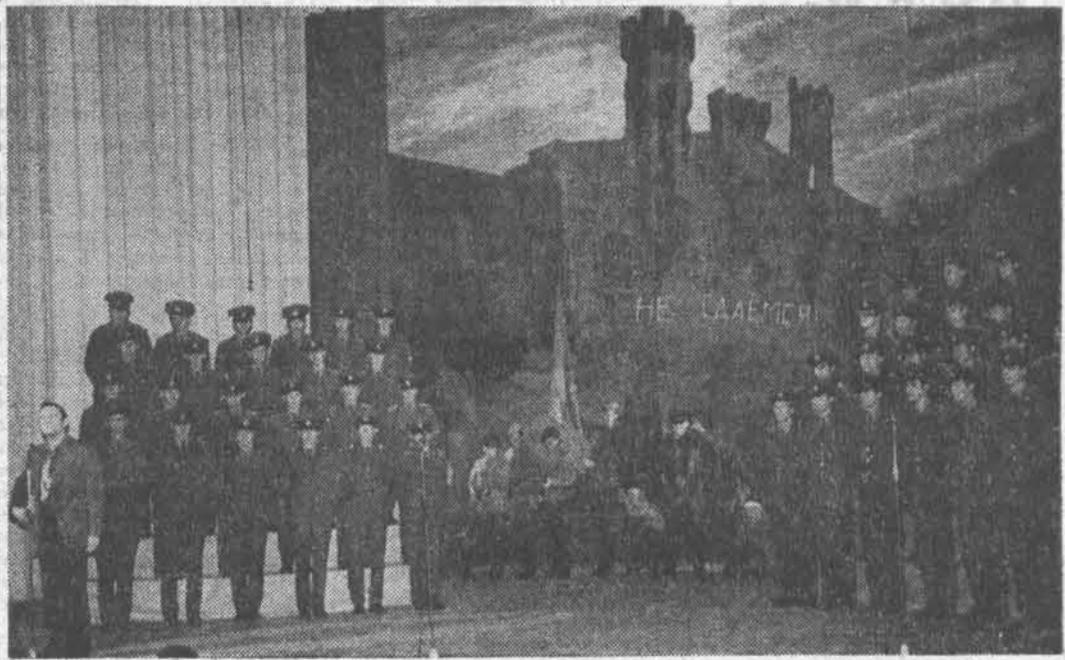
Склад удзельнікаў «Рычэркара», на наш погляд, аднавае самым строгім патрабаваннем. Спраўднае ўпрыгожанне яго — духавая група: дыплагман міжнароднага конкурсу Святлана Сяргееўка (тубой) і Валянцін Ціхевіч (флейта). Не менш цікавы склад струннай групы: В. Крамарова, Р. Дабрынін, Л. Ластаўка, С. Мадорскі, М. Крывашэў — вопытныя прафесіяналы, таленавітыя музыканты. Партыю клавесіна выконвае Эльміра Габрыелія — стала, аўтарытэты спецыяліст у галіне бахаўскай музыкі. Ёй жа належыць ініцыятыва ўтварэння «Рычэркара».

Нарэшце, віяланчэль гучыць надзвычай насычана і мякка ў руках Юрыя Цырука. Кіраўнік Мінскага камернага аркестра, пасля першага выканання «Музычнага падарунка», ён узначаліў і гэты калектыв. З яго прыходам у «Рычэркар» істотна змяніўся характар ансамблевага гучання, аркестравая і кампазіцыйная рэжысура твора, вызначыліся адзіныя вобразныя штрыхі ў трактоўцы бахаўскай музыкі.

Хачелася б пажадаць кіраўніку і ўсім удзельнікам большай пастойлівасці і паслядоўнасці ў далейшай рабоце, у рашэнні задач, якія стаяць перад калектывам. Зайўка на першых канцэртах зроблена сур'ёзная. Найўняц творчыя цяжкасці — натуральныя для з'яву станаўлення. Пераадоленне іх — залада па сілах і магчымасцях удзельнікаў ансамбля, правёрка «Рычэркара» на трываласць.

Н. ІУЧАНКА,
выкладчык Мінскага інстытута культуры.

СЯБРУЕ САЛДАТ З ПЕСНЯЙ

Музычна-тэатралізаваная кампазіцыя «60 гадоў барацьбы і перамог».

Савецкія воіны-дзуржы з задушэўнай песняй, любяць добрую музыку, агісты таней. Мабыць, няма такога падраздзялення, дзе б не было свайх таленавітых самадзейных артыстаў. Усё гэта асабліва яскрава засведчыў заключны канцэрт агляду мастацкай самадзейнасці воінаў Чырванасцяжнай Беларускай вайскавай акругі, які праходзіў на сцэне акруговага Дома афіцэраў. Тут паказалі сваё майстэрства хоры, танцавальныя калектывы, ансамблі песні і танца, вакальна-інструментальны ансамблі, салісты-вакалісты, чытальнікі.

Асабліва спадабалася шматлікім гледачам музычна-тэатралізаваная кампазіцыя «60 гадоў барацьбы і перамог». Яе падрыхтаваў самадзейны ансамбль песні і танца Мінскага вышэйшага інжынернага аэртнага ракетнага вучылішча ПВА (мастацкі кіраўнік і дырыжор — маёр У. Цатураў, хормайстар — заслужаны артыст БССР, старшыня зніпаку Я. Яраў, балетмайстар — М. Пільчонава).

Агляд паказаў, што і ў іншых часціх акругі пачалі надаваць больш увагі салдацкай творчасці. Гэта дагчыць Вабруйскага і Варысаўскага гарнізонаў, гвардзейскай Рагачоўскай Чырванасцяжнай ордэнаў Суворова і Кутузава мотастраўковай дывізіі імя Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, шэрагу іншых часцей і падраздзяленняў ЧВВА.

Песенная творчасць на заключным канцэрте была прадстаўлена даволі шырока. Вядлікі поспех выпаў на доўгу лаўрэата Першага Усеаюназнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці працоўных народнага салдацкага вакальна-інструментальнага ансамбля «Пунсовыя пагоны», якім кіруюць гвардыя рэдакцыя С. Гарэлік і Г. Грынь, і вакальна-інструментальнага ансамбля, названага «Рытм-77» (салісты — старшыня звыштарміновай службы Ю. Валкуноў і рэдактар Я. Бандарчык), які ўпершыню ўдзельнічаў у акруговым аглядзе.

Прыкметна і яшчэ адна асаблівасць. У вядомым жалючым народным хоры Н-скага гарнізона «Руская песня» пад кіраўніцтвам капітана Ю. Сасноўцава ўсё больш і больш месца займае спалучэнне песні і танца. Сёлета калектыву, якому неўзабаве споўніцца чэрць стагоддзя.

стаў лаўрэатам Першага Усеаюназнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці працоўных. Выкананні салістамі А. Пагарэлавай, Л. Валодзінай і хорам песня В. Левашова «Ты квітней, Расія», а сумесна з танцавальнай групай — «Кадрыля» А. Цямнова сведчаць аб вядлікіх творчых магчымасцях хору.

Даволі шырока была прадстаўлена на аглядзе хараграфія. Шчырымі апладысмантамі прышлі гледачы танцавальны калектыв пад кіраўніцтвам М. Пільчонава, які выканаў «Лявоніху» і «Беларускую фантазію».

Канцэртную праграму вядлікім служачым Савецкай Арміі Т. Дабары і капітан Ю. Сіцін. Галоўны рэжысёр канцэрта — заслужаны дзеяч культуры В. Карпаў, галоўны дырыжор — маёр В. Цатураў, балетмайстар — заслужаны артыст БССР В. Цюрын.

Канцэрт яшчэ раз засведчыў, што армія — крыніца народнага талентаў. Гледачы горача і сардэчна дзякавалі артыстам у салдацкіх мундзірах, якіх пры-

Спяваюць афіцэры Сяргей Барысена і Аляксандр Міхалькевіч.

Салдацкія прыпеўні.

Фота М. КАЧАРЫНА.

песні ўсім вядлівае задавальненне і радасць.

На заключным канцэрте агляду мастацкай самадзейнасці, прысвечанага 60-годдзю Вялікага Кастрычніка і маючага адбыцца юбілею Узброеных Сіл СССР, прысутнічаў член бюро ЦК КП Беларусі, камандуючы войскамі аругі генерал-палкоўнік танкавых войскаў М. Зайдэў, член Ваеннага савета — началь-

нік палітычнага ўпраўлення ЧВВА генерал-лейтэнант А. Дзебалоў, адказны работнік ЦК Кампартыі Беларусі і Міністэрства культуры рэспублікі, прадстаўнікі партыйных, савецкіх, прафсаюзных і камсамольскіх органаў горада-героя Мінска і вобласці.

Я. МАЛЫ,
падпалкоўнік.

ПАМЯЦІ КОЛАСАЎСКАГА ПАНАСА

Нядаўна быў ён гасцем Мінска. Выступаў перад вучнёўскай аўдыторыяй. Радасна іскрыліся вочы, святліліся твары ў хлопчыкаў і дзяўчынак. Слухалі яны, глядзелі на сцягоў любімага героя з апавесці «Дрыгва» — Панаса, малодшага сына легендарнага дзеда Талаша. Глядзелі на старэнькага, а ўспаміналі юнага Панаса. Даў яму імя таго Якуб Колас, зрабіўшы прататыпам свайго героя. У сапраўднасці звалі хлопца Дзмітрыем, а часцей Змітрыкам ці Зміцерам.

Жыў Дзмітрый Васільевіч Талаш на Палессі, у вёсцы Навасёлкі, ля Петрынава, на той жа сядзібе, у той самай хаце, у якой жыў некалі і дзед Талаш.

Прыязджалі сюды людзі, і гаспадар ахвотна ім апавядаў пра гераічныя часы барацьбы з белалаякамі, пра мужнасць дзеда Талаша ў гады грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. Турбавалі яго Саюз пісьменнікаў рэспублікі і Літаратурны музей Якуба Коласа — вынікі на выступленні ў Мінск. Сустрэкалі дзядзьку Зміцера ўсюды сардэчна і пачціва. Не меў

ён нават пачатковай адукацыі, але расказаў бойка і змястоўна. Усім было цікава пачуць, пачуць чалавека, што гэты цесна звязаны з творчасцю вялікага песняра Беларусі. Вобраз Панаса ўвасоблены ў ансамблі коласаўскага помніка на плошчы ў Мінску, якая носіць імя песняра.

Шмат хто ў канцы мінулага года змог пазнаёміцца з дзядзькам Змітраном праз блакітны экран. У перадачы, прысвечанай апавесці Якуба Коласа «Дрыгва», ён прымаў удзел. Пагутарыўшы з гасцем, вядучы на развітанне павінаваў яго з юбілеем (27 верасня Зм Талашу споўнілася 75 гадоў), пажадаў здароўя, талашоўскага веку. Але, на жаль, нядаўна Дзмітрый Васільевіч Талаш не стаў.

Воблік дзядзькі Змітрана — коласаўскага Панаса — незабыўны ў памяці людзей, якія сустракаліся з ім.

І. КУРБЕКА,
старшы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа.

ПРАД-ПРЫЕМ-СТВУ ПАТРЭБЕН МАСТАК

У нашай краіне надаецца пастаянная ўвага захаванню і далейшаму развіццю мастацкіх промыслаў. Як адзначаецца ў пастанове ЦК КПСС «Аб народных мастацкіх промыслах», дэкарэтыўна-прыкладнае мастацтва з'яўляецца неад'емнай часткай савецкай сацыялістычнай культуры, актыўна ўплывае на фарміраванне мастацкіх густаў, узбагачае прафесійнае мастацтва і выразныя сродкі прамысловай эстэтыкі.

У сістэме мастацкай прамысловасці Мінісцтвапрама БССР, які аб'ядноўвае 25 прадпрыемстваў, цяпер працуе звыш 6 тысяч народных майстроў і ўмельцаў, з іх каля 4,5 тысячы — надомнікі.

Заховаючы і развіваючы лепшыя традыцыі беларускай народнай творчасці, народныя майстры і ўмельцы ствараюць разнастайныя прадметы народнага ўжытку, творы дэкарэтыўна-прыкладнага мастацтва, сувеніры: шкатулкі і пано, інкруставаныя саломкай, драўляныя статуэткі і росліц па дрэве, лялькі і фігуркі жывёл і птушак з ільну і саломы. Вялікай папулярнасцю ў пакупнікоў карыстаюцца вырабы беларускіх народных майстроў ручнога ўзорнага ткацтва (ручнікі, поскілікі, сурвэткі, дарожкі), вышытыя абрусы, сарочкі, сучасныя жаночыя сукенкі, беларуская кераміка.

Вырабы народных мастацкіх промыслаў Беларускай ССР з поспехам дэманструюцца на міжнародных выстаўках і пастаўляюцца ў Польшчу, Венгрыю, Балгарыю, ГДР, Швецыю, Данію, ФРГ, Францыю, Іспанію, Італію, Англію, Канаду, ЗША, Японію і іншыя краіны.

І ўсё ж, нягледзячы на такі аптымістычны запев, мушу сказаць, што ў арганізацыі і развіцці народных промыслаў ёсць шэраг нявырашаных праблем. Найбольш слабае звяно — нізкі ўзровень падрыхтоўкі мастакоў-спецыялістаў у гэтай галіне. А між тым, мастак на прадпрыемстве, якое спецыялізуецца на народных промыслах — усяму галава. Ён павінен ведаць гісторыю беларускай нацыянальнай культуры, павінен сам па-майстарску валодаць адным-двума відамі народных промыслаў, умець творча падыходзіць да работы народнага майстра і ўмельца, даць правільную мастацкую, ідэйную і стылістычную накіраванасць таму або іншаму віду народнага промыслу.

Пастановай ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР ад 20 чэрвеня 1975 года «Аб мерах па далейшаму развіццю народных мастацкіх промыслаў у рэспубліцы» запісана: «палепшыць падрыхтоўку спецыялістаў у Беларускім тэатральна-мастацкім інстытуце з улікам спецыфікі прамысловасці». Аднак па-ранейшаму падрыхтоўка мастакоў для прадпрыемстваў вядзецца ў адрыве ад мастацкай практыкі. Больш таго, ужо трэці год наш тэатральна-мастацкі інстытут не прымае абітурыентаў па спецыялізацыі мастацкага афармлення тканін і мадэлі-

равання кашцюма. У 1979 годзе абудзецца апошні выпуск мастакоў па гэтай спецыяльнасці. Праўда, цяпер спецыялістаў па мастацкаму афармленню рыхтуе Віцебскі тэхналагічны інстытут лёгкай прамысловасці, але, на жаль, інстытут не мае такіх падрыхтаваных кадраў выкладчыкаў, якія ёсць у тэатральна-мастацкім інстытуце.

БДТМІ фактычна рыхтуе мастакоў дэкарэтыўна-прыкладнага мастацтва толькі па дзвюх спецыяльнасцях, неабходных мастацкім промыслам: мастацкая кераміка і мастацкая апрацоўка металу.

У рэспубліцы не рыхтуюцца спецыялісты па мастацкай апрацоўцы дрэва. А патрэба ў мастаках гэтай спецыяльнасці ёсць, хаця б на той жа Жлобінскай фабрыцы мастацкай інкрустацыі і Брэсцкай фабрыцы сувеніраў. Мастацкай апрацоўкай дрэва займаюцца народныя майстры і ўмельцы на іншых прадпрыемствах упраўлення, гэты від народнага промыслу ў Беларусі мае вельмі старажытныя і глыбокія традыцыі.

Зараз у рэспубліцы наогул няма ніводнай навучальнай установы, якая б рыхтавала кадры мастакоў з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй для прадпрыемстваў мастацкіх промыслаў. Некалі спецыялістаў мастакоў па мастацкаму ткацтву і мастацкаму вышыванню рыхтавалі ў Мінскім мастацкім вучылішчы, але больш чым дзесяць гадоў назад гэтае аддзяленне скасавалі. А яно ж вельмі патрэбнае.

Мне могуць запярэчыць, што цяпер у сістэме мастацкай прамысловасці працуе 60 прафесійных мастакоў замест 27 у 1975 годзе. Гэтае папаўненне мастакоў на прадпрыемствах адбылося, у асноўным, за кошт выпускнікоў сярэдняй спецыяльных навучальных устаноў з іншых рэспублік. Ды бяда ў тым, што яны, па-першае, надоўга не затрымліваюцца, а, па-другое, і гэта самае галоўнае, яны не ведаюць беларускіх нацыянальных традыцый.

З-за недахопу падрыхтаваных мастакоў дэкарэтыўна-прыкладнага мастацтва на многіх прадпрыемствах мастацкіх промыслаў дагэтуль пасады галоўных мастакоў застаюцца вакантнымі. На Чачэрскай, Бешанковіцкай, Верхнядзвінскай і Пінскай фабрыках мастацкіх вырабаў мастакамі працуюць практыкі, якія не маюць спецыяльнай адукацыі.

З цяжкасцю камплектуюцца кадры нядаўна створанай навукова-даследчай мастацка-эксперыментальнай лабараторыі Упраўлення мастацкай прамысловасці.

Як вядома, у апошні час вырашана ў школах, якія размешчаны ў цэнтрах народных мастацкіх промыслаў (Неглюбска, Жлобін, Івянец, Бабруйск, Хойнікі), уводзіць прафэрыентацыйно вучнёўна менавіта па лініі народнай творчасці. Але ж уся загвоздка, зноў-такі, ў адсутнасці мастакоў-настаўнікаў. З 10 такіх школ і 8 вучэбна-вытворчых камбінатаў толькі ў адной (Івянецкай сярэдняй школе імя Ф. Э. Дзяржынскага) і двух вучэбна-вытворчых камбінатах (у Бабруйска і Хойніках) заняты з навукамі праводзяць спецыялісты дэкарэтыўна-прыкладнага мастацтва. У астатніх выкладаюць асобы, якія не маюць спецыяльнай падрыхтоўкі, што, зразумела, адбіваецца на якасці навучання. Напэўна, гэта з'яўляецца адной з прычын таго, што вельмі нязначная колькасць моладзі пасля заканчэння агульнаадукацыйных школ прыходзіць працаваць на прадпрыемствы мастацкай прамысловасці.

Даўно наспела неабходнасць стварыць у рэспубліцы мастацкі інстытут з адпаведнымі факультэтамі або вышэйшай адукацыі дэкарэтыўна-прыкладнага мастацтва. Гэта дасць вялікі творчы імпульс усёй справе развіцця дэкарэтыўна-прыкладнага мастацтва.

А. ДАНИЛАВА,
загадчык аддзела навукова-даследчай мастацка-эксперыментальнай лабараторыі Упраўлення мастацкай прамысловасці Мінісцтвапрама БССР.

НЯДАўНА адзін увогуле прыстойны чалавек пераэдажаў на новую кватэру. Старое жытло перадаваў сваёму калегу па працы. Перадаваў, што называецца, па слова. Маўляў, не будзем запрашаць работнікаў домакіраўніцтва для афармлення розных актаў, адрамантую пафарбую сам. Але якое было здзіўленне ў навасёла, калі ён атрымаў ключы. «Прыстойны» паздымаў выключальнікі і дзвярныя ручкі, паздымаў усё, што можна было зняць, нават дэрмацін, якім былі абабіты дзверы.

Чым ён кіраваўся? Можна, вельмі хацелася захаваць усе гэтыя рэчы — як напамінак пра сваё юнацтва? А, можа, звычайная скарнасць? Не сумняваюся, што гэтыя выключальнікі і водаправодныя краны на новай кватэры яму не спатрэбіліся. Проста браў з сабою са старога кватэры, як кажуць, сваё кроўнае, лажытае. Маё — хай будзе пры мне. Маўляў, хай ляжыць, запас бяды не чыніць.

О, гэтая запаслівасць! Гэтае імкненне быць хітрэйшым за свайго суседа: ага, у мяне ёсць, а ў цябе няма! Я паклапаціўся пра сябе, а ты не!.. І ідзе па тратуары дахаты малядзіца, абшываючыся вязанкамі роўкаў туалетнай паперы, якой ёй хопіць на тры гады! Цягне нехта запаслівы дэфіцытныя тавары, якія яму іншым часам былі б і не патрэбны: усе бралі — і я ўзяў.

Не, я зусім не супраць запаслівасці. Я за разумную запаслівасць, як, зрэшты, і за разумную бескалупнасць, бестурботнасць, што ў народзе вызначаецца вядомай прымаўкай: «Жыве — з плеч ды ў печ».

Але дзе яна, гэтая мяжа разумнасці, мэтагоднасці? Што і як вызначыць яе?

Такія думкі ўзнікаюць пры аналізе пісем, што прыйшлі ў рэдакцыю на артыкул «Золата і цэль», які быў надрукаваны ў «Літаратуры і мастацтве» летась 9 верасня. Напаміні, што гаворка ў ім ішла аб пагоні некаторай часткі нашых людзей за золатам і каштоўнымі рэчамі, аб шкодным уздзеянні на псіхалогію чалавека «вешнізма», аб ахвярах дэля імкнення «не адстаць ад моды».

Аўтары водгукаў выступаюць супраць нездаровага ажыятажу вакол залатых вырабаў і каштоўных рэчаў. Выказваюць думку, што дэфіцыт на рэчы іншы раз ствараецца штучна, намаганямі несумленных людзей. Не ў кожнага хапае часу, каб стаяць у чарзе за набывіцём патрэбнай рэчы. Іншы гатовы пераплаціць за яе пэўную суму грошай. Са спекуляцыйнай трэба змагацца. Але як? Метадамі пераканання і выхавання? Метадамі прымусу? А ці пельга, піша адзін аўтар, завесці ўлік набывітых дэфіцытных рэчаў кожным чалавекам, як гэта робіцца пры набывіцці аўтамабіля ці кааператыўнай кватэры? Уносіцца прапанова ўвесці фармуляры, якія б выдаваліся па месцу жыхарства, на валоданне каштоўнымі рэчамі. Маўляў, калі іх дораць ці прадаюць — хай пра гэта ў фармуляры будзе адпаведны запіс.

Як жа на самой справе вызначыць патрэбы чалавека? Ці ёсць навукова абгрунтаваныя іх нормы?

Вучоныя пра гэта ведаюць шмат. Скажам, яны падлічылі, што, для нармальнай жыццядзейнасці чалавеку штодзённа трэба 100—120 грамаў бялкоў, каля 100 грамаў тлушчу і 400—500 грамаў вугляводаў. Складзена прыкладнае меню сутачнага рацыёна. Сюды ўваходзіць 330 грамаў хлеба, 395 грамаў бульбы, 650 грамаў гародніны і садавіны, 29—алею,

МУЗЕЙ КАРСКАГА Ў ЛАШЫ

Прыгарадны аўтобус, што ідзе з Гродна ў Сухую Даліну, спыняецца ў вёсцы Лаша — на радзіме анэдзіма Яўхіма Федаравіча Карскага. Мы выправіліся ў Лашу, каб пацікавіцца работай музея Я. Карскага.

І вось мы ў музеі. Ён займае асобныя школыныя паной. Тут ілмала цікавых матэрыялаў, якія расказваюць пра жыццёвы і навуковы шлях Карскага — заснавальніка беларускага мовазнаўства, філалогіі і фалькларыстыкі. Яго асабістыя рэчы, прадметы хатняга ўжытку, запісы ўспамінаў блізкіх яму людзей. Экспануюцца копіі дакументаў, старыя выданні пра вучонага, яго скульптурныя і барэльефныя партрэты, рэдкія фотаздымкі.

Пераходзім ад стэнда да стэнда за экскурсаводамі — старшанасніцамі Лашанскай васьмігодкі. Відаць, што Лене Сахаровіч, Іры Тулін, Лене Сіробка, Марыне Лубоўскай вясці экскурсію не ўпершыню, што справа гэта для іх прывычная. І не дзіўна — музей Я. Карскага не пусте, асабліва лета, калі і настаўнікам даводзіцца тут па чарзе дзяжурыць. Вось красамоўная лічба: за час яго існавання (са снежня 1964 г.) тут пазывалася каля 9 тысяч наведвальнікаў. Хто толькі не пераступаў парог гэтага невялікага музея! Вучні і настаўнікі, калгаснікі і рабочыя, студэнты і выкладчыкі інстытутаў і тэхнікумаў, партыйныя і намсальскія работнікі, культасветнікі, госці з РСФСР, Літвы, Польшчы.

Дзейнасць музея Я. Карскага адзначана трыма дыпламамі Міністэрства асветы БССР, граматамі абласнога і раённага аддзелаў народнай асветы.

І ўсё ж, калі знаёмішся са справамі музея, пераконваецца, што магчымасці яго вынарыстоўваюцца далёка не поўнасцю, што зрабіць ён мог бы значна больш, чым рабіў дагэтуль. Асноўная бяда музея ў тым, што ён не вырас за 13 гадоў свайго існавання. Мала таго, асобныя каштоўныя матэрыялы... зніклі. І прычына тут перш за ўсё ў адсутнасці чалавеча-энтузіяста,

які мог бы ўзяць на сябе нялёгка ілюпат пра развіццё музея, пра яго папулярызаванне.

Тут міжволі напрошваюцца параўнанні. Далёка за межамі Гродзенскай вобласці вядомы народны музей Валеўскай сярэдняй школы Навагрудскага раёна і літаратурна-краязнаўчы музей Гудзевіцкай сярэдняй школы Мастоўскага раёна. У гэтых асяродках культуры назапашаны рэдкі, багаты матэрыял, якому могуць пазайздросціць і дзяржаўныя музеі. Тут наладжаны шырокія сувязі з арганізацыямі і ўстановамі, з дзеячамі літаратуры, мастацтва, навукі. Дзякуючы гэтаму, сабраны шматлікія аўтаграфы, лісты, аўтарскія рукапісы, розныя дакументы, рэдкія выданні кніг, творы мастацтва, прадметы матэрыяльнай культуры. На чале гэтых музеяў стаяць сапраўдныя энтузіясты, улюбёныя ў сваю справу, няспынным шухальнікі — настаўнікі беларускай мовы і літаратуры У. Урбанавіч (Валеўская школа) і А. Беланоз (Гудзевіцкая школа).

Лаша хоць і немалая вёска, але моладзі ў ёй амаль няма. І месцовая васьмігодка стала ў апошні час зусім маленькай школай. У класах — ад 5 да 12 вучняў. Настаўніцкі калектыў — 9 чалавек. Праўда, падлікі дырэктара паказваюць, што ў бліжэйшыя 5 гадоў колькасць вучняў не зменшыцца. Ну, а што будзе далей? Вучні, вядома, будуць пераводзіцца ў суседнія буйныя школы. А музей? Дарэчы, аірамя музея, асобны панойчык у школе займае мемарыял Волгі Соламавай, былога сакратара Гродзенскага падпольнага гарнома намсамола (нарадзілася ў Лашы, загінула ў няроўным баі з гітлераўцамі). Да таго ж Лашанская школа, якая, дарэчы, мае больш чым 100-гадовую гісторыю, носіць імя анэдзіма Я. Карскага. На яе фасадзе — дзве мемарыяльныя дошкі ў памяць Я. Карскага і В. Соламавай.

Нялёгкае пытанні прывялі мяне ў Гродзенскі раённы КПБ. Там лічаць, што най-

лепшым выйсцем са становішча для абодвух школьных музеяў будзе іх перавод з нелегальнага Лашанскай васьмігодкі ў калгасны музей, які мярнуецца адкрыць у Лашы і якому будзе адведзены асобны будынак. Тут музей Я. Карскага атрымае дастатковую плошчу, магчымасці для развіцця. Справа толькі за спецыялістам, які змог бы ўзначаліць калгасны музей. Бясспрэчна, калгас «Авангард», у які ўваходзіць вёска Лаша, — багатая гаспадарка, добра вядомая ў рэспубліцы, і сродкі для свайго музея калгас знойдзе. Але музей Я. Карскага, адзіны ў нас, адзначаны асобным артыкулам у Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, стане ўжо толькі аддзелам калгаснага музея. Ці зможна ў такіх умовах шырока і па-сапраўднаму прапагандаваць творчае спадчына вялікага вучонага-славіста? Над гэтым пытаннем варты падумаць зацікаўленым ведамствам і ўстановам.

Так ці інакш, але музею анэдзіма Я. Карскага ўжо сёння патрэбна дапамога. Абдыдзены ён увагаю адпаведных інстытутаў Анэдзіма навуц БССР. Добра было б, каб сённяшнія мовазнаўцы, літаратурназнаўцы, фалькларысты і этнографы не толькі пацікавіліся экспазіцыяй і выказалі свае прапановы на будучае, а і перадалі музею свае кнігі. Такія выданні не проста ўзбагацілі б музей. Яны наглядна дэманстравалі б поспехі сучаснай беларускай філалогіі, ля вытокаў якой стаяў анэдзіма Я. Карскага, паказвалі б сённяшняе развіццё міжславянскіх, інтэрнацыянальных культурна-навуковых сувязей, якія ён распрацоўваў.

Патрэбны музею кваліфікаваныя навукавыя спецыялісты — супрацоўнікаў дзяржаўных музеяў вобласці, рэспублікі.

Пры антыўнай дапамозе грамадскасці музея анэдзіма Я. Карскага можна вырасіць у салідны культурны асяродак, дзе будзе шырока прапагандавацца спадчына вучонага, праводзіцца вялікая навуковая работа.

Аляксей ПЯТКЕВІЧ.

1063—малака, 170—мяса, 77—цукру, 30 грамаў рыбы і чвэртка яйка. Пераміжжыўшы гэта на колькасць дзён у годзе, мы зможам даведацца пра гадзю патрэбу чалавека ў неабходных для яго дзейнасці прадуктах харчавання.

Рацыянальныя нормы харчавання выкарыстоўваюцца ў планаванні выпуску прадуктаў народнага спажывання. Ці задавальняюцца нашы патрэбы? Звернемся да статыстыкі. Яна сведчыць, што ў 1975 годзе спажыванне асноўных прадуктаў харчавання на душу насельніцтва ў нашай краіне складала (у кілаграмах): мяса—58, малака—315, цукру—40,8, хлеба-прадуктаў—142, зерня—711, 215 яек. Параўнаўшы разліковыя і рэальныя нормы, можна ўсталяваць, якіх прадуктаў яшчэ не дастаткова, каб палітка задавоўваць патрэбы людзей.

А колькі чалавеку трэба касцюмаў, чаравікаў, шкарпэтак, прадметаў бытавога прызначэння? Есць спробы навукова абгрунтаваць і гэтыя нормы.

такія патрэбнасці не паддаюцца ўліку. Чаму? Ды таму, што патрэбы чалавека пастаянна ўзрастаюць. Скажам, учора чалавек меў два галышткі і іх было дастаткова. Павысілася зарплата, і ён яшчэ захацеў набыць два. Патрэбнасці, сцвярджаюць вучоныя, развіваюцца сферичнымі кругамі. Скажам, хоча чалавек набыць аўтамашыну. Набыў. Збылася яго мара. Замкнуўся круг жаданняў. Зараз яму неабходны гараж. Пачынаецца новы круг. Набыў гараж. Зноў замкнуўся круг. Зараз на чарзе — дача. Словам, патрэбнасці растуць разам з паліпшэннем дабрабыту, і паспрабуй навукова абгрунтаваць іх. Аднак ёсць спробы вызначыць нормы патрэбнасцей чалавека і ў адзенні, і ў абутку, і ў іншых прадметах бытавога прызначэння.

Дык ці шмат чалавеку трэба? Тых жа залатых рэчаў, мэблевых гарнітураў, дываіноў? Ці ёсць межы гэтых патрэбнасцей? Вось некалькі

жаданне, можа набыць любую колькасць рэчаў. Скажам, трэба табе дзесяць пар чаравікаў ці касцюмаў—калі ласка, купляй. Але, згадзіцеся, на такога пакупніка паглядзіць як на дзівака: не будзе ж ён апрагнаць адрозніе столькі абновак! Аднак закон не забараняе і такога набытку. Органы праваасуддзя ўмешваюцца толькі тады, калі тая ці іншая асоба пачне спекуляваць рэчамі, нажывацца на працоўных даходах.

Нашы патрэбнасці павінны быць разумныя. Большасць савецкіх людзей выхавана ў такім духу. Сэнс свайго жыцця ім бачыцца ў актыўнай працы на карысць краіны, ва ўдасканаленні сваіх творчых здольнасцей, маральным развіцці, духоўным узбагачэнні. Матэрыяльны дастатак для іх—падмурак усебаковага развіцця, росту духоўнага багацця.

Але не трэба заплюшчваць вочы і на тое, што ў некаторай часткі людзей пагоня за рэчамі, накапленне дзеля накаплення перарастаюць у хваробу. Адсюль — дэградацыя ча-

і месяц назад. Вось бы прыгледзецца да такіх адпаведным службовым работнікам, пацікавіцца, адкуль яны маюць час і сродкі штодзённа стаяць у чарзе і набываць рэчы?

На якія ж тавары існуе яшчэ ў нас павышаны попыт?

Як сведчаць сацыёлагі Латвіі, 66 працэнтаў апытаных на пытанне, што яны б хацелі купіць, каб палепшыць дабрабыт сям'і, пажадалі набыць сучасную мэблю, 46 працэнтаў — аўтамашыну, 32 працэнтаў — палепшыць жыллёвыя ўмовы. Даводзіцца карыстацца звесткамі з іншых саюзных рэспублік. У Беларусі такія звесткі, пэўна, не збіраюцца. А шкада!

Як бачна, на першы план вылучаюцца патрэбы ў прадметах камфорту, утульнасці, транспартных сродках. На іх і існуе чарга. А яшчэ на імпартаўну мэблю і некаторыя віды адзення, крышталю, дыянамі, кнігі, на каштоўныя і залатыя рэчы... Вось, бадай, і увесь пералік прадметаў, якія пакуль дэфіцытныя. З кожным годам павялічваецца іх выпуск і продаж. Але попыт на іх з паліпшэннем дабрабыту расце.

Выйсце, відаць, у павелічэнні выпуску тавараў нашай прамысловасцю, паліпшэнні іх якасці, прапагандзе разумных патрэбнасцей, у прагрэсіўных формах гандлю. Да прагрэсіўных жа формаў гандлю мы адносім гандаль па напярэдніх заказах, заключэнне дагавораў садружнасці паміж прадпрыемствамі і гандлёвымі ўстановамі.

Пункт гледжання Міхаіла Іванавіча Бароўскага, кандыдата філасофскіх навук, старшага навуковага супрацоўніка Інстытута філасофіі і права АН БССР:

— Здарылася няшчасце. Загінуў трактарыст, бацька двух дзяцей. Застаўся доўг у дзве тысячы рублёў, якія ён пазычыў у сваіх бацькоў на будаўніцтва дома. І ханя тэрмін пазыкі заканчваўся праз пяць гадоў, адрозніўся пасля смерці сына яго бацькі патрабавалі ад нявесткі, каб яна аддала ім грошы. У яе такой сумы не было. Справу перадалі ў суд. Стара і старая патрабавалі, каб ім быў вярнуты дом сына, а нявестку з унукамі адтуль выселілі. Каб атрымаць дом, яны нават фіктыўна разваляліся. Унікае пытанне: ці вельмі пільна ім патрэбны былі гэты дом, і пазычаныя грошы? Не! У іх быў свой асаблівы, машына з гаражом, карова, свініні, індзікі, гусі, качкі, куры. Сям'я славілася сваім дастаткам. Дык у чым справа? У скірнасці, пагоні за лішнімі рублямі. Людзі гатовы былі на ўсё, каб за кошт гора іншых адхапіць для сябе палбоўш.

Такія патрэбнасці мы лічым неразумнымі. Яны не вядуць да гарманічнага развіцця чалавека, не садзейнічаюць раскрыццю яго талентаў і здольнасцей. Пагоня за грашамі і домам стала тут самамэтай. Значыцца, разумныя патрэбнасці — гэта тыя, якія садзейнічаюць гарманічнаму развіццю асобы. Шкодная, неразумная — разбэшчваюць чалавека духоўна, мікраб накапленства забівае ў яго характары ўсе лепшыя рысы.

Чаму менавіта сёння праблема патрэбнасцей стала асабліва актуальнай? Чаму аб патрэбнасцях іх характары і магчымасцях задавальнення пачалі гаварыць і пісаць не толькі вучоныя-філосафы, сацыёлагі, псіхолагі, але і літаратары, прадстаўнікі розных жанраў мастацтва? Бадай, таму, што фарміраванне разумных матэрыяльных патрэбнасцей надзвычай важна для выхавання гарманічна развітага чалавека.

Развіццё патрэбнасцей, якія стымулююць сваявольную і грамадска-палітычную актыў-

насць людзей, і адначасова барацьба з праяўленнямі неразумных матываў, з якімі звязана сацыяльна пасіўнасць і раўнадушша — адзін з найважнейшых шляхоў у цэласнай комплекснай сістэме выхавання новага чалавека.

Разумныя патрэбнасці ў чалавеку трэба выхоўваць. Кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў, выступаючы з прамовай на XXV з'ездзе нашай партыі, падкрэсліў, што патрабуецца вялікая мэтанакіраваная работа ўсяго грамадства па выхаванню разумных патрэбнасцей асобы, паколькі «перадавы светлагляд, сацыялістычны лад думак і дзеянняў, як вядома, нельга ўручыць чалавеку разам з ключом ад новай кватэры, з прэміяй, пунцікай у савіцкіх і іншымі лабротамі, якімі карыстаюцца нашы людзі».

У барацьбе з праяўленнямі прыватнаўласніцкіх тэндэнцый, скваннасці, хуліганства, бюракратызму і іншых антыподаў камуністычнай маралі XXV з'езд партыі заклікаў у поўнай меры выкарыстоўваць і думку працоўнага калектыву, і крытычнае слова друку, і метады пераканання, і сілу закона — усе сродкі, якія ёсць у нашым распараджэнні.

Але ці заўсёды наша выхавальная работа дае жаданы вынік? Лічу, што тут ёсць яшчэ нямаля ўпущэнняў. Прывяду адзін факт. У калектыве Брэсцкага рамонтна-будавальнага трэста адбыўся сход на тэму маральнага выхавання. Было выказана шмат прыгожых і гучных слоў, запісана добрая пастанова. А праз тыдзень перад дырэктарам магазіна «Белювельіргандаль» ляжала пісьмо, падпісанае кіраўніцтвам трэста. «Просім паставіць на чаргу, — гаварылася ў ім, — і завезці для продажаў рабочым, інжынерна-тэхнічным работнікам і служачым наступныя ювельныя вырабы 583 пробы: пярсценкі мужчынскія «пячатка»—17, пярсценкі мужчынскія заручальныя—1 (у завязе сказана: «ветэран працы, у гонар 60-годдзя»), пярсценкі жаночыя заручальныя—21 («ветэран працы, у гонар 50-годдзя»), пярсценкі жаночыя «маркіз» ці яго тыпу—4, пярсценкі жаночыя—59, пярсценкі жаночыя «пячатка»—3, кулоны з ланцужком—19, ланцужкі—10. Усяго 115. Колькасць працуючых—115». Вось «дзейнасць» і сходу, і лекцыя, якіх прачытана тут нямаля.

У нашай краіне фарміруецца новы чалавек з высакаразвітымі, у высокай ступені чалавечымі патрэбнасцямі і інтарэсамі, чалавек — грамадзянін, змагар за велічыню ідэалы камунізму. Праца, энергія, талент яго скіраваны на памяншэнне нашых матэрыяльных і духоўных багаццяў, да перамогі асноўнага прынцыпу камунізму «Ад кожнага па здольнасцях, кожнаму — па патрэбнасцях».

Ці шмат чалавеку трэба? А. П. Чэхаў пісаў, што «чалавеку трэба не тры аршыны зямлі, не маёнтак, а ўвесь зямны шар, уся прырода, дзе на прасторы ён мог бы праявіць усе бласцінасці і асабліваці свайго свабоднага духу».

З часоў А. П. Чэхава змянілася многае. Зараз чалавеку мала зямнога шара. Яму падаваў Марс і Венеру, нават пэлы Сусвет. Чалавек прагне працоўнай дзейнасці, творчасці ў рабоце. Ён імкнецца, каб пра яго клапаціліся, каб пра яго сацыяльна-актыўнай асобай, удзельнічаць у вырашэнні дзяржаўных і грамадска-палітычных спраў. Ён верыць у аўтэнтнасць дзён.

Чалавеку трэба шмат. Яго духоўныя абсягі—бязмежныя.

А. АСТРЭВКА.

Вяртаючыся да надрукаванага

Ці шмат чалавеку трэба?

Работнікі статыстычнага ўпраўлення ўзялі пад кантроль 62 тысячы сем'яў, што жывуць у розных кутках нашай краіны. Улічваюцца кожная капейка сямейных бюджэтаў. Занадтаўваюцца расходы на пакупку прадуктаў харчавання, адзення, абутку, прадметаў хатняга ўжытку, культтавараў і тавараў доўгатэрміновага карыстання. У вышкі такіх падлікаў выяўляюцца важнейшыя заканамернасці спажывання, плануецца выпуск тавараў.

Навуковы падыход да выяўлення попыту на розныя тавары дазваляе павялічваць выпуск адных і змяншаць выпуск іншых, не ствараць іх лішкаў у асобных раёнах і недахопаў у іншых.

Статыстыка сцвярджае, што ў 1975 годзе расходы на харчаванне складалі 33 працэнты бюджэта рабочай сям'і і 37,1 працэнта калгаснай сям'і. Для параўнання скажам, што ў 1940 годзе гэтыя лічбы былі адпаведна 53,8 і 63,7 працэнта. Яны сведчаць, што ў сацыялістычным грамадстве адбываецца ўраўноўванне расходаў на харчаванне ў двух асноўных класах, аб магчымасці выкарыстоўваць большую частку бюджэта для іншых мэт. І ханя гадзю спажыванне прадуктаў павялічваецца, яно ў разліку на аднаго чалавека пакуль яшчэ адстае ад навукова разліковых нормаў. Партыя і ўрад пастаянна клапацяцца, каб гэтае адставанне было ліквідавана ў бліжэйшых гадах.

Аднак, як кажуць, не адным хлебам жыве чалавек. Яму хочацца мець сучасную кватэру і прыгожую мэблю, кнігі і залатыя ўпрыгожанні. Як жа вызначаюцца патрэбы людзей у гэтых рэчах? Пакуль навуковых нормаў на гэтыя прадметы не складзена. Многія вучоныя сцвярджаюць, што наогул

пунктаў гледжання на гэтую праблему.

— Было гэта ў Бабруйску, — раскажае Іван Рыгоравіч Кавалёў, пракурор аддзела Пракуратуры БССР. — Там група дзялякоў наладзіла падпольны выраб пазалочаных кулонаў. Прадметы рэалізаваліся хутка, барышы дзялілі паміж членамі групы. Аднак—суд, кара па заслугах і канфіскацыя маёмасці. Мне давялося прысутнічаць пры апісанні рэчаў аднаго са спекулянтаў. Я быў уражаны тым, што ўбачыў у яго кватэры. Правільней сказаць, гэта была не кватэра, а музей крышталю. Фужыры, шклянкі, вазы, полельніцы... Іх было столькі, што ханіла б на дваццаць пяць ці трыццаць сем'яў. Меўся брыльянты, якія ацэньваліся ў дзесяткі тысяч рублёў.

Як вядома, рэчы, адзенне, каштоўнасці, што знаходзяцца ў асабістай уласнасці, як пра гэта запісана ў Канстытуцыі СССР, павінны садзейнічаць гарманічнаму развіццю асобы, задавальняць разнастайныя патрэбы. Яны не могуць быць сродкамі нажывы, прадметамі эксплуатацыі. «Маёмасць, — запісана ў артыкуле 13 Канстытуцыі СССР, — якая знаходзіцца ў асабістай уласнасці ці ў карыстанні грамадзян, не павінна служыць для атрымання працоўных даходаў, выкарыстоўвацца на шкоду інтарэсам грамадства».

Рэчы з бабруйскай кватэры-музея былі набыты на працоўныя даходы. Закон, ахоўваючы інтарэсы працоўных, стварае заслон такім з'явам, спекуляцыям таварамі. У магазінах не існуе абмежаванняў на набыццё рэчаў. Цана на іх і рэальная зарплата працоўных з'яўляюцца своеасаблівымі абмежавальнікамі. Таму кожны з нас, калі ў яго ёсць грошы і

чалавек як асобы. Адсюль—канфлікты ў сям'і. Гэта асабліва бачна на судовых працэсах аб скасаванні шлюбу і дзеляжы маёмасці. У многіх выпадках падзел маёмасці праходзіць куды больш бурна, чым сам развод. Колькі бруду выліваюць адзін на аднаго былыя муж і жонка! Слухаеш такіх і думаеш: здаецца, адукаваныя, наогул выхаваныя людзі, а рэчы засланілі ўсё добрае — і адукацыю, і выхаванне. Бачыш прыземленыя людзей, іх невысокую культуру. Іншы раз, каб атрымаць найбольш каштоўную рэч, той-сёй спрабуе ісці на падлог, прадстаўляе фіктыўныя лаведкі.

Значыцца, фарміраванне разумных патрэбнасцей — важнейшы шлях выхавання дробнаўласніцкага індывідуалізму, праяў перажыткаў мінулага. Трэба, на мой погляд, усімі сродкамі, у тым ліку і сродкамі прававой прапаганды, уздзейнічаць на сведомасць людзей, змагацца з праявамі ўтрыманства, дробнаўласніцкага ўяўлення аб дабрабыце.

А вось пункт гледжання Валерыя Мікалаевіча Анапрыічэка, намесніка начальніка ўпраўлення гандлю Мінгарвыканкома Савета народных дэпутатаў:

— 3 прававыя спекуляцый дэфіцытнымі рэчамі, мне здаецца, трэба змагацца не ўвядзеннем нейкіх фармуляраў. Увядзенне іх было б палобна на картачную сістэму. Лічу, што адкрыты продаж тавараў — паказчык высокага ўзроўню дабрабыту савецкіх людзей. Са спекулянтамі трэба змагацца грамадскасці, работнікам міліцыі, юрыстам.

Прадаўцы магазінаў раскажваюць, што ў чарзе за набыццём тых ці іншых хадзавых рэчаў вельмі шмат адных і тых жа асоб. Бачылі іх учора, і тыдзень

Георгій ЮРЧАНКА

ПРАГА ВЫШЫНІ

У кожным слове корань ёсць.
Толькі я глядзеў бы, здаецца, угору.
Генадзь КЛІУКО.
Спорна ссыпаюцца ў вечнасць хвіліны,
Вопыт вясной папаўняюць штоміг.
Корані слоў і нарэзныя хваіны
Я да апошніх малекул спасціг.
Знаю, што ў шчасці імгненню
не лічаць.
Я нават дні забываў палічыць.
Гэта набыт цалаваў я ля Пцічы—
Водгулле гулка ішло па Пцічы.
Хай мяне час неразборлівы лысць.
Многа я ведаў салодкіх прывабі!
Музіць, таму гэтак хочацца ў высі:
Там разгарнуцца мне
Быў бы маштаб!..

ЖАДАННІ

Ой ты, ледейка-лета,
Не шкадуеш ты кветак.
Усміхніцеся, зорачкі-зоры...
Аўгіння КАВАЛЮК.
Ой вы, кветачкі, лета аздоба,
Маёй душачцы вы даспадобы.
Бачу ў кветках я сінюю роднасць,
Аksamітную чую лагоднасць,
Наля рэчкі бярозка шалоча,
Гром над ёй, калі хоча, гримоча.
Надвячоркам каленцамі лоўна
Сыпле трэлі над рэчкай салюна,
А на ранку, прыжмурышы вейкі,
Штось спрабуюць смазаць верабейкі.
Я нудысці спяшаю ўлюбёна,
Утрапёна бягу і матхнёна.
І, напэўна, ніхто не згадае,
Чаго сэрцам трымклівым жадаю.

АРХЕАЛАГІЧНЫЯ РАСКОПКИ

Можна выплыць з ракі і ўтапіцца ў патону... інфармацыі.
Найдзіце на пергаменце, адкапаным на руінах старажытнага ра-
дыёцэнтра.
Цікава, а хто выхоўвае тых, хто спрабуе выхоўваць нас?
З запытання старажытнарымскіх сенатараў імператараў Аўгусту I.
Парадокс: пра чалавечы ішчы раз мы даведваемся больш пасля яго
смерці, чым пры жыцці.
З дарожных нататак Геродота, зробленых ім у час наведвання
старажытнага Егіпта.
Увесь час пісаў, каб пасляцца на Парнасе, а зарабіў толькі на наапе-
ратыўную кватэру.
З іерэялога невядомага паэта.
Адкапаў і падрыхтаваў да друку У. ПРАВАСУД.

АДКАЗЫ ГРАФАМАНАМ

Па старонках старых часопісаў

Прапануючы сваё супрацоўніцтва, вы пішаце:
«Па прызначэнню я жрыца кахання, і мая фанта-
зія малое многа сцэн каханя — платанічнага,
эратычнага, дэманічнага, каханя бязоўных,
цвёрдакрылых...».
— Цвёрдакрылых нам пакуль не патрабуецца.
Калі ёсць сеткакрылыя і перапончатакрылыя — вы-
сылайце. Земнаводных таксама не прымаем. Ёсць.
Скончацца — тэлеграфуем.

Гэты ставіць пытанне рубам: «Можа быць, мая
галава і рукі спатрэбіцца вашаму часопісу?»
— Адказ можна даць толькі тады, калі атрыма-
ем. Высылайце. У спірэ.

«Калі вочкі яе затуманіць сляза, я губамі яе
асушу».
— Час халеры. Не піце сырой вады!

«Покрытое туманам неба
Внезапно луной засяяло».
— Дрэзна прыкрыта было. Самі закрывалі!

«Калі б вы мяне надрукавалі, я пачаў бы ха-
дзіць танім гоголем, што ўсе здзівіліся бо».
— Будзе ён з вамі хадзіць, як жа! Майце на
увазе, што калі ў вас ёсць у запасе лічынне «с»,
лепш ужывайце яго ў канцы слова. Больш пачці-
ваці, ды менш непісьменнасці.

Сабраў і перапісаў Міхась ЧАВУСКІ.

Анатоль ФІСЕНКА

САВОСЕВА «СТРАТЭГІЯ»

Доўга не быў у цешчы Са-
вось Хапун. Жыў ён у вялікім
горадзе, працаваў майстрам на
заводе, і ў вёску не любіў е-
здзіць. Асабліва ўлетку, калі
там работы — непачаты ірай.
Трэба і бульбу абгнаць, і агар-
од паліць, адрамантаваць пар-
кан і дах на хляве.

Летам у вёсцы работы шмат,
што і казаць. Паспрабуй пры-
едзь на выхадны дзенькі —
цешча «запражэ» цябе як доб-
рага каня. Яно, вядома, без
чаркі не абыздзецца, але ж
выхадны дзенькі прападуць
дарэмна. Ды колькі дзён пасля
гэтага будуць балець рукі, но-
гі і спіна. Не, Савось не ду-
рань. Ён мяркуе так: лепш
пабытацца па горадзе, выпіць
куфаль пива, згуляць з дру-
жкамі ў паднідога, на блажы
канец паваліцца ў цяльню. Не-
дарэмна кажучы, што ад пра-
цы і конідохнуць. Савось на
мякіне не правядзеш. Усімі
праўдамі і няпраўдамі выкруч-
ваўся ён ад прапановы жонкі
ехаць у вёску. Кабета нейкі
час журыла яго, потым махну-
ла рукой — маўляў, што з трут-
ня возьмеш — і сама збіралася
ў дарогу... Так праходзілі гады.
Паўнацэннае да вясковыга
быту ў Савося абудзілася
толькі тады, калі цешча дала
яму дзве тысячы рублёў, якіх
яму ніколі і не хапала для на-
быцця ўласных «Жыгулёў». Яго
саржавелая мара стала бліска-
чай рэальнасцю. Цяпер Савось
амаль кожны выхадны ездзіў
у вёску. Паволі вёў ён сваю
машыну па вуліцы, і ўсё гля-
дзеў, ці назіраюць за ім людзі.

Каля цешчынай хаты ён выла-
зіў з машыны з выглядам на-
месніка міністра, пацягаўся,
як ганарлівы гусак. Аднак пры
усёй сваёй важнасці ён ніколі
не прывёз цешчы хача б про-
сценны падарунак. Жонка з
трывогай назірала за змянен-
нямі ў характары мужа. Бы-
лыя сябры яго не раз скардзі-
ліся ёй на пагардлівасць Са-
вось, але яна думала, што ўсё
гэта — пыл ад машыны, хутка
пройдзе. Аднак яна сказала
Савосю, што праз тыдзень трэ-
ба будзе ехаць у вёску, каб
дапамагчы цешчы заклаць
парсюна. Муж рашуча адмо-
віўся, спаслаўшыся на тое, што
ён з дзяцінства не пераносіць
парсячага піску.

— А на патэльні ты гэтага
піску не баішся? — рашуча
запытала жонка, паставішы
Савося ў складанае станові-
шча.

Цэлы тыдзень ён думаў над
гэтым пытаннем і рашыў на-
рэшце, што паехаць можна,
але з запазненнем, каб пазба-
віцца ад пачатку аперачыі, а
папасці лярэз на галоўнае —
дзяльбу парсяці. Глядзіш, тое-
сё перападзе.

Усё атрымалася так, як і за-
думаў Савось. Калі «Жыгулі»
падкацілі да хаты, цешчын
сын Мікалай ужо смаліў пар-
сюна. Дапамагаў яму сусед Ці-
мох. Савось з гонарам пады-
шоў да іх, паздароўкаўся і да-
стаў з кішэні бутэльку «Экст-
ры», быццам кампенсцыю за
сваё спазненне.

Ён добра бачыў, як варух-
нуўся туды-сюды кадык у Ці-

моха. Гэта была добрая прык-
мета. Ды і смаленне вепрука
пайшло хутчэй, у Савося ўзнік
новы план. Ён рашыў узяць
ініцыятыву ў свае рукі. Пача-
каўшы, пануль Мікалай з Ці-
мохам асмалілі, выскабілі і
памылі парсюна, злілі з тушы
кроў, ён хуценька збегаў у
хату, узяў нож і заявіў, што
хоча непасрэдна разбіраць
парсюна. Змораньня мужчыны
ахвотна згадзіліся.

Цешча з асалодай слухала
зляцельныя словы, не ўнікаючы ў
іх сэнс. А зяць, разбіраючы
тушу, «балагуріў».

Я вазіў муку,
За прывоз па кумпяку.
Ежу ты варыла,
Табе — трыбух і рыла.
Зяцю сала чыстай пробы,
Цешчы — хвост і ўсе
вантробы.

Калі ж да цешчы дайшоў сэнс
гэтых слоў, яна не ведала, як
рэагаваць на іх. А зяць не
жартаваў. Ён завалок у машы-
ну добрую частку парсюна.
Потым падбег да цешчы і
цмокнуў яе ў шчанку. Зяцёў па-
цалунак пры людзях быў ён да-
ражэйшы за сала, і яна дабаві-
ла да пакункаў яшчэ збан
масла, мех бульбы і добрую
паўсотню яек.

У добрым настроі вяртаўся
ў горад Савось. Ён у гэты мо-
мант быў удзячны жонцы...
што яна прымусіла яго ехаць
у вёску. Жонка сядзела побач
і таксама была задаволеная, ха-
ця дзесьці далёка ў глыбіні
душы і нахадзіў нейкі цень.
Ды і што казаць, столькі мяса
і вітамінаў везлі яны дамоў!

Падліваючы «чысты прыбы-
так», жонка пачынала думаць:
«А мо гэта і добра, што ў Са-
вось змяніўся характар, цяпер
ён, як курыца, усё будзе грэ-
сці пад слёбе. Сям'і лягчэй бу-
дзе жыць». Бачачы добры на-
строй мужа, яна сказала яму:

— Савось, у маці сапсаваўся
тэлевізар, дык яна прасіла, каб
ты пад'ехаў, як будзе час, і
адвёз яго ў горад на рамонт.

— Абаўзкова пад'еду, —
бадзёра адказаў Савось, уяў-
ляючы сабе, як хутка на па-
тэльні засквірчыць свежанаіна
і яшчэ — еш колькі хочаш —
дармовае.

Ён выканаў сваё абяцанне.
Забраўшы гатовы тэлевізар з
майстэрні, Савось пад'ехаў да
прамтаварнага магазіна і купіў
там цешчы падарунак — пры-
гожую хустку. Потым прама
рушыў да цешчы. Старая была
ўзрушана да слёз, калі зяць
каля машыны павязаў ёй хуст-
ку на галаву і аднёс тэлевізар
у хату.

Абняўшы цешчу, Савось ла-
годным голасам сказаў:

— Мама, з вас дваццаць
пяць рублёў. Пятнаццаць за
хустку і дзясць — за рамонт
тэлевізара.

Старую ад гэтых слоў кіну-
ла ў холад, потым у жар. Яна
паволі пасунулася ў хату і,
вярнуўшыся, разгублена пра-
мовіла:

— Сыноч, не хапае шасці
рублёў.

— Нічога, я не сквапны. По-
тым аддасць. — ласкава сказаў
Савось, сядваючы ў машыну...

Сябры - равеснікі!

Сяброўскія шаржы
кампазітара
Людмілы ШЛЕГ

Компазітар В. Іваноў.

Компазітар А. Залётнеў.

Піяністка В. Жасан.

Компазітар У. Дарохін.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэляў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63858 АТ 01029.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Заха-
рава, 19.

Телефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказа-
нага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палі-
тычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела
прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і біо-
ліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музы-
кі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва,
архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, ад-
дзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і маса-
вай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85,
бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Алесь АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс
БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказы сакратар], Уладзімір
ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін
ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,
Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдак-
тара], Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей
ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп
СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ,
Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.